

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**АНІМАЛОТЕРАПІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ В
ЛОГОПЕДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ:
МІЖНАРОДНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД**

Студентки 2 курсу
групи ЛОГм-1-24-1.4з
другого (магістерського) рівня
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
спеціальності 016 Спеціальна освіта
освітньої програми 016.01.01
Логопедія
Стрибак Олени Володимирівни

Використання чужих ідей,
результатів і текстів мають посилання
на відповідне джерело

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Науковий керівник: О.Ф. Федоренко
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

Кількість балів ____ Оцінка ECTS ____

Допуск до захисту

Перед ЕК

О.В. Мартинчук

Завідувач кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

Голова комісії

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Члени комісії

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

м. Київ – 2025 р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ АНІМАЛОТЕРАПІЇ ЯК СУЧАСНОГО НАПРЯМУ ЛОГОКОРЕКЦІЇ	10
1.1 Поняття, сутність і види анімалотерапії як інноваційного напрямку логопедії	10
1.2 Механізми впливу анімалотерапії на психоемоційний стан і розвиток мовлення	26
Висновки до першого розділу	40
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АНІМАЛОТЕРАПІЇ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ФАХІВЦІВ	42
2.1. Теоретичні підходи до використання анімалотерапії в логопедії	42
2.2. Міжнародний та вітчизняний досвід використання анімалотерапії у роботі логопеда (приклади США, Канади, країн Європи, України)	54
2.3. Шляхи впровадження міжнародного анімалотерапевтичного досвіду в українську логопедичну практику.....	81
2.4 Рекомендації для подальшого розвитку анімалотерапії в Україні	107
Висновки до другого розділу	113
ВИСНОВКИ	117
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	120
ДОДАТКИ	134

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

AAI (animal-assisted intervention) – тваринно-асоційоване втручання.

AAA (animal-assisted activities) – тваринно асоційована діяльність.

AAE (animal-assisted education) – тваринно-асоційоване навчання.

AAT (animal-assisted therapy) – тваринно-асоційована терапія.

AASP (animal-assisted special program) – спеціальна освітня програма, в якій задіяні тварини.

AAPP (Animal Assisted Placement Program) – спеціальна програма, в якій задіяні тварини професійного напрямку.

FAO (Food and Agriculture Organization) - Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй.

UNEP (United Nations Environment Programme) - Програма ООН з довкілля

WCS (Wildlife Conservation Society) - міжнародна неурядова організація, що опікується збереженням дикої природи та диких місць планети.

WHO (World Health Organization) - Всесвітня організація охорони здоров'я.

WOAH (World Organisation for Animal Health) - Всесвітня організація охорони здоров'я тварин.

ГАМК - нейромедіатор гамма-аміномасляна кислота

ДЦП – дитячий церебральний параліч.

ЗМР – затримка мовленнєвого розвитку.

ЗНР – зона найближчого розвитку.

ЗПР – затримка психічного розвитку.

ПТСР - посттравматичний стресовий розлад.

РАС – розлади аутистичного спектру.

РДУГ – розлад дефіциту уваги та гіперактивності.

СДУГ - синдром дефіциту уваги та гіперактивності.

ЧМТ – черепно-мозкова травма.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Для сучасного етапу розвитку логопедичної науки важливим є пошук нових шляхів логопедичної корекції, розробки нових та вдосконалення існуючих методик роботи з мовленнєвими порушеннями у дітей та дорослих. Мовлення є однією з найважливіших функцій, що впливає на пізнавальну діяльність людини, емоційно-особистісну та емоційно-вольову сфери, а також є необхідною ланкою для успішної соціалізації індивіда в суспільстві.

Одним із інноваційних напрямків логокорекції є анімалотерапія, яка, не зважаючи на своє давнє коріння, вважається новим перспективним напрямком сучасної логопедії, активно розвивається та використовується поруч з традиційними методиками.

Про позитивний вплив взаємодії людини з тваринами на процес лікування вперше згадує Гіппократ (5 ст. до н.е.), якому імпонувала іпотерапія; грецькі та єгипетські лікарі (XIII ст.) надавали перевагу спілкуванню з собаками (каністерапія) та котами (фелінотерапія); у Стародавній Індії - співу птахів. Однак, сформована концепція анімалотерапії в терапевтичних практиках була лише в XX ст. психологом Б. Левінсоном, який ввів поняття пет-терапії, та етологом К. Лоренцем.

Сьогодні у світі анімалотерапією займаються асоціації у США - Pet therapy international, Канаді - Animal Assisted Therapy in Counselling, AAT in C, в країнах Європи - European Society for animal assisted therapy, ESAAT, Delta Society, зокрема у Франції, Литві, Словаччині.

Питанням каністерапії цікавилися Д. Філіс, Б. Гржимен, терапією за допомогою домашніх тварин - Б. Бергет, П. Маллон, С. Росс та Л. Росс; іпотерапію досліджували Л. Лаллері, Б. Маккінон, С. Стербері та ін.

У вітчизняній науці питання анімалотерапії вивчали Т.А. Алієва, І.Д. Вашкіте, М.Д. Грицина, Б.В. Гутий, Г.В. Лабінська, А.І. Лабінський; зокрема каністерапію - О.В. Кунір, А.М. Кожина, О.О. Черкасова;

дельфінотерапію І. Н. Лукіна, О.П. Романчук, Н. Василевська, М. Сорокін, О. Подгорна; каністерапію, фелінотерапію - А. Гошовська, М. Селієнко та інші.

Вчені описали ключові характеристики анімалотерапії, принципи підбору тварин для терапії, методику та специфіку використання різних тварин та наслідки взаємодії людина-тварина. На сьогодні вже доведена терапевтична ефективність анімалотерапії для корекції фізичного та психоневрологічного станів, що можуть впливати на мовленнєву діяльність, її розвиток та нормалізацію, на фонематичний слух.

Фактично анімалотерапія є мультидисциплінарним підходом, який охоплює різні науки. Така взаємодія стимулює розвиток нових методик та стратегій для покращення логопедичної практики. Науковці отримують нові дані, які можна інтегрувати в різні наукові галузі. Формуються нові стандарти і практики у логопедичній діяльності. В цілому, дослідження використання анімалотерапії в логопедії є важливим кроком для покращення якості корекційних програм, адаптації їх під індивідуальні потреби дітей та дорослих і створення сприятливих умов для розвитку мовлення та комунікативних навичок.

Означене вище актуалізує проблему дослідження анімалотерапії як інноваційної технології в логопедичній практиці.

Мета дослідження: визначити особливості застосування анімалотерапії в логопедії зарубіжними та вітчизняними фахівцями; виявити спільні та відмінні тенденції розвитку зазначеного напрямку; окреслити шляхи впровадження міжнародного анімалотерапевтичного досвіду в українську логопедичну практику; обґрунтувати необхідність активного використання різних методів анімалотерапії при логопедичній корекції.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Проаналізувати зарубіжні та вітчизняні наукові джерела та окреслити основні напрямки та методи роботи сучасних анімалотерапевтів.
2. Систематизувати та порівняти застосування існуючих методів анімалотерапії в логопедичній практиці.

3. Розробити методичні рекомендації щодо використання анімалотерапевтичних методів у вітчизняній логопедії.

Об'єкт дослідження: процес логопедичної корекції мовленнєвих порушень у дітей і дорослих у контексті впровадження інноваційних технологій.

Предмет дослідження: анімалотерапія як інноваційна технологія логопедичної практики, її сутність, напрями, механізми впливу на розвиток мовлення та можливості адаптації зарубіжного досвіду до українських умов.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення сучасної логопедичної науки, психології, педагогіки та міждисциплінарних підходів, які визначають принципи використання анімалотерапії як інноваційної технології в корекційно-розвивальній роботі.

У дослідженні використовуються такі методологічні підходи:

- системний підхід розглядає анімалотерапію як інтеграцію педагогічних, психологічних, медичних і соціальних впливів на розвиток мовлення;
- особистісно орієнтований підхід забезпечує урахування індивідуальних психофізіологічних особливостей осіб з порушеннями мовлення та їхніх емоційно-комунікативних потреб;
- компаративний (порівняльний) підхід дає змогу узагальнити та зіставити зарубіжний і вітчизняний досвід застосування анімалотерапії в логопедії;
- міждисциплінарний підхід поєднує досягнення логопедії, нейропсихології, етології, педагогічної терапії, соціальної роботи, реабілітології та медицини;
- біоцентричний підхід (на основі концепції «*One Health*» - «Єдине здоров'я») наполягає на єдності здоров'я людини, тварини та довкілля як умов ефективного психоемоційного й мовленнєвого розвитку.

Теоретичну основу становлять:

- концепція біофілії (Е. Вілсон) про природну потребу людини у взаємодії з живими істотами;
- положення нейропсихологічної теорії мовлення (Л. Виготський, О. Лурія) про взаємозв'язок мовленнєвих і психічних процесів;

- принципи гуманістичної психології (К. Роджерс, А. Маслоу) щодо емоційного контакту, довіри та безпечної терапевтичної взаємодії;
- сучасні уявлення про терапевтичну педагогіку та інноваційні технології логопедичної допомоги (Т. Алієва, Г. Лабінська, О. Федоренко та ін.);
- дослідження анімалотерапії як міждисциплінарного феномена (Б. Левінсон, К. Лоренц, Б. Бергет, П. Маллон, А. Лабінський, О. Кунір, І. Лукіна).

Методи дослідження: аналіз філософської, психологічної, педагогічної, нейрофізіологічної та логопедичної літератури з проблеми використання тварин у терапевтичній та освітній діяльності; порівняльний (компаративний) аналіз міжнародного та українського досвіду застосування анімалотерапії у логопедії; синтез і систематизація наукових підходів до визначення видів анімалотерапії, її функцій, терапевтичних механізмів і педагогічних умов ефективного використання; узагальнення результатів досліджень і практичних кейсів із метою формування цілісного уявлення про потенціал анімалотерапії в логопедичній роботі.

Експериментальною база: теоретичні, методичні та практичні матеріали, що відображають міжнародний і український досвід застосування анімалотерапії в логопедичній практиці.

- праці зарубіжних фахівців (Б. Левінсон, К. Лоренц, Л. Лаллері, С. Стербері, Б. Бергет, П. Маллон, С. Росс, Л. Росс та ін.);
- напрацювання вітчизняних науковців (Т. Алієва, І. Вашкіте, Г. Лабінська, А. Лабінський, О. Кунір, І. Лукіна, О. Романчук, А. Гошовська, М. Селієнко та ін.);
- аналітичні матеріали асоціацій і центрів анімалотерапії (Pet Therapy International, Animal Assisted Therapy in Counselling, European Society for Animal Assisted Therapy, Delta Society);
- узагальнений український досвід упровадження елементів анімалотерапії у логопедичну роботу закладів спеціальної та інклюзивної освіти.

Наукова новизна дослідження полягає в систематизації міжнародного і вітчизняного досвіду застосування анімалотерапії як інноваційної технології

логопедичної практики; уточненні суті поняття «анімотерапія» в контексті логопедії як міждисциплінарного напрямку, що поєднує педагогічні, психологічні та нейрофізіологічні підходи; визначенні педагогічних умов ефективного використання анімотерапії дрібними тваринами та іншими видами тварин у мовленнєвій корекції; запропоновано елементи впровадження міжнародного досвіду анімотерапії в українську логопедичну практику.

Практичне значення дослідження полягає в приверненні уваги до анімотерапії як до одного з перспективних та прогресивних видів терапії, що може використовуватися логопедами/мовними терапевтами, дефектологами, психологами у роботі з дітьми, які мають порушення мовлення, затримку розвитку або емоційні труднощі; у роботі закладено елементи основи для розроблення методичних рекомендацій і занять з елементами анімотерапії; запропоновані методи можуть бути впроваджені у навчальний процес з підготовки майбутніх логопедів, в систему підвищення кваліфікації фахівців спеціальної освіти та можуть використовуватися у подальших компаративних дослідженнях інноваційних підходів у логопедичній терапії.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на базі Інклюзивно-ресурсного центру № 2 Дарницького району м. Києва у ході компаративного дослідження (Довідка про впровадження). Основні положення і результати дослідження представлено на VII Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції “Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти. Підготовлено у співавторстві з науковим керівником тези: Федоренко О., Стрибак О. Анімотерапія як інноваційна технологія в логопедичній практиці: міжнародний та український досвід: збірник тез доповідей VII Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції, 22-23 жовтня 2025 року, Запоріжжя / Загальний редактор: к.пед.н., доцент Катерина Петровська. 2025. С. 120.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 146 найменувань, та додатків. Загальний обсяг роботи складає 141

сторінку, із них 110 сторінок основного тексту. У роботі вміщено 4 додатки (на 7 сторінках).

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ АНІМАЛОТЕРАПІЇ ЯК СУЧАСНОГО НАПРЯМУ ЛОГОКОРЕКЦІЇ

1.1. Поняття, сутність і види анімалотерапії як інноваційного напрямку логопедії

Темпи розвитку сучасного світу значно випереджають динаміку змін попередніх історичних періодів, що зумовлює потребу в постійній адаптації наукових підходів, технологій та стратегій збереження ментального і фізичного здоров'я й добробуту людини і вимагає розширення міждисциплінарного підходу у питаннях розуміння та пошуку нових шляхів вирішення проблем, які ставить сучасний світ перед науковою спільнотою. Однією з сучасних концепцій, яка розробляється та успішно функціонує у даному напрямку, є концепція «One Health» («Єдине здоров'я»), яка стала відгуком наукової спільноти на глобальні кліматичні зміни, що є ключовим питанням до сучасного суспільства та максимально охоплює всі сфери існування людства від психологічних криз до екологічних катастроф.

Концепція «One Health» («Єдине здоров'я») остаточно сформувалась і офіційно як термін була введена у вжиток лише на початку 2000-х років XXI ст. Однак її ідеї існували значно раніше і започаткувалися ще у XIX ст. Німецький лікар, зачинатель «Єдиної медицини» Рудольф Вірхов (Rudolf Virchow) зауважує, що між медициною людини і ветеринарною медициною немає розмежування (1858 р.), наголошує на єдності медицини людини та ветеринарії. Такої ж думки дотримувався його сучасник, канадський лікар, професор університету Джонса Гопкінса Вільям Ослер (William Osler). У своїх роботах він підкреслював, що вивчення хвороб тварин важливе для розуміння людських захворювань.

У 2004 році було вперше вжито термін «One Health» на медичному симпозіумі «One World, One Health», організованому Wildlife Conservation

Society (WCS) - міжнародною неурядовою організацією, що опікується збереженням природи та незайманих місць планети.

У 2008-2010 роках концепція «One Health» отримала підтримку міжнародних організацій таких, як: WHO (World Health Organization), FAO (Food and Agriculture Organization), WOAH (World Organisation for Animal Health), UNEP (United Nations Environment Programme), які на сьогодні офіційно включають «One Health» у свої політики. У 2021 р. було сформовано Міжнародну «One Health» платформу, до якої ввійшли зазначені організації та підписали декларацію «One Health Joint Plan of Action» (2022 - 2026 pp.) - перший глобальний стратегічний документ від Quadripartite, що задає чіткий напрям для інтегрованої реалізації підходу «One Health».

Національні програми «Єдиного здоров'я», створені у США, Канаді, країнах ЄС та Азії, ґрунтуються на визнанні взаємозв'язку між здоров'ям людини, тварин і довкілля. Зазначений підхід передбачає, що стабільне благополуччя можливе лише за умов співпраці фахівців різних галузей - медицини, ветеринарії, біоетики, соціальних наук - і поваги до природи як до частини нашої спільної екосистеми, до якої людина належить та не може існувати відокремлено від неї.

Відповідно до концепції біофілії (від грец. *bios* - життя, *philia* - любов), однією з практичних галузей якої є анімалотерапія, людина має вроджену потребу бути у контакті з живою природою. Цей термін було вперше використано Едвардом Осборном Вілсоном (Edward O. Wilson) у своїй книзі "Biophilia" (1984), де він стверджував, що людство еволюційно запрограмоване на пошук зв'язку з іншими формами життя [35]. Принцип біофілії має еволюційне, нейрофізіологічне та психологічне підґрунтя.

Протягом своєї еволюції людина як біологічний вид формувалася у постійному контакті з природним середовищем. Взаємодія з тваринами та природою давала шанс людині виживати в не завжди сприятливих природних умовах, зменшувала стрес, стабілізувала емоційний стан. З точки зору біофілії,

тварина є стимулятором та партнером по комунікації, здатним викликати емоції та рефлексії, знижувати тривожні стани, сприяти соціалізації.

Наукові нейрофізіологічні дослідження підтверджують, що взаємодія людини з тваринами активує дофамінову і серотонінову системи мозку, що покращує здатність до навчання, увагу, емоційну стабільність - ключові компоненти розвитку дитини. Взаємодія з тваринами сприяє вивільненню дофаміну, серотоніну та окситоцину - нейрохімікатів, що впливають на мотивацію, настрій та соціальні зв'язки. Це, у свою чергу, підтримує розвиток комунікативних навичок: підвищується мовна активність, впевненість у спілкуванні, мотивація та комфорт у взаємодії.

Тварини є своєрідною психологічною підтримкою, створюють терапевтичний ефект: сприяють зосередженості, релаксації, розвитку соціальних зв'язків.

У сфері логопедії анімалотерапія знаходить все більше застосування, особливо у роботі з дітьми з комунікативними розладами, затримками мовленнєвого розвитку чи емоційними бар'єрами. Тварина стає мотиваційним посередником між дитиною (дорослим) та логопедом (мовним терапевтом): знижує тривожність під час заняття з фахівцем, спонукає до мовленнєвої активності, створює умови для вільного неформального спілкування. Такі найпоширеніші види анімалотерапії, як іпотерапія (з конем), каністерапія (з собакою), дельфінотерапія, використовуються як частина корекційних програм, де мовлення формується в умовах природної емоційної залученості.

Аналізуючи статті науковців, які займалися питанням зв'язку біофілії з анімалотерапією у логопедичній роботі з дітьми, можемо дійти висновку щодо його реалізації через наступні **фактори** [40, 42, 47]:

1. Фактор емоційної безпеки, яка є поштовхом до мовлення. Діти, які мають мовленнєві порушення такі, як ЗНМ, алалія, аутизм, часто мають високий рівень тривожності. Для них взаємодія з твариною створює безпечне середовище, у якому знижується страх зробити помилку, активуються

позитивні емоції (біофільний контакт, наприклад, погладити), стимулюється мовна ініціатива (наприклад, дати команду).

2. Фактор «некритичного співрозмовника». Тварина не дає оцінку комунікації, не виправляє помилки мовлення. Це знімає психологічний бар'єр, що часто блокує мовлення.

3. Фактор гри. Виникає ігрова мотивація до артикуляції. Діти говорять з тваринами, читають їм, дають команди і роблять це спонтанно, з помилками, багатьма повторами, таким чином «відшліфовуючи» артикуляцію. Гра сприяє розвитку фонематичного слуху та допомагає закріпити артикуляційні вправи в природному контексті.

4. Фактор сенсомоторної стимуляції. Дитина гладить шерсть тварини, годує її, дає команду - все це підсилює мовленнєву активність через мультимодальний підхід (виконання кількох видів діяльності одночасно).

Отже, можна підсумувати, що застосування анімалотерапії в логопедичній практиці - це не лише інноваційний метод стимуляції мовлення, а й приклад гуманного, екосистемного підходу до розвитку людини, що повністю відповідає концепції «One Health». Це доказ того, що ефективне мовленнєве відновлення можливе лише за умови цілісного бачення дитини у контексті її природного, емоційного й соціального середовища.

«Здоров'я тварин, людей і планети - це одна спільна історія. Розділити її - значить втратити зв'язок, що рятує», - зазначав Доктор Вільям Кареш (Dr. William Karesh) у промовах в рамках організації EcoHealth Alliance. Ця теза є своєрідним продовженням думки «батька» медицини Гіпократ (V–IV ст. до н.е): «Лікар лікує, а природа зцілює» (лат. *Medicus curat, natura sanat*), що є філософським узагальненням його вчення, яке фактично лягло в основу сучасної ідеї цілісного підходу до терапії, включно з концепцією «One Health» та натуротерапією (анімалотерапія, садотерапія тощо).

Взаємодія між людиною і твариною має численні переваги для людей з особливими медичними або психічними станами або без них, включаючи соціальну увагу і поведінку, міжособистісну взаємодію, настрій, параметри,

пов'язані зі стресом, самооцінку тривожності та фізичне і психічне здоров'я [10, 12, 13, 17].

Формулюючи визначення поняття анімалотерапії вчені ґрунтувалися на міждисциплінарному підході, що поєднує в собі знання з різних наукових напрямків: медицини, психології, педагогіки, етології (науки про поведінку тварин), нейробіології. В основу цих визначень було покладено такі **ключові теоретичні положення**:

1. Емпіричне спостереження впливу тварин на людину.

Саме завдяки спостереженням за взаємодією людина-тварина, зауваженням позитивних змін в поведінці, емоціях, мотивації або мовленні людини в присутності тварини вчені почали фіксувати та переводити на наукове підґрунтя сферу анімалотерапії. Вчені помічали закономірності, формулювали гіпотези, проводили науковий пошук та створювали практичні терапевтичні програми, зокрема в логопедії.

2. Формування гіпотез про механізми впливу. Мова йде про спостереження за поведінкою людини під час взаємодії з твариною. Вчені досліджують зміни в поведінці людини, її емоційний стан, рівень тривожності, вивчають збільшення мовленнєвої активності. Як наслідок, будують гіпотези про активацію нейромедіаторних систем (дофамін, серотонін, окситоцин - Додаток А, Б), проводять лабораторні дослідження (наприклад, вимірювання гормонального фону, МРТ тощо).

3. Розроблення терапевтичних методик. На основі емпіричних спостережень створюють структуровані підходи до використання тварин: вибір тварини для терапії; будують структуру та вибирають форму занять; розробляють логопедичні, психологічні, педагогічні завдання із залученням тварини як мотиватора чи посередника у терапії.

4. Перевірка через повторюваність. Якщо позитивний ефект під час дослідження взаємодії з твариною багаторазово спостерігається в різних умовах, фіксується позитивний терапевтичний вплив і це дає підставою до стандартного використання досліджених засобів на практиці.

На сьогодні у науковому світі не існує єдиного визначення поняття «Анімалотерапія». Звернемо увагу на деякі з них.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «Анімалотерапія»

Автор	Визначення
Єгоренков А. І., Кіхно І. М.	Анімалотерапію розглядають як альтернативний метод медицини, оскільки він не відповідає вимогам доказової медицини, але його можна використовувати в якості допоміжного методу для лікування психоемоційного стану [27]. Автори звертають увагу на етичний бік використання тварини, зокрема, наголошують на необхідності створення чітких норм і правил використання тварини в терапії. Зоотерапія є універсальним підходом, який потребує подальшого дослідження, доказів використання і виведення питання на державний рівень, щоб запровадити метод у використання в освіті та медицині.
Качалова Т.	«...це вид терапії, де застосовується використання тварин, а також їх звуки та символи (зображення, малюнки, герої в казках) для лікування, реабілітації, профілактики захворювань, а також надання психотерапевтичної допомоги» [29; 491-513].
Коляденко Н. В.	«Особливий напрям медико-психологічної допомоги, що реалізується через фізіологічний та психологічний вплив тварин-асистентів» [26; 508].
Краснопольська С.М.	Це вид терапії, який передбачає використання тварин та птахів у психологічній допомозі. Автор не розглядає зоотерапію як метод лікування. Мета такої

	терапії полягає у покращенні соціальних, емоційних та когнітивних функцій людини [28].
Лабінський А.Й. та ін.	«Зоотерапія є видом терапії, що включає застосування тварин як засобу лікування. Метою цієї терапії є покращення та відновлення соціальних, емоційних або когнітивних функцій особистості» [18; 160-164].
Katherine A. Kruger, A. James A. Serpell	Анімалотерапія - це цілеспрямоване втручання, в якому тварина, яка відповідає певним критеріям, є невід'ємною частиною процесу лікування. Анімалотерапія спрямовується та/або проводиться фахівцем у галузі охорони здоров'я або соціальних послуг з відповідною кваліфікацією та в рамках його професійної практики. Ключові особливості включають встановлені цілі та завдання для кожного індивідуума та вимірювання прогресу
Boris M. Levinson	"Pet therapy". Анімалотерапія - це використання домашніх тварин в якості помічників-терапевтів для покращення психічного стану пацієнтів [36].
Lori S. Palley ті ін.	Рекомендація взаємодії з твариною одному або декільком людям з метою надання сприятливого впливу на їх здоров'я чи благополуччя.

Як бачимо з визначень поняття, анімалотерапія є яскравим прикладом міждисциплінарного виду терапії, який поєднує знання різних наукових сфер. Такий диференційний, але водночас цілісний підхід дозволяє адаптувати анімалотерапію до індивідуальних потреб як дітей із мовленнєвими порушеннями, так і до дорослих із посттравматичними станами. Можна зазначити, що лікування за допомогою тварин (ААТ) - це форма терапії, яка використовується для покращення психосоціальних навичок та соціально-емоційного функціонування у людей з різними станами, включаючи людей з

інсультом, афазією, важкими розладами свідомості, мовлення та травмами головного мозку [11].

У логопедичній практиці анімалотерапія розглядається як додатковий ресурс комунікативної стимуляції, що об'єднує психоемоційну підтримку, когнітивний розвиток та соціалізацію.

Терапія за участю тварин (ААТ) передбачає відвідування пацієнтами занять, у яких задіяні тварини. Це можуть бути, як сертифіковані тварини, які працюють в команді з людиною-терапевтом, так і тварини-компаньйони, домашні тварини (собаки, коти, морські свинки), сільськогосподарські тварини (коні, свині), морські тварини (дельфіни). Незалежно від того, який вид тварин використовується, така терапія завжди носить особистісно-орієнтований характер, заняття налаштовані під потреби конкретного пацієнта. Метою такої роботи є підтримка та покращення соціальних, емоційних, фізичних та когнітивних функцій окремо взятого пацієнта.

Існує цікава гіпотеза, що електромагнітне випромінювання (сформулював Гурвич Олександр, 1920–1940-ві рр., Україна, розвинув Фріц Альберт Попп, 1970-2000-ні рр., Німеччина), властиве будь-якій живій матерії, дозволяє людині й тваринам впливати на інші біологічні об'єкти. При цьому головну роль відіграє не сила випромінювання, а інформація, що міститься в ньому, тобто спектр його частот. Цей частотний резонанс може стимулювати життєдіяльність організму у дуже широкому діапазоні [12]. Є припущення, що саме так пояснюється факт позитивного впливу тварин на людей.

Анімалотерапія як наука має багатовікову історію та налічує більше 50 тис. років взаємодії людина-тварина, хоча фактично приборкали тварин лише 15 тис. років тому. Тварина була тварина їжею, помічником-мисливцем, транспортом, домашнім помічником, улюбленцем, охоронцем чи об'єктом поклоніння, - така взаємодія ставала для людини позитивною, особливо коли вона відбувалася з терапевтичною метою.

Розглянемо відомі науковій спільноті види анімалотерапії, що застосовуються в сучасній психології, логопедії, реабілітації та соціальній

адаптації. Кожен із цих видів ґрунтується на взаємодії людини з певним видом тварин та може бути адаптований під різні види мовленнєвих розладів (РАС, ЗПР, ЗНМ, СДУГ, ПТСР, ФФНР, заїкання, селективний мутизм).

Таблиця 1.2

Види анімалотерапії

№	Назва	Механізми впливу
1	Каністерапія - терапія за участю собак (лат. canis - собака, грец. therapeia - лікування). Виникла в York Retreat 1792 р. В Україні - 2013 рік, Рівне, Центр «Пагінець», Тетяна Ковальчук.	Гра та навчання з собакою: - стимулює мовлення: команди, опис дій, невимушене спілкування з наставником; - розвиває фонематичний слух: імітація звуків собаки, зміна інтонацій, опис дій тварини, частин тіла; - активує дихання та артикуляцію: використання дихальних технік під час вимови звуків, слів; - покращує соціальну взаємодію: невимушена комунікація з логотерапевтом через собаку-посередника; - стабілізує емоційний стан: активується серотонінова та дофамінова системи, знижується тривожність, стимулюється бажання спілкуватися.
2	Іпотерапія - використання коней (від гр. ἵππος (hippos) - «кінь», θεραπεία (therapeia) - «лікування»). Виникла в 1960-ті рр.,	Їзда верхи: - нормалізує дихання: діафрагмальне дихання «в ритмі» нормалізує мовленнєвий видих; - регулює м'язовий тонус: покращується артикуляційна моторика;

	Franziska Stubenrauch, Німеччина. В Україні 2008-2010pp.	- активує та стабілізує емоційний стан: дитина активно контактує з конем, дає команди, описує дії зовнішність тварини; - розвиває ритмічність: погойдування «в такт» формує мовленнєвий ритм і темп; - стимулює соціальну взаємодію: під час взаємодії з конем дитина комунікує - дає команди, описує, коментує дії тварини.
3	Дельфінотерапія (гр. δελφίνι (delphíni) - дельфін, θεραπεία (therapeía) - лікування. Виникла в США в 1970-ті роки, Девід Натансон (David Nathanson). В Україні 2010 р. мережа «Немо», Одеса.	- стимулює мовленнєві зони кори головного мозку (зони Брока і Верніке) за допомогою ультразвуку; - стабілізує емоційний стан: під час контакту з дельфіном виділяється ендорфін та серотонін, які знижують тривожність; - розвиває пропріоцепцію: дитина відчуває своє тіло, відповідно й артикуляційний апарат; - розвиває координацію та дихання: формується звуковимова, інтонація, ритм мовлення; - розвиває слухове сприйняття і наслідування, що впливає на артикуляцію і словниковий запас.
4	Фелінотерапія - терапія за участю кішок (лат. <i>felinus</i> - «котячий», гр. <i>therapeia</i> - «лікування»). Виникла в	- Заспокійливий, антистресовий ефект (дотик до шерсті, погладження); - стимуляція слухового сприймання (слухова увага, розрізнення видів муркотіння, імітація звуків);

	1970-1980-ті роки, США. В Україні 2015-2017 роки.	- розвиток когнітивних і мовних функцій; - робота над мовним диханням (подути, надути щічки, попурхати).
5	Гастроподотерапія - терапія равликами-ахатінами (лат. <i>Gastropoda</i> - клас черевоногих молюсків (равликів), грец. <i>therapeia</i> – лікування)	- Сенсорна стимуляція: стимулює тактильні та пропріоцептивні відчуття (дають інформацію про рух і положення людського тіла в просторі); розвиток спостережливості, уваги, концентрації, спостережливості, мовної активності - активізація емоцій - провокація емоційного відгуку та мимовільного мовлення. - розвиток дрібної моторики, дихання, словника та граматичного ряду.
6	Орнітотерапія - взаємодія з птахами (від грец. <i>ornithos</i> - «птах», <i>therapeia</i> - «лікування») (папуги, канарки, сови, хижі птахи та ін.). Вперше – в епоху античності, потім - XIX ст. в Європі та США. В Україні не розвинена.	Впливає на: - стимуляцію мовлення через слухове сприймання (ритмічний спів птахів, повторювані звуки, розрізнення, імітація); - мотивацію до зниження мовленнєвого бар'єру внаслідок емоційної зацікавленості птахом, зниження тривожності; - розвиток зорової та моторної координації, артикуляційної уваги (спостереження за птахом, виконання адаптованої артикуляційної гімнастики);

		- формування лексики, граматики (повторення звуків, називання частин тіла, дій птаха); - регуляцію дихання та голосу (диханні в ритм, імітація звуків, зміна інтонацій); - покращення навичок комунікації в процесі взаємодії «учень-птаха-вчитель».
7	Акваріотерапія - спостереження за рибками в акваріумі (лат. aqua - вода, та грец. therapeia - лікування). Вперше в США, Японії у 1960–70-х рр. В Україні - в сенсорних кімнатах при ІРЦ.	- стабілізує нервовий стан, знижує емоційне напруження (розслаблення перед заняттям); - стимуляція мовлення через зорове сприйняття (діалог «логопед-учень» - питання-відповіді про зовнішність чи дії рибок); - формування зв'язного і фразового мовлення (коментарі щодо дій рибок, складання коротких речень і розповіді); - розвиток мовного дихання (надуті щічки, видихнути - зробити хвилю); - сенсорна інтеграція (торкнутися води, описати відчуття, поспостерігати за рибкою - зорове сприймання, ритмічна увага).
8	Зоотерапія з дрібними тваринами - хом'яки, кролики, морські свинки, шиншили, криси (SAT - Small animal therapy).	- стимуляція мовлення (описати тварину, скласти речення); - формування уваги та мовної практики (діалоги, описи); - мовне дихання;

	Вперше - США, Європа, 1960-ті рр. В Україні - з 2010-х в ІРЦ, реабілітаційних центрах.	- розвиток дрібної моторики (догляд за тваринкою).
9	Терапія з альпаками та ламами - виникла в 2000-2010-х роках, США, Канада, Європа, Австралія. В Україні дендропарк «Джерело», Львівщина, 2024р.	- емоційна регуляція та підтримка; - мотивація до мовлення під час догляду чи годування (погладжування, коментування дій, опис); - сенсорна стимуляція під час погладжування; - розвиток соціально-мовленнєвих навичок (діалог логопеда з учнем під час заняття).
10	Терапія за участю сільськогосподарських тварин (корови, кози, вівці, міні свинки, гуси, качки). Перші відомості - IX ст., Бельгія. В Україні - Feldman Ecorpark, 2022 р. – почав роботу з дітьми з ООП.	- емоційна стабілізація, зниження тривожності (фермерські тварини одомашнені, більш звиклі до людини); - стимуляція мовлення (опис тварини, її дій та поведінки, свого відношення); - сенсорна стимуляція (тактильний контакт, звуки, їх імітація); - розвиток дрібної моторики (догляд, годування, прибирання, взаємодія з господарським інвентарем); - комунікативні навички (під час заняття учень веде діалог з логопедом, розвивається лексика, фразеологія).
11	Вовкотерапія - терапія за участю вовків [34]. Лише в	Наукових досліджень щодо використання вовкотерапії безпосередньо у логопедії не виявлено. Але її можна розглянути, як допоміжний елемент, для емоційної

	США у 2010-х роках, організація Wolf Connection. В Україні не практикується.	стимуляції і мотивації, сприяння комунікації, сенсорній інтеграції.
12	Рептилієтерапія - змії, ящірки, черепахи, хамелеони та ін. (англ. <i>reptile therapy</i> або <i>herpetotherapy</i>). Вперше 2010р, зокрема в Бразилії. В Україні не практикується.	зниження тривожності: рептилії охайні, тихі, не різкі, не викликають бурхливих емоцій; - стимуляція фонематичного слуху та мовлення: опис незвичайної зовнішності, специфічне звучання. Можна імітувати рухи під час фізіотерапевтичних занять. - когнітивний розвиток та увага: малорухливість рептилії змушує зберігати концентрацію і увагу, щоб спостерігати за ними; - сенсорна стимуляція: рептилії мають специфічну текстуру шкіри та незвичні на дотик, що стимулює тактильне сприйняття, що важливо при сенсорній інтеграції у дітей з мовленнєвими порушеннями.
13	Апітерапія - терапія з використанням продуктів бджільництва, сон у вуликах (лат. <i>apis</i> «бджола», грец. <i>therapeia</i> «лікування»).	Можливі напрямки впливу: - розслабляючий ефект, зниження тривожності: медові аплікації, інгаляції повітрям біля вулика можуть знижувати стрес перед логопедичними заняттями;

	Відома з Еберського папіруса (1550 р. до н. е.). В Україні офіційно з 1959 р., Іван Пилипчук, Олександр Тихонов.	- сенсорна стимуляція: пізнання світу через сенсорні відчуття - запах меду, воску, пилку, воску, вощини; - стимуляція мовлення: опис продуктів бджільництва, конструкція «іменник + прикметник»; - дихальні вправи: аплікації на обличчя або легке теплове дихання поряд з вуликом можуть стимулювати мовне дихання; - підтримка імунітету: вживання продуктів бджільництва (мед, прополіс) стимулює імунну систему, зміцнює здоров'я, що знижує можливість пропусків занять; - мікровібрації - робота бджіл створює постійний вібраційний фон (~200-250 Гц), який, як вібромасаж, знижує м'язову напругу, стабілізує серцевий ритм.
14	- Мірмекотерапія - терапія мурахами. Інноваційний, експериментальний напрям анімалотерапії, який не має історично-фіксованого походження. В Україні офіційно не застосовується.	- сенсорна стимуляція та увага: спостереження без тактильного контакту активує зорову увагу та концентрацію - розвиток тонкої моторики: робота з мурашником (ламати гілочку, підкладати їжу); - мовна мотивація та опис: формуються конструкції: «мураха біжить», «червона мураха», «вони будують мурашник» - лексика та граматики.

		- спостереження за комахою може викликати спокій, цікавість, зниження мовленнєвої тривожності. - у груповій формі: задають запитання (“Що робить мураха?”), спільно описують процеси, обговорюють події - тренуються діалог і фразове мовлення.
15	Амфібіотерапія - терапія з жабами, тритонами (англ. amphibian therapy). Вперше в 2000-2010-ті роки, Kevin M. Wright і Brent R. Whitaker [39]	Логопедичний вплив здійснюється аналогічно до рептилієтерапії: зниження тривожності; стимуляція фонематичного слуху та мовлення; імітація рухів під час фізіотерапевтичних занять; когнітивний розвиток та увага; сенсорна стимуляція.
16	Терапія з екзотичними тваринами (єноти, шиншили, капібари). Вперше в Європі в XVIII–XIX ст. В Україні офіційно не застосовується.	Вплив аналогічно до впливу терапією малими тваринами: стимуляція мовлення, формування уваги та мовної практики (мовне дихання; розвиток дрібної моторики).
17	Бурротерапія - терапія з використанням віслюків (від італ. burro - віслюк). Вперше в 1970-х у Європі (Португалія, Італія, Іспанія). В Україні не застосовується.	Як адаптація до іппотерапії для дітей з відповідним впливом: - підвищення самооцінки: згідно досліджень діти дислексією поліпшили читання, письмо та самооцінку після 6-місячної терапії з віслюками [38]. - сенсорна та моторна стимуляція: під час догляду за тваринами, прогулянок з ними і верхи на них активуються тактильні,

		вестибулярні відчуття, що позитивно впливають на мовний розвиток. - емоційна мотивація та зниження тривожності: віслюки досить спокійні тварини, що важливо під час занять для дітей із тривожними розладами, аутизмом чи мовними блоками; - розвиток комунікативних навичок: дитина дає команди, описує дії та зовнішність тварини.
18	Інсектотерапія - терапія з комахами (метелики, жуки, паличники)	Вплив аналогічно впливу мірмекотерапії, частково апітерапії: сенсорна стимуляція та увага, розвиток тонкої моторики, мовна мотивація до опису, емоційна стабільність.

Аналіз теоретичних підходів до анімалотерапії засвідчує, що вона є міждисциплінарною інноваційною технологією, яка поєднує педагогічні, психологічні, медичні та нейробіологічні чинники. Вона ґрунтується на біофільній природі взаємодії людини з твариною, що забезпечує емоційну стабілізацію, мотивацію та підвищення мовленнєвої активності. Різні види анімалотерапії (каністерапія, іпотерапія, дельфінотерапія тощо) мають специфічні механізми впливу, проте всі сприяють розвитку комунікації, зниженню тривожності та формуванню позитивного терапевтичного середовища. У логопедичній практиці така взаємодія виступає потужним мотиваційним інструментом, що підсилює ефективність корекційної роботи. Отже, анімалотерапія є перспективним напрямком логокорекції та може успішно інтегруватися в сучасні освітні й реабілітаційні підходи

1.2. Механізми впливу анімалотерапії на психоемоційний стан і розвиток дитини

Анімалотерапія ґрунтується на цілісному впливі живої істоти на емоційну, соціальну та когнітивну сферу функціонування дитини. Її ефективність забезпечується поєднанням нейрофізіологічних, психоемоційних і поведінкових механізмів.

Анімалотерапевтичні методики передбачають опосередковане втручання в організм пацієнта, виступаючи своєрідним стимулятором нервової системи та готують організм людини до виконання запрограмованих функцій, завчасно покращуючи фізичний та психоемоційний стан через комплексний вплив на різні системи організму. Опосередкований стимулюючий вплив анімалотерапії виявляється не тільки у поліпшенні їх функцій, а й у стабілізації психоемоційного стану перед переходом до роботи з традиційними методиками лікування, зокрема це стосується й корекційних логопедичних занять.

В той час як традиційні реабілітаційні підходи передбачають втручання за сталими затвердженими протоколами лікування, методи анімалотерапії здійснюють вплив на нейропсихологічному рівні, зокрема, впливають на м'язовий тонус, покращують рухливість, моторику, створюють комфортне та мотивуюче середовище для спілкування. Тварини допомагають зняти бар'єри, розвинути мовні та соціальні навички, висловити емоції та навчитися спілкуватися. Це особливо важливо для дітей з РАС, затримкою мови та психоемоційними порушеннями.

Отже, розглянемо основні механізми впливу анімалотерапії на психоемоційний стан і розвиток дитини.

Беззаперечним фактом є **біофільний зв'язок** людини з твариною, який є основою ефективності анімалотерапії, а саме вроджена схильність людини до емоційного тяжіння до живих істот [38]. Цей механізм сприяє виникненню позитивного емоційного фону вже при самому контакті з твариною.

Нейрохімічні механізми

Під час терапії за участі тварин активуються нейрохімічні механізми системи головного мозку, які відповідають за емоційну регуляцію та соціальну поведінку. Незнайоме середовище та оточення можуть викликати у

дитини стрес, тривожність, страх та невпевненість. Дитина закривається, плаче, капризує, не має бажання контактувати з іншими людьми та відсторонюється від нового середовища. В такому випадку знизиться пізнавальна активність, повноцінного контакту логопеда і учня не відбудеться.

Стрес може викликати будь-яка несприятлива ситуація, будь то незнайоме середовище для занять, новий педагог чи дитина вже прийшла на заняття в стресовому стані (наприклад, несприятливі обставини в сім'ї). Організм людини реагує на негатив миттєво. Відгук на стрес дають кілька ключових ділянок мозку людини: гіпоталамус, гіпофіз, мигдалеподібне тіло (амігдала), префронтальна кора та гіпокамп. Ці ділянки взаємодіють щоб запустити фізіологічні та психологічні реакції на стресову ситуацію. Через сенсори інформація потрапляє до таламуса, який передає сигнал на амідгалу та префронтальну кору.

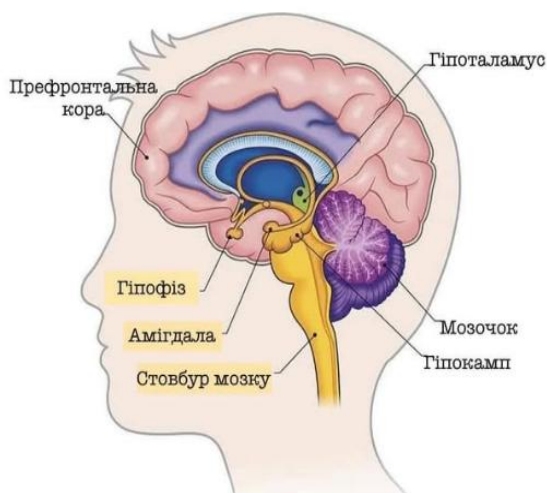

Рис. 1.1. Ділянки мозку

(джерело: Limbic System. Queensland Brain Institute.

URL: <https://qbi.uq.edu.au/brain/brain-anatomy/limbic-system>)

Гіпоталамус є центром керування нейроендокринною реакцією на стрес. Він інтегрує сигнали від емоційних, сенсорних і когнітивних систем та запускає реакцію організму на загрозу.

Внаслідок хронічного стресу зменшується об'єм гіпокампа, який відповідає за пам'ять і навчання. Головна його роль - формування нових

нейронних зв'язків. Його пошкодження/зменшення викликає проблеми з запам'ятовуванням нової інформації, що ускладнює навчання. Дитина не може навчатися через фізіологічні зміни в мозку, а не лінь.

Амігдала (мигдалеподібне тіло) - це центр емоційної пам'яті, що зберігає всі позитивні і негативні спогади (реакція «бий або біжи» у стресових ситуаціях). При хронічному стресі її розмір теж зменшується, вона стає гіперактивною, а вчитель бачить дитину тривожною, можливо, агресивною, схильною до різких емоційних реакцій, навіть коли ситуація не потребує агресії чи страху. Амігдала (центр страху) стає гіперактивною, коли дитина боїться зробити помилку. Тоді у дитини виникають мовленнєві блоки, особливо при заїканні, вона уникає мовленнєвої комунікації, стає соціально замкнена.

Лобові частки, які контролюють емоції, також зменшуються під час стресу, що призводить до проблем з навчанням, відсутності мотивації, слабкої самостійності, імпульсивності та схильності до негативного впливу оточення та посилює емоційну нестабільність. Стрес знижує активність префронтальної кори, яка відповідає за мовленнєве планування, самоконтроль, логічну побудову речення, усвідомлене мовлення мову. Як наслідок, діти плутаються у словах, забувають фрази, “завмирають” під час мовлення.

Мозочок є посередником, який допомагає знижувати надмірну емоційну реактивність, адаптує поведінку до стресової ситуації. Внаслідок впливу стресу на мозочок і моторні зони кори (первинна моторна кора, премоторна кора, додаткова моторна область, фронтальні поля очей, зона Брока) з'являється нечітка артикуляція, сповільнене мовлення, нерівномірність темпу, ритму, інтонації.

Також під час стресу змінюється дихальний ритм, що негативно впливає на правильність мовлення під час занять. Дихання може ставати поверхневим, частим або з затримкою. Відповідно дитина не має достатнього об'єму на видих при звукоутворенні, голосові зв'язки від тривалого напруження швидко стомлюються. Заняття стає малоефективним.

Отже, при виникненні стресу першими реагують мозкові структури - передусім мигдалина, яка розпізнає загрозу та активує гіпоталамус. У відповідь запускається гіпоталамо-гіпофізарно-надниркова вісь (ГГН-вісь), що призводить до вивільнення гормонів стресу: кортизолу, адреналіну та норадреналіну. Паралельно активуються нейромедіатори, зокрема дофамін, серотонін, норадреналін і глутамат, які впливають на емоції, увагу, моторику та мовлення (Додаток А, Б).

Розглянемо фази стресу:

I фаза стресу (гостра) - фаза тривоги: відбувається виділяється адреналіну та норадреналіну, що проявляється через прискорене серцебиття, підвищений тиск, розширення зіниць. Як наслідок, у людини виникає відчуття тривоги, підвищується уважність, але не до навчання, а до відчуття небезпеки.

II фаза - фаза опору: підвищується кортизол, відбуваються зміни в метаболізмі, підвищується рівень глюкози в крові. Відповідно у людини виникає напруження, роздратованість, складнощі з концентрацією.

III фаза - фаза виснаження: порушується гормональний баланс, виникає хронічна втома, знижується імунітет, порушується сон, що призводить до апатії, депресивних станів, емоційного вигорання.

Під час I фази амігдала активує:

- гіпоталамус, внаслідок чого виділяється кортикотропін-рилізінг-гормон (CRH);
- гіпофіз - виділяється адренотропний гормон (АКТГ),
- надниркові залози - вивільняється кортизол (гормон стресу) та адреналін.

Відбуваються зміни в корі, гіпокампі, мозочку. Від цього залежить мотивація до навчання та комунікації.

Під час II фази опору підвищується кортизол, який виділяється наднирниками у відповідь на стрес (психологічний або фізичний). Він відіграє важливу роль у мобілізації енергії, підтримці уваги, регуляції емоцій і формуванні пам'яті. Якщо рівень кортизолу помірний (короточасний стрес), у дитини підвищується увага, зосередженість, дитина швидко працює з поданою

інформацією, покращується навчання і короткочасна пам'ять. Якщо ж кортизол високий або хронічно високий, у дитини знижується здатність до запам'ятовування, вона не може зосередитись, опанувати свої емоції. Відповідно погіршується здатність до навчання, дитина тривожна і емоційно стомлена.

Спілкування з тваринами знижує рівень кортизолу. Як показує дослідження, його рівень знижується після спілкування з незнайомою собакою-терапевтом [18]. Кортизол відповідає за збереження та організацію сил організму в стресових ситуаціях. У момент сильного емоційного та фізичного перевантаження за сприяння кортизолу підвищується рівень глюкози в крові, яка забезпечує клітини енергією. Кортизол стимулює роботу серцево-судинної системи, посилюючи приплив крові до м'язів і мозку, допомагаючи людині діяти швидко й ефективно. Гормон пригнічує другорядні функції (травну, репродуктивну) і спрямовує всі ресурси організму на розв'язання проблеми, що виникла, наприклад, у формуванні зв'язного тексту.

Варто зауважити, що рівень кортизолу часто підвищений у дітей з РАС. Саме анімалотерапевтичні заняття сприяють стабілізації рівня гормону і, як наслідок, покращенню короткочасної пам'яті і концентрації уваги, мозок фокусується на вирішенні поточних завдань [17].

Зниження рівня кортизолу створює сприятливе середовище для вироблення мелатоніну - гормону, який регулює цикли сну, сприяє засинанню, зменшенню тривожності та загальному заспокоєнню. Він впливає на зниження гіперактивності (РАС, СДУГ), поліпшує якість сну [49], що критично для мовленнєвого розвитку (РАС), бо, власне, під час сну активно працює пам'ять і проходять нейропластичні процеси. Під час глибокого сну відбувається консолідація пам'яті (зберігання інформації у постійній пам'яті), зміцнення нейронних зв'язків. Зазначимо, що діти з РАС мають проблеми зі сном та вимагають збалансованого харчування. Як зазначали вчені Baris Guller , Ferhat Yaılacı1 у своєму дослідженні, із 156 досліджуваних дітей із РАС 83 % мали

порушення сну: труднощі з засинанням, часті пробудження, нерегулярний цикл сну, що було пов'язано з низьким рівнем мелатоніну.

Отже, застосовуючи тварин у роботі з дітьми, мовні терапевти можуть впливати на зниження кортизолу, таким чином підвищувати рівень мелатоніну, який в свою чергу сприятиме нейрогенезу в гіпокампі (пам'ять, навчання), покращуватиметься якість сну, забезпечуючи проходження нейропластичних процесів, що сприяють мовленнєвому розвитку.

Як бачимо, у відповідь на зовнішні стимули відбувається вивільнення гормонів, які визначають здатність організму людини адекватно реагувати на умови навколишнього середовища. Під час анімалотерапевтичних занять відбувається вивільнення окситоцину - потужного гормону, рівень якого підвищується в організмі людини, коли ми відчуваємо прив'язаність, безпеку чи довіру. Він також діє на нейротрансмітери (хімічні речовини, які передають сигнали між нервовими клітинами, нейронами або між нейронами та іншими частинами тіла) в мозку й значно знижує вплив гормонів, пов'язаних зі стресом - адреналін, норадреналін; покращує роботу імунної системи, впливає на рівень болю, підвищує почуття надійності та довіри до інших людей, знижує агресію, підсилює емпатію, покращує навчальні здібності. Зокрема, під час вивільнення окситоцину у дитини знижується тривожність, стабілізується емоційний стан - дитина стає більш зосередженою і відкритою до знань. Покращується соціальна взаємодія, підвищується рівень емпатії, дитина відкривається до діалогу, а відповідно і до участі в групових логопедичних заняттях. Заняття з тваринами покращують пам'ять. Наприклад, дитина краще запам'ятає слова, які повторювала у веселій грі з твариною, ніж ті, які просто повторювала на уроці без емоційної складової. Таким чином відбувається закріплення мовленнєвих форм у взаємодії. Окситоцин стимулює зони мозку, як відповідають за соціальну поведінку (гіпоталамус, амигдала, префронтальна кора, гіпокампф), відповідно, у дитини зростає мовленнєва ініціатива.

Нещодавно окситоцин зацікавив дослідників аутизму. Було виявлено, що у «аутичних дітей рівень окситоцину у плазмі нижчий, ніж у інших дітей.

Окситоцин грає роль у соціальній поведінці дітей з РАС, включаючи, крім іншого: повторювану поведінку, бажання сформувати соціальні зв'язки, соціальне визнання, обробку соціальних сигналів, регульоване харчування, догляд за собою, реакцію стрес і відчуженість [12, 46].

Дослідження, опубліковане в *The Proceedings of National Academy of Sciences* [21], показало, що гормон окситоцин викликає підвищену активність у частинах мозку, які відповідають за налаштування процесу соціалізації. Вчені доходять висновку, що оскільки окситоцин може стимулювати соціальні області мозку, відповідно при аутизмі ці «області мозку не пошкоджені безповоротно, але досить пластичні, щоб на них можна було впливати» [21]. Також окситоцин бере участь у формуванні позитивних емоцій.

Варте уваги дослідження Simon Baron-Cohen (Великобританія). Він зазначав [45], що труднощі у спілкуванні та аутична поведінка є наслідком високого рівня тестостерону у плоду дитини; дослідниця Yatawara et al. (Австралія, Сіднейський університет) [46] довела, що штучне ведення окситоцину (спрей) покращує соціальні навички, знижує тривожність у людей з РАС.

Як і окситоцин, серотонін відповідає за гарний настрій людини та загальне самопочуття. За умови достатнього рівня виключає тривогу та нервову перенапругу. Відповідно, підвищується мотивація, соціальна залученість, вирівнюється емоційний фон, що потенційно підтримує навчання [47].

Фізичний контакт (погладжування, обійми тварини) активують парасимпатичну нервову систему, що зменшує стрес та стимулює виділення серотоніну в мозку. Під час взаємодії з тваринами, фізичній активності, гри відбувається тактильна стимуляція (погладжування, обійми), дитина отримує емоційне задоволення (радість, захоплення, спокій) і вивільняється ендорфін - гормон щастя, який має знеболювальний, заспокійливий і антистресовий ефект. Ендорфіни, які вивільняються внаслідок отримання приємного досвіду комунікації з твариною, роблять мозок більш відкритим до навчання, покращують консолідацію пам'яті, зменшують мовленнєві блоки та

психоемоційні бар'єри, стимулюють соціальну взаємодію. Для дітей з РАС характерна емоційна нестабільність. Перед початком логопедичного заняття вчитель може запропонувати погратися з дрібною твариною з метою стабілізації психічного стану та продовжити заняття після отримання дитиною емоційного задоволення.

Під час комунікації «дитина-тварина» активується вивільнення ендорфінів, окситоцину, дофаміну, знижується тривожність, у дитини покращується настрій, вона йде на контакт і готова до навчання, охоче включається у логопедичну діяльність. Під дією ендорфінів дитина легше спілкується, краще запам'ятовує і з більшою мотивацією навчається говорити.

Дофамін - гормон-мотиватор, який полегшує навчання, в тому числі й мовленнєве. Дофамін активує систему винагороди в мозку, мотивує до дії, бере участь у засвоєнні нової інформації, сприяє емоційній залученості. Він пов'язаний із соціальною поведінкою, рухами, увагою. Якщо рівень гормону відповідає нормі, в організмі людини спостерігається покращення розумової діяльності, зникає стрес, нервова перенапруга. В гарному настрої дитина охоче комунікує. Під час активації зони винагороди підсилюється бажання взаємодіяти та підвищується ефективність навчання. За гарно виконане завдання дитина отримує похвалу, усвідомлює свій успіх (вимовила слово/звук), як наслідок вивільняється дофамін - мозок запам'ятовує приємний досвід - дитина хоче продовжувати заняття [47].

Вазопресин пов'язаний з соціальною поведінкою, агресією, увагою та регуляцією емоцій, що важливо при роботі з дітьми з РАС, РДУГ, тривожними розладами. У деяких пацієнтів з РАС рівень вазопресина змінений. Щоб провести ефективне логопедичне заняття, має відбутися позитивний соціальний контакт з мовним терапевтом, сформуватися атмосфера довіри та відкритості, а вже потім зосередження на мовленні та виконанні вправ. Саме достатній рівень вазопресину у мозку покращує соціальну комунікацію, сприяє увазі до людини, знижує страх або тривогу перед взаємодією [50].

Керрі Джон Хілтон (Kerry John Hilton, США) досліджував методи зниження стресу засобами анімалотерапії, доказав, що реакція на стрес довготривала у пацієнтів з високим рівнем кортизолу; Ерік Голландер, Карен Паркер (Eric Hollander, Karen Parker, США) вивчали вплив гормонального фону, зокрема окситоцину та вазопресину, на поведінку та когнітивні функції у пацієнтів з РАС.

Отже, оскільки анімалотерапія сприятливо впливає на гормональний фон пацієнтів з РАС, стимулює вироблення необхідних гормонів для стабілізації психофізіологічних станів, знижуючи рівень стресу, можемо розглядати її як ефективний метод підтримки при лікуванні тривожних розладів, депресії, аутизму та інших станів та як підготовчий етап до проведення логотерапії.

Психоемоційні механізми

Психотерапевтичні ефекти взаємодії людини з тваринами розглядають з точки зору сприяння задоволенню базових особистісних потреб [55]. До числа провідних психологічних потреб людини, що задовольняються в контакті з тваринами, відносяться [51-58]:

- потреба в реальному захисті або психологічній захищеності;
- потреба бути захисником;
- потреба в русі та активному способі життя;
- потреба в спільній активності;
- потреба в функціональних взаємодіях;
- потреба в домінуванні (рідше - в підпорядкуванні);
- потреба в проявах емоцій, в почуттях, а також естетичні потреби;
- потреба в спілкуванні;
- потреба в соціальних контактах (включаючи і відносини з господарями інших тварин);
- потреба в пізнанні специфіки іншого виду;
- потреба в самоствердженні (за різними критеріями).

Кожен з перерахованих психоемоційних механізмів є частиною комплексу, який формує відчуття емоційної безпеки. Тварина - рівноправний

«співрозмовник», не критикує, не висуває вимог, не знецінює. Дитина відчуває себе прийнятою. Позитивні емоції, що виникають - радість, інтерес, співчуття - підвищують внутрішню мотивацію до взаємодії. Дитина з більшим задоволенням виконує завдання логопеда. Діти вчаться розпізнавати емоції тварини, проектувати їх на свої. Виникає відчуття емпатії, співчуття, емоційна відповідь на потреби іншого. Дитина вчиться виражати і називати свої емоції, що є важливо для налагодження логопедичної роботи. Таким чином закладається розвиток емоційного інтелекту та соціальних навичок. В свою чергу тварина «вимагає» комунікації. Щоб звернути увагу тварини, потрібно погукати її, назвати ім'я, дати команду. Оскільки комунікація відбувається в природному неформальному контексті, то процес мовлення стає розкутим і спонтанним. Тварина стає для дитини джерелом емоційної підтримки, безпеки, тепла та мотивації. Це дозволяє знижувати напругу, налагоджувати контакт, активізувати мовлення та позитивну поведінку навіть у дітей із глибокими емоційними порушеннями або РАС.

Поведінкові механізми

Через гру, спілкування, навчання з твариною у дітей формуються нові моделі поведінки. Тварина є нейтральним соціальним чинником, який не домінує, а лише взаємодіє і підтримує контакт: дозволяє до себе доторкнутися, погладити, пригостити. Дитина самостійно має контролювати свою поведінку, щоб не злякати нового «друга»: погладжувати м'яко і ніжно, чекати «відповідь», дотримуватись правил нової гри. Вона копіює дорослого, доглядаючи за твариною. Це тренує терпіння, зосередженість, переключення уваги, формує поведінкову модель спілкування. Згодом виробляється звичка і набуті навички застосовуються у новому контексті - на уроках з логопедом чи у спілкуванні з дорослими. Дитина вчиться планувати, доводити дію до кінця, реагувати на результати (радість тварини, схвалення дорослого). Формується внутрішня мотивація до дії та самостійності. Це важливо для дітей з аутизмом, ЗПР, у яких спонтанне наслідування порушене.

У логопедичному контексті відбувається стимуляція мовленнєвої поведінки. Мовлення виникає не з примусу, а спонтанно (називає тварину, дії, дає команди), має емоційне забарвлення, з'являється інтонація, міміка, що вказує на позитивну динаміку мовленнєвої активності.

Завдяки дії нейрофізіологічних, психоемоційних та поведінкових механізмів анімалотерапія справляє комплексний вплив на дитину. Вона не лише активізує системи мозку, відповідальні за емоційну регуляцію, увагу та мотивацію, але й створює середовище психологічної безпеки, у якому дитина здатна проявити себе більш відкрито та спонтанно. Водночас практична взаємодія з твариною формує нові моделі поведінки, сприяє розвитку самоконтролю, комунікативних навичок та сенсорної інтеграції [51, 53].

Описані механізми дії анімалотерапії - нейрохімічні, психоемоційні та поведінкові - забезпечують комплексний вплив на організм дитини та формують основу для реалізації її ключових функцій у корекційно-реабілітаційному процесі.

Розглянемо функції, визначені сучасними вченими-дослідниками (Додаток В) [17, 19].

Психофізіологічна функція

Під час взаємодії з твариною у людини знижується рівень стресу, нормалізується робота нервової системи. Рівень гормонального фону організму людини впливає на функціонування органів і систем організму, самопочуття та активність, поведінку людини, зміну процесів збудження та гальмування. В організмі людини нейромедіаторів близько 30. Ряд досліджень, проведених вченими, підтвердив позитивний стимулюючий вплив спілкування пацієнтів з тваринами на рівень гормонів, які відповідають за регулювання життєдіяльних процесів в організмі.

Психотерапевтична функція

Залучення живої тварини до психотерапевтичного процесу є унікальною ключовою особливістю анімалотерапії. Психотерапевтична функція анімалотерапії полягає у використанні взаємодії людина-тварина з метою

досягнення позитивних результатів у терапевтичному лікуванні психоемоційного стану, зниження рівня стресу, тривоги, покращення комунікативних навичок, уваги, пам'яті, уяви, стабілізації психоемоційних станів та корегування поведінкових порушень. Під час взаємодії утворюється стійкий емоційний зв'язок. Анімалотерапія допомагає покращити навички спілкування, особливо у пацієнтів з РАС та мовленнєвими порушеннями, спонукає до вербальної та невербальної комунікації, мотивує до взаємодії з оточуючими, знижує стереотипну поведінку.

Реабілітаційна функція анімалотерапії зосереджена на відновленні та покращенні фізичного, психічного та емоційного стану людини за допомогою взаємодії з тваринами. Мається на увазі комплексний підхід до реабілітації людей з різними порушеннями здоров'я, включаючи фізичні, психічні та когнітивні розлади. З огляду на наше сьогодення в умовах війни анімалотерапія сприяє у відновленні військових з черепно-мозковими травмами, контузіїями, посттравматичними стресовими розладами. З точки зору логопедії реабілітаційна функція втілюється в соціальній та комунікативній реабілітації, а саме в покращенні навичок спілкування, мовлення у пацієнтів з афазією, затинанням, РАС та РДУГ.

Функція задоволення потреб у компетентності є однією з найважливіших потреб людини, а саме усвідомлення свого «я можу» [51]. Суть функції полягає у створенні умов, за яких взаємодія з тваринами допомагає людині відчувати себе успішною, впевненою та здатною справлятися із завданнями. Це особливо важливо для дітей та дорослих з порушеннями розвитку, психологічними труднощами та низькою самооцінкою.

Складовими зазначеної функції є: формування впевненості через успіх (дресирування собаки через подання команд, яка їх виконує); розвиток навичок самоорганізації і самоконтролю (догляд за твариною); навчання й пізнання (керування конем - розвиток спостережливості, вміння зосередитись, логічного мислення); соціальне визнання й позитивний зворотній зв'язок (привертання уваги сторонніх осіб під час занять з тваринами); подолання страху й

підвищення самооцінки); ігрова форма занять стимулює інтерес та мотивацію до навчання. Наприклад, у дітей з РАС під час дресирування собаки, надання їй команд формується вміння концентруватися та працювати за інструкціями.

Функція самореалізації передбачає залучення до програм по догляду за тваринами. Пацієнт піклується про тварину, годує, купає, турбується, створює умови для перебування. Учасники процесу відчують свою необхідність, здатність впливати на оточуюче середовище, формується почуття відповідальності та своєї значущості. Відповідно, зникає відчуття безпорадності, людина реалізує свій внутрішній потенціал, відчуває себе необхідною, як такою, що має значення для інших.

Функція спілкування реалізується через розуміння тварини як співбесідника - партнера по спілкуванню. Таким чином у самотніх, замкнутих людей зменшується соціальна ізоляція, знижується відчуття самотності, а відповідно, й тривожність, соціальна ізоляція. Хоча формальне впровадження цієї функції в соціально-психологічну роботу в Україні відсутнє, вона фактично реалізується в установах спеціальної, загальної та вищої освіти, а також у закладах інтернатного типу, що обслуговують осіб із особливими потребами та літніх людей [22, 23].

Функція комунікації спрямована на розвиток, відновлення та покращення навичок спілкування у людей з різними порушеннями. Взаємодія з тваринами допомагає встановити контакт, подолати комунікативні бар'єри та розвинути соціальні навички.

Завданнями анімалотерапевтичної функції комунікації є [22]:

- розвиток вербальних навичок спілкування: стимуляція мови за рахунок команд, спілкування та ігор з тваринами; формування мотивації до промовляння слів та фраз (команди); розвиток навичок правильної вимови та інтонації.
- Поліпшення невербальної комунікації: розвиток жестів, міміки, візуального контакту; розуміння невербальних сигналів тварини та зворотна реакція; навчання емоційному вираженню й розумінню чужих емоцій.

- Соціальна адаптація й встановлення контактів: подолання страху спілкування, зниження тривожності; формування навичок взаємодії в групі та поваги до інших; навчання підтримувати діалог та бесіду.
- Підвищення мотивації до спілкування: взаємодія з тваринами стимулює інтерес до спілкування; ігри та завдання мотивують до мовної активності; емоційна реакція тварини спонукає до спілкування.

Висновки до першого розділу

Анімалотерапія є своєрідним синтезом науки та практики, поєднанням людини, тварини і навколишнього світу та втіленням концепції «One Health».

ААТ утворює єдину систему взаємодії сучасних наук: медицини, психології, логопедії, педагогіки, етології, нейробіології, біоетики та екології.

Педіатрія, неврологія, психіатрія, фізична реабілітація - обов'язкові складові логопедичного процесу. Дякуючи психології та нейропсихології, логопеди отримують знання про вплив емоційного стану дитини на мовленнєву активність, роль нейромедіаторних систем (дофаміну, серотоніну, окситоцину) у стимуляції мовлення, зв'язок між стресом і мовленнєвими блоками.

Педагогіка забезпечує основу для розробки освітніх програм із включенням тварин у корекційно-розвивальний процес, особливо в контексті інклюзивної освіти.

Етологія важлива для дослідження особливостей поведінки тварин, їх правильного відбору для анімалотерапевтичних занять і формування безпечних умов для навчання.

Біоетика забезпечує гуманістичні принципи використання тварин у терапії, визначає межі їхнього допустимого використання тварин у логопедичній практиці.

Найбільш поширеними формами анімалотерапії є іпотерапія, каністерапія, дельфінотерапія, фелінотерапія та нетрадиційні види (рептилістерапія, апітерапія). У кожному з видів застосовуються специфічні механізми впливу, адаптовані до індивідуальних потреб дітей.

До них належать:

- нейрохімічні механізми, що забезпечують складну систему регуляції емоційного стану, поведінки, мотивації та мовленнєвої активності (еротонін, дофамін, ендорфіни та окситоцин). Нейрохімічні механізми є біологічною основою терапевтичного ефекту анімалотерапії, які, забезпечуючи позитивні психофізіологічні зміни, створюють сприятливі умови для розвитку мовлення та подолання мовленнєвих бар'єрів;
- психоемоційні механізми, що забезпечують взаємозв'язок між емоційним станом людини, її мотивацією, поведінкою та мовленнєвою активністю. Психоемоційні механізми готують дитину психологічно до мовленнєвої діяльності, що є важливою умовою успішної логопедичної корекції, особливо у дітей з комплексними порушеннями розвитку;
- поведінкові механізми, забезпечують формування, закріплення та модифікацію мовленнєвої і комунікативної поведінки. Набуття досвіду і повтори сприяють закріпленню позитивної мовленнєвої поведінки та подоланню комунікативних бар'єрів.

Наявність взаємопов'язаних нейрофізіологічних та психоемоційних механізмів зумовлює виконання анімалотерапією низки функцій, які втілюють її терапевтичний, педагогічний та соціалізуючий вплив.

Отже, можливості ААТ охоплюють не лише емоційну підтримку, а й розвиток мовлення, соціалізацію, корекцію поведінки та стимуляцію пізнавальної активності. Таким чином, анімалотерапія постає не просто як допоміжний метод, а як багатофункціональний інструмент, що гармонійно поєднує терапевтичний вплив із природною мотивацією до спілкування. Логопедія розглядає анімалотерапію як інноваційну мотиваційно-стимулювальну технологію мовленнєвої корекції.

РОЗДІЛ 2.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АНІМАЛОТЕРАПІЇ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ФАХІВЦІВ

2.1. Теоретичні підходи до використання анімалотерапії в логопедії

Терапія за участі тварин набирає дедалі більшої популярності у логопедичній практиці як інноваційний підхід до корекції та розвитку мовлення. Використовуючи мультидисциплінарний підхід у застосуванні анімалотерапевтичних практик, вчені, дослідники, практикуючі логопеди, мовні терапевти досягають значних зрушень у навчанні дітей з мовними патологіями завдяки залученню тварин до терапевтичної роботи, які в свою чергу опосередковано впливають на емоційно-вольову сферу, сенсорно-моторні функції, когнітивні процеси та соціальну адаптацію дитини. В такому випадку тварина є одночасно мотиватором до навчання та повноцінним партнером у навчанні та відновлення мовленнєвих навичок.

Аналізуючи наукові дослідження, бачимо, що вчені-дослідники спостерігали значні позитивні зміни у навчанні дітей, коли на заняттях одночасно використовувалися анімалотерапія та логопедична практика. У дітей знижувався рівень тривожності, зростала зацікавленість до виконання вправ, одночасно відбувалася сенсорна інтеграція, створювалась сприятлива заспокійлива атмосфера до соціальної адаптації та комунікації.

Водночас застосування цього методу має спиратися на чіткі теоретичні підходи, щоб забезпечити його системність та результативність.

Розглянемо основні теоретичні моделі, на яких базується використання анімалотерапії в логопедії та окреслюється їх значення для планування та проведення корекційно-розвивальної роботи.

1. Біопсихосоціальна модель [76]

Автором біопсихосоціальної моделі є George L. Engel (Джордж Л. Енгель, 1977, Нью-Йорк, США). Її суть полягає в синхронному поєднанні біологічних,

психологічних та соціальних чинників, коли мова йде про встановлення діагнозу та вибір методів терапії. Біопсихосоціальна модель застосовується для комплексної оцінки мовленнєвих порушень та використовується як теоретичне підґрунтя для пояснення ефективності залучення тварини до роботи логопеда, та включає наступні складові:

- біологічний компонент: стан артикуляційного апарату, неврологічні та фізіологічні особливості дитини - відбувається сенсорна та моторна стимуляція через контакт з твариною;
- психологічний компонент: емоційний стан, поведінкові реакції дитини, мотивація та самооцінка - у дитини знижується тривожність, підвищується мотивація;
- соціальний компонент: вплив сім'ї, шкільного середовища, соціальної взаємодії - відбувається розвиток комунікативних навичок через взаємодію з логопедом.

Таким чином, тварина, опосередковано впливаючи на фізіологічні реакції дитини (наприклад, розслаблення м'язів, емоційний стан, соціальну взаємодію), інтегрується в роботу з дітьми, які мають емоційно-вольові, соціальні та логопедичні порушення.

Багато дослідників демонструють, як біопсихосоціальна модель Енгеля діє на практиці у логопедії, починаючи від фундаментальних праць Бориса Левінсона до сучасних емпіричних досліджень. Серед них:

Heather K. Anderson, Sandra L. Haze, Julie P. Smith (Гізер К. Андерсон, Сандра Л. Гейз, Джулі П. Сміт, 2019, США) [82], які досліджували вплив терапії за допомогою тварин на дітей дошкільного віку з ЗМР і підсумували, що заняття з твариною призвели до суттєвого збільшення вокалізацій, уваги і мотивації.

W. Lee Atherton, Daniel Hudok (В. Лі Атертон, Деніел Гудок, 2022, США) у своєму дослідженні [83] розглядають ААТ як доповнення до логопедичних занять та вбачають в цьому позитивний вплив на поведінку та емоції дитини.

У статті Nancy R. Gee, Carrie E. Rodriguez, Aubrey H. Fine, Janet P. Trammell (Ненсі Р. Гі, Керрі Е. Родрігес, Обрі Х. Файн, Джанет П. Трамелл,

2021, США) зазначається позитивний вплив собак-партнерів на фізіологію, психіку, соціальну взаємодію й навчання різних груп населення [84].

Sharon Antonucci (Шарон Антонуччі, 2022, США) розглядає теоретичні, клінічні аспекти застосування ААТ у логопедії - міжособистісний, психологічний і поведінковий вплив [85].

Christina Machova (Крістіна Мачова, 2019, Чехія) у статті «Вплив анімалотерапії на стан вегетативної нервової системи у дітей з розладами аутистичного спектру» [97] зазначає, що терапія з використанням собак покращує мовленнєві навички у дітей з комунікативними порушеннями.

Isabelle Claude (Ізабель Клод, 2015, Франція) у своїй книзі «Кінь-посередник» описує використання коней у терапії дітей з аутизмом, підкреслюючи важливість біопсихосоціального підходу в реабілітації [86].

До біосоціального підходу схиляються Марін Гранжорж (Marine Grandgeorge) [87] та Аліс Маньо (Alice Magno) [88].

В Україні в межах біосоціального підходу до застосування анімалотерапії працюють вчені-дослідники М.Є. Водка, Т.А. Алієва, І.О. Вашкіте (Харків), Ю. Павленко (Суми), В. Радчук (Чернівці).

2. Поведінкова модель (Behavioral Model) [85].

Автором поведінкової моделі є John B. Watson (Джон Б. Вотсон, 1977, Грінвіл, США), її суть полягає в тому, щоб описати, як людина поводить себе в певних умовах, якими будуть наслідки такої поведінки, які фактори викликають саме таку поведінку. Дослідження ґрунтуються на основі спостережень та отриманих даних на основі закономірностей у поведінці. До уваги беруться вхідні дані (стимули) - що впливає на об'єкт (середовище, оточення, події, що є подразником); внутрішні механізми - як об'єкт обробляє інформацію (мотивація, звички, упорядкованість та повторюваність дій); вихідна поведінка - що саме робить об'єкт у відповідь на реакції; зворотній зв'язок - як результат впливає на подальшу поведінку.

У логопедії поведінкова модель прослідковується через формування бажаної мовленнєвої поведінки. Логопед хвалить дитину, дає нагороди за гарне

виконання вправ або дитина може погодувати тварину-партнера чи погратися з нею після заняття. Можливе створення послідовного алгоритму роботи: дитина вимовляє звук - дає команду тварині - тварина виконує команду - дитина фіксує знання і отримує позитивний емоційний досвід, виникає бажання працювати далі, тобто повторювати дію по завершенню якої дитина отримає задоволення. Тобто в цей час у дитини виділяється дофамін - гормон, який впливає на формування бажання повторювати приємні дії, формується відчуття задоволення, закріплюється поведінковий патерн, який формує бажання і повторювати дію знову. Залучаються ендорфін (підвищує задоволення), серотонін (стабілізує настрій). Щоб досягти бажаного результату, заняття і завдання мають бути чіткі й структуровані з характерними регулярними повторами для закріплення слів, словосполучень, складних граматичних конструкцій. Тварина в такому випадку є соціальним та емоційним стимулом і основною складовою забезпечення процесу «дія - винагорода - повторення».

Прикладом втілення біхевіристичної моделі може бути читання для тварини (собаки, кролика, морської свинки - за кожен прочитаний абзац можна погладити тварину) та надання команд тварині (логопед вчить чітко давати команди, тобто вимовляти потрібні звуки, тренуючи дикцію та інтонацію).

У руслі поведінкової моделі у США працював Борис Левінсон (Boris Levinson «The dog as a 'co-therapist' (Mental Hygiene, 1962) [33, 36]; Pets: A Special Technique in Child Psychotherapy (1964), Samuel A. Corson (Семюел А. Корсон) разом з дружиною Елізабет досліджував психотерапію з використанням домашніх тварин. Вони розглядали застосування тварин як «соціальне мастило» для покращення невербальної комунікації пацієнтів [89]. Дослідниця Sue Drouin (Сью Друїн) [90] залучала у логопедичні заняття власних домашніх тварин - котів, черепах, кролика, собаку-папіона.

Серед європейських дослідників можна відзначити Vanya Gochevu, Margret Hund-Georgiadis, Karin Hediger (Ваню Гочеву, Маргрет Хунд-Георгіадіс, Карін Хедігер) зі Швейцарії [91]. Вони проводили рандомізоване контрольоване дослідження впливу ААТ на пацієнтів із набутими

ушкодженнями мозку. Порівнювали рівень змін групи, яка займалася з тваринами, зі змінами у контрольній групі. У людей, що брали участь в експерименті, було зафіксовано підвищення рівня концентрації, уваги, соціальної комунікації, а також зростання вербальних і невербальних реакцій під час втручання з тваринами.

Румунський фонд «Vier Pfoten» («Чотири лапи») для аналізу впливу анімалотерапії запровадив програму “Dogs for People”. Використовуючи методи поведінкової моделі під час дослідження, вчені спостерігали зростання комунікативної поведінки та вербальних реакцій, на основі аналізу даних, зафіксованих до та після проходження курсу ААТ [91].

Серед українських фахівців поведінкову модель у дослідженнях використовували фахівці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Водка М. Є., Алієва Т. А., Вашкіте І. Д. [91] та Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова - Оксана Джус, Лариса Малинович, Світлана Покутнєва.

3. Гуманістична модель [85].

Авторами гуманістичної моделі є Carl Rogers and Abraham Maslow (Карл Роджерс та Абрахам Маслоу, 1940-60 pp., Чикаго, США), її суть полягає в тому, що кожна людина має потенціал для розвитку і сама є сама є творцем свого життя. Терапія має бути спрямована на особистісний розвиток, а не тільки на «лікування симптомів» [85].

Гуманістичний підхід також втілюється в поєднанні анімалотерапії та логопедії. Під час занять дитина є центром, на якому сконцентровані дії спеціалістів. Завдання логопеда є не тільки навчити правильної вимови, а насамперед потрібно створити безпечне підтримувальне середовище, де дитина відчуватиме себе прийнятою. Тварина є саме тим фактором, який забезпечує створення такого середовища, емоційним посередником-провідником між спеціалістом і дитиною, знижуючи тривожність і стимулюючи комунікацію через емоційно-позитивне підкріплення. Тоді дитина сприймає заняття не як лікування, а як гру (тварина-друг), яку хочеться продовжувати. Але водночас

відбувається процес навчання (наприклад, співати пісню коневі під час заняття іппотерапії), який потрібно поєднати з грою.

У США представниками гуманістичної моделі є Boris Levinson (Борис Левінсон), а також сучасники: Sharon Antonucci (Шерон Антонуччі) інтегрує анімлотерапію у відновлення мовлення при афазії, Sheila H. Bernstein, Laura Kruger, Sharlet Lee Jensen (Шейла Г. Бернштейн, Лора Крюгер, Шарлотта Лі Дженсен) практикуючі логопеди-педагоги з багаторічним стажем.

У Європі Kristýna Machová (Крістіна Мачова) та ін. (Чехія) займається формування наукової доказової бази позитивного застосування анімалотерапії в логопедичних заняттях. Marjorie Borreda (Марджорі Борреда, США/Європа) розробляє методику «Horse Powered Reading» («Читання за допомогою коней»), що поєднує мовленнєвий розвиток та невербальні взаємодії, акцентуючи на «вільному» контакті без сідла як способу мовленнєвої активності. Методика демонструє інтеграцію емоційного та сенсорного аспектів у мовну стимуляцію.

Серед Українських дослідників елементи гуманістичного підходу використовують О. Джус, Л. Малинович, С. Покутнєва (Київ), О. Кравченко (Умань), В. Радчук (Чернівці) О. Жук, Х. Лібович, А. Гошовська.

4. Модель сенсорної інтеграції [82]

Автором поведінкової моделі є Anna Jean Ayres (Анна Джин Айрес) (поч. 1960, Каліфорнія, США), Її суть полягає в «розвитку і корекції через гармонізацію сенсорних каналів» [82]. Ключовою публікацією є „Sensory Integration and Learning Disorders“, 1972 («Сенсорна інтеграція та розлади навчання»), в якій А. Ж. Айрес визначає сенсорну інтеграцію як "нейрологічний процес, що організовує відчуття від тіла й середовища, що дає змогу ефективно взаємодіяти із середовищем" [82].

Використання на заняттях методик сенсорної інтеграції в поєднанні з анімалотерапією та логопедією показує позитивну динаміку у роботі з мовленнєвими порушеннями. Взаємодія з твариною створює емоційно комфортне середовище, таким чином удосконалюючи сприйняття та обробку сенсорної інформації (тактильної, вестибулярно, пропріоцептивної). Тварина

нівелює стрес, стимулює багатоканальну сенсорну стимуляцію (дотик, слух, зір, запах, рух) та мовну активність (команди, опис дій, емпатія). На заняттях активуються різні сенсори дитячого організму: рух (заняття з собакою), баланс (верхи на коні), дотик (погладити кішку/шиншилу/морську свинку), увагу (розглянути і описати палочника, хом'яка, фредку). Отже, модель сенсорної інтеграції, адаптована до анімалотерапевтичних занять, важлива для дітей з сенсорними порушеннями, зокрема з апраксією мовлення – вправи з твариною стимулюють артикуляційні та дихальні навички через сенсорні канали. Сенсорні вправи в поєднанні зі спілкуванням з твариною створюють ефективне підґрунтя для мовленнєвого розвитку. Це призводить до кращої емоційної регуляції, розширення мовленнєвих навичок і отримання позитивного досвіду.

Сенсорний підхід в анімалотерапевтичних логопедичних заняттях є надзвичайно популярним та цінним в отриманні дитиною сенсорного досвіду, який робить корекційний процес більш природним та емоційно спокійним. Саме тому, він є досить затребуваний під час проведення досліджень.

Серед сучасних дослідників у США можна виокремити доктора філософії Beth L. Mасаuley (Бет Л. Макаулі). У її статті «Ефективність іппотерапії для дітей з порушеннями мовного розвитку» [94] наголошується, що у порівнянні з дітьми, які відвідували традиційні заняття, діти, які відвідували заняття з іппотерапії, мали ознаки покращення мовлення саме під час уроків, зростали мотивація та увага.

W. E. Boyer and J. Mundschenk (В. Е. Бойєр та Дж. Мундшенк, Канада) у своєму дослідженні показали, що присутність тварини збагачує мовлення дитини та бажання бути залученим до заняття, а власне сенсорна регуляція є механізмом заспокоєння [95].

Anna Mitchell-Cannon (Анна Мітчелл-Кеннон, США) досліджувала іппотерапію як лікувальний засіб в логотерапії підлітків з комунікативними розладами. В огляді показано, що відмічається позитивна динаміка у мовленні та комунікації, а також наголошується, що іппотерапія активує сенсорні, нейромоторні та когнітивні системи [96].

В Європі прихильницею сенсорної терапії є чеська дослідниця Kristina Makhova (Крістіна Махова) [97], яка аналізує іпотерапевтичні заняття, іспанський вчений Luis Lucio Lobato Rincon (Луїс Лусіо Лобато Рінкон) [98]. У Польщі сенсорну модель для досліджень використовує Angelina Volan-Nieroda (Анжеліна Волан-Ньєрода), яка у своїй статті [99] розглядає вплив каністерапії на дітей з інтелектуальною недостатністю.

На сьогодні в Україні тема використання сенсорної інтеграції в контексті логопедії та корекційної педагогіки широко досліджується: Н. Пахомова, О. Губарь, О. Олефі, Л. Дрозд, В. Коваленко (Полтава) досліджують сенсорну інтеграцію як засіб корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, включаючи логопедичну роботу; З. Мацюк, М. Фенко (Луцьк) аналізують сенсорні порушення та їх вплив на мовлення у дітей, а також шляхи їх подолання [107]. О. Кіпаренко (Одеса) описує методи сенсорної інтеграції в корекції дітей, включаючи порушення моторики і мовлення [108].

Однак питання застосування анімалотерапії в логопедії з залученням методів сенсорної інтеграції вимагає подальшого вивчення, зокрема на базі реабілітаційних центрів, де є технічна можливість проводити логопедичні терапевтичні заняття.

5. Соціокультурна модель [123, 124]

Послідовниками соціокультурної моделі є:

James V. Wertsch (США) - один із головних інтерпретаторів і популяризаторів соціокультурної теорії; займався темами медіації, культурних інструментів та колективної діяльності.

Michael Cole (США) - досліджував культурні впливи на пізнавальний розвиток, розвивав концепцію культурно-історичної психології.

Barbara Rogoff (США) - вивчала навчання в контексті спільної діяльності, дитяче залучення в спільну культуру.

Gordon Wells (Канада/Велика Британія) - фокусувався на мові та навчанні, розробляв ідеї «розмовної практики» та «спільного конструювання знань».

Luis Moll (США) - працював у сфері освіти, розвивав концепцію «funds of knowledge» (ресурси знань, що діти приносять із родини та спільноти).

Anne Edwards (Велика Британія) – досліджувала розвиток навчальних процесів у школах із погляду соціокультурної теорії.

Hedegaard, M. (Данія) - продовжує розвиток культурно-історичної психології та соціокультурних підходів у освіті.

Суть соціокультурної моделі полягає в тому, що психічний і мовленнєвий розвиток людини відбувається у взаємодії з соціальним і культурним середовищем, знання і навички передаються через спільну діяльність і мову. Одним із ключових понять у теорії розвитку є поняття ЗНР - зона найближчого розвитку. Послідовники соціокультурної моделі схилиються до думки, що ЗНР - це «відстань між актуальним розвитком дитини (що вона може зробити самостійно) і потенційним рівнем розвитку (що вона може зробити за допомогою дорослого або більш компетентного партнера)» [123, 124]. Тобто, якщо самостійно дитина не може виконати самостійно певне завдання, то це ще поза її актуальним рівнем. Якщо може з допомогою, то це потрапляє в зону найближчого розвитку. Лише правильно організоване навчання стимулює розвиток дитини, але ефективним навчання буде саме в зоні найближчого розвитку, коли вимагає активного мислення від учня за допомогою компетентного дорослого (вчителя, батьків, старших дітей) чи однолітків з вищим рівнем знань.

З точки зору соціокультурної моделі тварину можна розглядати як партнера у розвитку, який є мотиватором і регулятором, що допомагає дитині подолати бар'єри - емоційні, когнітивні, поведінкові - і перейти в нову зону можливостей. Наприклад, дитина з аутизмом не хоче спілкуватися з логопедом, але готова спілкуватися з собакою. Таким чином собака стає «провідником» до комунікації з логопедом і допомагає активувати зону найближчого розвитку.

Вчені наголошують, що розвиток дитини відбувається лише за умов наявності у дитини бажання взаємодіяти. Тварини завжди цікаві дітям. Отже, при наявності цікавої для дитини тварини створюються сприятливі умови, в

яких дитина готова виходити за межі засвоєного. Наприклад, дитина говорити не хоче, але дати команду дитині згодна.

За концепцію ЗНР важливо, щоб хтось допомагав дитині опановувати нову дію, яку вона поки що не може виконати сама. В анімалотерапії таким інструментом є тварини. Наприклад, дитина не може засвоїти абстрактний рахунок, але коли дає зернятка хом'якові, може їх перерахувати, таким чином входячи в зону навчання.

Також логопед може використовувати знайомі дитині образи з казок, де тварини говорять, чи розвивати мовлення, використовуючи рольові ігри, де дитина може розповідати від імені тварини або вести діалог з нею (наприклад, іграшка на руці логопеда).

Паралельно з мовленням розвиваються інші навички: турбота (догляд за твариною), розвиток моторики (гладити, годувати), формується емоційна емпатія (пожаліти пташку в клітці), розвивається соціальна комунікація. Таким чином відбувається навчання через взаємодію, де дитина не просто бере участь у спільній діяльності, а й тренує вимову, коментуючи свої дії, звертаючись до тварини чи описуючи її.

З огляду на зазначене вище, можемо зробити висновок, що анімалотерапія активує ЗНР дитини, створюючи безпечне, мотивуюче середовище, в якому складні дії стають доступними через емоційну залученість і підтримку тварини та логопеда/мовного терапевта.

Прихильниками соціокультурної моделі у США є Julie A. Hengst and Melissa Sherrill (Джулі А. Хенгст і Мелісса Шерілл), які розглядають присутність тварин у мовній терапії «насиченням мовного середовища» [100]. Antonucci (Антонуччі) підкреслює роль спільної діяльності з твариною як «соціального каталізатора» [85]. В Україні варто звернути увагу на праці Т. Коломоець (Кривий Ріг) [101]. Вона описує каністерапію як допоміжний альтернативний засіб спілкування дітей з РАС та розглядає комунікацію як спільну дію. О. Джус, Л. Малинович, С. Покутнєва (Київ) акцентують на соціальній інклюзії через терапевтичні контакти з тваринами, що відповідає

соціокультурній моделі. Дослідження М. Є. Водки, Т.А. Алієвої, І.Д. Вашкіте підкреслює важливість емоційно-безпечного середовища і розвиток через інтеграцію у світ дитини, що свідчить про наявність використання соціокультурного компонента (сприйняття, взаємовідносини).

Практично у всіх дослідженнях тварина розглядається як соціальний посередник при взаємодії, який допомагає дитині діяти в зоні найближчого розвитку, що є основою соціокультурної моделі.

6. Екологічна модель [84]

Автором екологічної моделі є Uri Bronfenbrenner (Урі Бронфенбреннер, 1979р., м. Нью-Йорк, США). Екологічна модель пояснює розвиток дитини як результат взаємодії між дитиною та її оточенням, яке має декілька рівнів:

- Мікросистема - безпосереднє оточення дитини (родина, садок/школа, логопеди, друзі, лікарі): під час проведення анімалотерапевтичного логопедичного заняття тварина стає одним із активних учасників мікросередовища «логопед - тварина - дитина». Відбувається їхня взаємодія, зокрема дитини і тварини. Дитина доторкається до неї, звертається, відчуває на дотик, реагує на її рухи. Таким чином мовлення дитини розвивається у реальному часі під час діалогу з твариною, логопедом, дорослими поруч.
- Мезосистема - взаємозв'язки між елементами мікросистеми. Прикладом є співпраця між логопедом і батьками: як батьки займаються з дитиною після занять, чи виконують домашні завдання (проговорити завдання з іграшковою твариною чи справжнім домашнім улюбленцем), наскільки втілений міждисциплінарний підхід (взаємодія логопеда, педагога, психолога.)
- Екзосистема - непрямий вплив оточення, до якого дитина безпосередньо не залучена, але воно побічно її стосується. Сюди відносяться політика реабілітаційних центрів, робота батьків, політика закладів - садочка, школи, ІРЦ, структура анімалотерапевтичних програм. Тобто все, що стосується дитини, але вона не приймає рішень.

- Макросистема - культурне, соціальне, економічне оточення. До цієї категорії відносяться більш глобальні питання, такі як державна політика в сфері інклюзії, права дітей з освітніми потребами, впровадження сучасних методів логопедії, культура ставлення до тварин.
- Хроносистема - динаміка змін у часі, наприклад, зміни в сімейному оточенні, переїзди родини, зміна розкладу в школі, як регулярні заняття з твариною впливають на мовлення дитини протягом визначеного періоду (місяць, рік). Можливо, за цей час з'являються нові методики роботи, нововведення, запропоновані державою, які можна застосовувати в роботі з дитиною. Зміна садочка на школу, розлучення батьків чи поява ще одного члена родини теж є частиною хроносистеми.

Отже, екологічна модель розглядає розвиток дитини у контексті багаторівневого середовища, у якому тварина допомагає розширити взаємодію дитини з мікросередовищем (сім'я, міні-колектив) та мезосередовищем (садок, школа, логопедичний кабінет). Анімалотерапія в такому випадку є частиною комплексного реабілітаційного навчального середовища.

В США до екологічної моделі схиляється Lindsay F. Bruckner (Ліндсі Ф. Брукнер) [102], яка аналізує вплив програм із використанням терапевтичних собак у школах через багаторівневу екологічну перспективу за Бронфенбреннером. Варто згадати К. Grove (К. Грове) [103], Elsa Canelo (Ельзу Канело, Португалія), яка посиляється на екологічну модель, за допомогою якої інтерпретує взаємозв'язок між дитиною, вчителем, родиною і школою [104]. Cristiano Scandurra (Крістіано Скандурра) та ін. (Італія) використовують концепцію Бронфенбреннера для аргументації, чому втручання слід оцінювати в навчальному та сімейному контекстах [84].

В українському контексті виділимо роботи дослідників, які прямо чи опосередковано використовують екологічну модель Бронфенбреннера. Звернемо увагу на працю Л. П. Клевака (Полтава) «Теоретичне обґрунтування доцільності використання каністерапії у логопедичній роботі», в якій підкреслюється необхідність співпраці різних інституцій та адаптації

корегуючих програм до конкретного середовища дитини. М. Є. Водка (Харків) в статті «Анімалотерапія як метод роботи з дітьми з ранньою затримкою психічного розвитку» розглядає втручання в контексті реабілітаційного закладу та сім'ї, враховуючи комунікацію між фахівцями. О.В. Поступна та ін. (Харків) зосереджує увагу на передачі навичок між різними середовищами (садок - родина).

Застосування різних наукових моделей (біопсихосоціальної, поведінкової, гуманістичної, екологічної, соціокультурної, сенсорної інтеграції) у поєднанні логопедії та анімалотерапії дає можливість комплексно пояснити розвиток і відновлення мовлення, як результат взаємодії біологічних, психологічних, соціальних та культурних чинників. Застосовуючи складові зазначених моделей, можна пояснити різні механізми впливу тварини на мовленнєвий розвиток: від сенсорної стимуляції та мовленнєвої підтримки до соціалізації та культурної інтеграції. Для логопеда наявність обґрунтованих моделей теоретичних підходів дає можливість обрати вірну стратегію впливу на дитину, зорієнтуватися, для якої дитини який підхід імпонує краще (сенсорна модель для дітей з сенсорними порушеннями, для двомовних дітей обрати соціокультурну). Кожна з запропонованих моделей має відповідне наукове обґрунтування анімалотерапії як частини логопедичної роботи, що дає можливість розглядати заняття з тваринами як метод корекції, а не просто гру.

2.2. Міжнародний та вітчизняний досвід використання анімалотерапії у роботі логопеда

Диференціація понять анімалотерапії

З метою розмежування понять, пов'язаних з анімалотерапевтичною практикою, міжнародною мережею Animal Assisted Services International - AASI (США) [53, 55, 57] була визначена наступна термінологія. Розглянемо її докладніше.

1. AAI (animal-assisted intervention) - втручання за допомогою тварин - це міждисциплінарний термін, який описує неструктуровану, цілеспрямовану

діяльність, яка залучає тварин до надання послуг людям у різних сферах життєдіяльності, охороні здоров'я, освіті тощо. ААІ можуть бути індивідуальні та групові, розраховані на людей різного віку та з різними здібностями. Термін ААІ включає:

2. ААТ (animal-assisted therapy) - терапія за участю тварин. ААТ включає спеціально відібраних і навчених тварин, залучених до цільових терапевтичних планів ААІ, які розроблені для сприяння покращенню фізичного, когнітивного, психосоціального, поведінкового та/або емоційного стану дітей та дорослих, задіяних у відповідних терапевтичних програмах. Програми ААТ розробляються, керуються та/або виконуються спеціалістом, який має освіту, ліцензію, науковий ступінь у сфері охорони здоров'я, навчання і має спеціалізований досвід у сфері практики ААІ. Перед проведенням ААТ занять має бути встановлений медичний діагноз.

3. ААА (animal-assisted activities) - заходи, які передбачають неформальні взаємодії за участю тварин (гладіння, прогулянки). Такі активності спрямовані на загальне підвищення настрою, сприяють зниженню стресу та тривожності. Внаслідок погладжування тварини, позитивного контакту з нею активізується вивільнення окситоцину, стабілізується пульс, зникають стресові симптоми. Спостерігається покращення соціальної взаємодії при роботі логопеда чи мовного терапевта в групах, де важливе активне спілкування між учасниками та розвиток соціальних навичок. Діти вчаться взаємодіяти між собою (наприклад, по чергово гладити чи годувати тварину), проявляти емоції, емпатію. З точки зору логопедії в такий спосіб відбувається стимулювання спонтанного мовлення. Фактично ААА не має чіткої логопедичної мети, але в процесі взаємодії з твариною активізується мовлення, діти звертаються до тварини: «Де котик?», «Він лежить», «Я погладив». ААА можна застосовувати в лікарнях, дитячих будинках, ІРЦ, логопедичних групах чи гуртках. Animal-Assisted Activities (ААА) не вимагають сертифікації тварини та підтвердження кваліфікації фахівця. Часто це є волонтерською роботою. Але заходи передбачають дотримання певних етичних норм, наприклад, поводження з

тваринами, контроль поведінки тварини (тривалість заняття, контроль втоми, термін відпочинку, стрес, перерва), гігієна та стан здоров'я тварини (ветеринарний сертифікат), письмова згода батьків на заняття, довідка про відсутність алергії у дитини на шерсть тварини.

4. ААЕ (animal-assisted education) - освітні заходи за участю тварин. Це форма взаємодії з тваринами, націлена на підтримку та розвиток освітніх функцій: мовлення, читання, уваги, комунікації, соціалізації. На відміну від ААТ (терапії), ААЕ не вимагає медичного діагнозу, але може активно застосовуватися у логопедії, інклюзії, корекційній педагогіці.

Це робота зі спеціально відібраними і навченими тваринами, яка включена у цільові освітньо-навчальні плани, розроблені для сприяння розвитку загальних або спеціальних освітніх навичок у різних сферах життя людини. Програму ААЕ розробляє, керує та/або проводить спеціаліст, який має ліцензію, диплом або еквівалентну професійну освіту, спеціалізований досвід у навчанні, освіті. Процес заняття оцінюється та документується. Постачальники тварин для ААЕ, які вирощують власних тварин, проходять додаткову середню та поглиблену підготовку з захисту собак, поводження з ними, використання, утримання, охорони здоров'я, належного догляду. Крім того, надавачі послуг ААЕ можуть працювати разом з командою ААА, професійним кінологом або ААСР, які пройшли додаткову підготовку для сфери ААЕ. Програма ААЕ підбирається залежно від потреб пацієнта, віку, може бути індивідуальною або груповою.

5. ААСР (animal-assisted special program) - спеціальні професійні програми, у яких використовуються спеціально відібрані та навчені тварини, які використовуються у всіх суспільних сферах життєдіяльності. Такі програми мають чітку структуру, обмежені у часі (курс занять, проєкт, терапевтична програма), передбачають досягнення певної мети у навчанні, терапії чи реабілітації, наприклад, програма з собакою для занять з дитиною з аутизмом. Програми можуть використовуватися педагогами, лікарями, психологами, реабілітологами та фахівцями інших професійних сфер. Як зазначено на

офіційній сторінці AASI, до таких програм належать: курси дресирування собак для спецзакладів, програми для людей з інвалідністю, професійне навчання (собаки-рятувальники, собаки парамедиків).

6. AAPP (Animal-Assisted Placement Program) - спеціальні анімалотерапевтичні професійні програми, які передбачають довготривалу присутність тварини у сталому середовищі. Тобто тварина інтегрована до закладу (собака у будинку пристарілих, дрібні тварини в логопедичному кабінеті) і антистрес-помічником вчителя/реабілітолога/логопеда/соціального педагога.

Після аналізу основної термінології, пов'язаної з анімалотерапією, зокрема Animal-Assisted Therapy (AAT), Animal-Assisted Activities (AAA) та Animal-Assisted Education (AAE), стає очевидним, наскільки поширеним у світі є її втілення в реабілітаційні та навчальні програми у сучасних корекційних заняттях. Проте для розуміння ефективності цих втручань важливо звернути увагу на практичну реалізацію методів ААТ в конкретних організаціях. Звернемося до прикладів провідних центрів США, Європи та України, які активно впроваджують анімалотерапевтичні підходи в роботу з дітьми та дорослими, що мають мовленнєві порушення, зокрема дизартрію та ЗМР. Розглянемо, які методики вони застосовують, які види тварин залучають та якими є результати таких втручань у контексті підтримки мовлення й емоційного стану осіб, особливо дітей. Зосередимо нашу увагу на дрібних тваринах, собаках невеликих тварин, котах, частково птахам та комахам, яких можна використовувати для логопедичних занять у садочках, логопедичних класах, ІРЦ, оскільки їхнє утримання не є проблемним, дороговартісним і не потребує глобальної ветеринарної підтримки.

Однією з найважливіших навичок, яку мають діти опанувати в ранньому шкільному віці є навичка читання. Як зазначають Roe, Stoodt, & Burns [114], читання є основою поглиблених знань, завдяки чому підручники та інші матеріали для читання були доступні навіть у давнину, що є інструментом для опанування ширшого кола знань [114]. Bano, Jabeen і Qutoshi зазначають:

«Читання – це навичка, яка навчає учнів видобувати ідеї з тексту та формувати розуміння цієї ідеї» [116; 42-59]. Chua&Sulaiman стверджують, що «читання слугує процесом для учнів, що дозволяє їм здобувати знання та інформацію протягом усього навчального процесу» [117; 797-813]. У дослідженні Suson, R. M. та ін. зазначається, що «здатність читати та розуміти прочитане є важливими навичками для учнів, щоб вижити та зрозуміти, як функціонує суспільство» [118; 1-10].

Ряд українських дослідників вказують на необхідність навичок читання у школярів: Оксана Вашуленко, Ніна Голуб, Тетяна Яценко, Наталія Бабич та Людмила Любенко [122; 6-12].

Важливості навичок читання в опануванні точними науками присвячені дослідження Ayça Akin [119], Peter Fuentes, Ömer Cem Karacaoğlu & Yusuf Kasap [120]. Вчені сходяться на думці, що для розуміння математичних текстів та вирішення задач важливими є навички читання, оскільки математика вимагає не лише знання чисел, а й включає процеси розуміння, мови і мислення.

Згідно з Міжнародною класифікацією хвороб (ISD-10, код F81.0 - Specific reading disorder) «дислексія - це когнітивний розлад, що проявляється у специфічному порушенні здатності читати, незважаючи на відповідний рівень розвитку, інтелекту, навчальних умов та мотивації»;

за DSM-5 ((Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5-те видання) «дислексія - це тип неврологічно зумовленого розладу навчання, який не пояснюється загальними проблемами розвитку, інтелекту, сенсорики чи навчального процесу» [70].

Сьогодні дислексія входить до п'ятірки найпоширеніших проблем, з якою стикаються випускники садочків та учні початкової школи. За даними ресурсу *World Population Review* (2025), поширеність дислексії за країнами Європи сягає 5-10%, а в Україні, хоча офіційної статистики немає, припускають такий відсоток в межах 20.

Як зазначає Fakoeti (Факоеті) та ін. [68], крім порушень читання, діти з дислексією мають синдром дефіциту уваги, що погіршує процес навчання,

ускладнює здатність зосередитися на завданнях потрібний час. А також мають більше проблем із засвоєнням навчальної програми у порівнянні з нормотиповими дітьми. Через труднощі із читанням діти нервують, губляться на публічних виступах чи під час відповіді перед класом. Є докази того, що діти з тяжкою дислексією мають вищий рівень тривожності, більш закуті, схильні до депресії, мають більше соціальних проблем [69]. Тому в роботі з ними важливим є не лише педагогічний, а й емоційно-психологічний підхід. Анімалотерапія належить до одного з них

Одним із анімалотерапевтичних втручань, яке допомагає дітям знижувати рівень тривожності під час читання та покращує мотивацію до читання є читання собаці [62-65].

Отже, розглянемо основні Animal-Assisted Activities (AAA) програми, що використовуються у США, країнах Європи та Україні. Більшість з них спрямовані на психоемоційну підтримку, розвиток мовлення, читання та соціальних навичок з використанням каністерапії.

На сьогодні існують експериментально доведені твердження, що програми читання за допомогою собак покращують навички читання у дітей з дислексією, РДУГ та іншими ООП. За присутності тварини у дітей змінюється саме відношення до процесу читання як до одного з видів навчання [62-65]. Результати досліджень показали, що у дітей з дислексією збільшувалась кількість прочитаних слів за хвилину, зростала мотивація до читання. А за результатами дослідження, проведеного у Японії, було з'ясовано, що на занятті з присутністю тварини-компаньйона у дітей змінювались настрій та поведінка [66; 633-635].

У 1977 році в Портленді, штат Орегон (США) була заснована організація «Delta Foundation» [54-56], з у 1981 - «Delta Society», з лютого 2012 року - «Pet Partners». Фактично вона починалася як дослідницька група для вивчення зв'язку «людина-тварина», а з 1991 року стала структурованою платформою для сертифікації та підтримки волонтерських команд з терапевтичними тваринами.

У 1991 році «Delta Society» створила програму «Pet Partners», яка стала першою стандартною системою навчання та реєстрації волонтерів із тваринами для проведення ААА та ААТ сесій у різних установах: лікарнях, школах, реабілітаційних центрах, бібліотеках. Для своїх занять волонтери організації залучають собак, котів, кроликів, морських свинок. В організації задіяні волонтери, робота є безоплатною, але присутні чіткі регламенти діяльності учасників програм організації: «Обидва кінці повідця, людський і тваринний, повинні відповідати найвищим стандартам, щоб стати волонтером у Pet Partners. Якщо ваш досвід принаймні 10 років, дізнайтеся, чи відповідаєте ви та ваш улюбленець вимогам» [56]. Хендлер (людина) після проходження курсу має випробовувальне тестування знань, перевіряється на відсутність судимостей (для 18+), повинна дотримуватись прописаних стандартів безпеки - Therapy Animal Standards [55]. До роботи залучаються тварини віком старші 1 року (більше 6 міс для кроликів, морських свинок, щурів); проживають з хендлером більше 6 міс; вакциновані; спокійні, не агресивні, дружні; можуть комфортно працювати з незнайомцями; є вимоги до харчування (наприклад, без сирого м'яса в раціоні). Всі, хто пройшов реєстрацію в Therapy Animal Program Pet Partners, автоматично долучаються до програми Read With Me™. Команди волонтерів отримують безкоштовні матеріали - методичні поради щодо роботи з читачами - у 2018 році був випущений офіційний посібник та електронна книга «Read With Me: A Pet Partners Special Initiative» - ресурс із рекомендаціями, сценаріями для читання, питаннями безпеки та поведінки з дітьми, список рекомендованої літератури за віками та видами тварин. Пропонуються освітні курси, на зразок «Робота з терапевтичними тваринами», «Мова тіла собак» та ін.

Для занять з дітьми використовуються адаптовані тексти для 20-30-хвилинних занять. Власне складовою курсу є програма «Read With Me™» - діти читають текст вголос терапевтичній тварині, наприклад, кроликові чи собаці. Зареєстровані списки спеціально підібраних для занять книг відповідно до виду тварини. Тексти адаптовані, з короткими реченнями та яскравими

ілюстраціями. Наприклад, книги для 2-3 класу, історії про дружбу дітей та собак «Henry and Mudge» (Cynthia Rylant) або картинкова книга «Paws + Edward» (Espan Dekko). Ідеальним є місце, де можна було б зручно сісти і встановити тактильний контакт дитини з твариною, де дитина може обійняти тварину чи посадити на коліна, або, якщо це пес, то він може покласти дитині голову на коліна і дитина погладжуватиме її. Особливістю програми є те, що дитина отримує вдячного слухача, який не буде осуджувати за помилки, давати настанови, а навпаки створюватиме своєю присутністю комфортне, мотиваційне середовище для навчання і зростання впевненості у читанні, покращенні правильності і швидкості читання, збільшенні словникового запасу, зростанні концентрації уваги й впевненості у собі.

У 2020 році програма отримала нову підструктуру «We Are All Ears» для домашнього читання з тваринами під час карантинів [56]. Учасник проєкту підписує он-лайн своєрідну «Обіцянку читання» (анкету учасника), де обирає мету читання: скільки книг прочитає, скільки часу читатиме. Після цього отримує доступ до ресурсів платформи з корисною інформацією та порадами.

Обов'язковим є ведення журналу читання, який згодом дозволить відслідкувати прогрес у читанні. Також пропонуються спеціальні картки «Бінго» з ідеями щодо способів залучення читачів.

Рис. 2.1. Картки «Бінго»

(джерело: We Are All Ears: Pet Partners Events and Fundraisersю.

URL: <https://petpartners.org/events-fundraisers/we-are-all-ears/>

Між заняттями пропонуються інші види діяльності. Наприклад, вирізання та розфарбовування закладинок для книжок, тобто вид діяльності змінюється але зв'язок з читанням залишається.

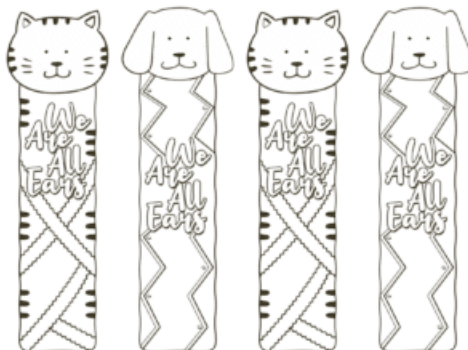

Рис. 2.2. Зразки закладинок

(джерело: We Are All Ears: Pet Partners Events and Fundraisersю.

URL: <https://petpartners.org/events-fundraisers/we-are-all-ears/>)

По досягненню зафіксованої мети учасник отримує сертифікат:

Рис. 2.3. Зразок сертифіката

(джерело: We Are All Ears: Pet Partners Events and Fundraisersю.

URL: <https://petpartners.org/events-fundraisers/we-are-all-ears/>)

Варто зауважити, що Pet Partners має угоду з Адміністрацією охорони здоров'я ветеранів (VHA) про встановлення стандартів для ААІ в установах

VHA та заохочення більшої кількості установ VHA до включення ААІ у свою медичну допомогу ветеранам.

З огляду на методики та засоби, які використовує Pet Partners у своїй діяльності, ААА є першим кроком до легкого освітнього ААТ, оскільки має навчальну мету і не працює з медичними діагнозами.

Аналогічно до «Pet Partners» у Солт-Лейк-Сіті, штат Юта, США у листопаді 1999 року організація «Intermountain Therapy Animals» (ІТА) запустила першу комплексну анімалотерапевтичну програма «R.E.A.D.® - Reading Education Assistance Dogs», що спеціалізувалася на літературній підтримці дітей через читання терапевтичним собакам. Ідейним організатором стала Sandy Martin (Санді Мартін), медсестра й член ради ІТА: «Місія нашої організації, Intermountain Therapy Animals, полягає в покращенні якості життя через зв'язок між людиною та твариною». [60]. Заняття носять назву «Собачі післяобідні сесії». ААА проводиться за попереднім записом. Заняття структуроване, триває близько 30 хв.: кілька хвилин виділено на знайомство, звикання один до одного, час читання, по завершенню «слухач» отримує ласощі, дитина похвалу. Заняття закінчується неформальними іграми. По завершенню прочитання книги дитина отримує приз - можливість вибрати нову книгу, яку потім «знімав» з полицки їхній улюблений собака-читач. Це стало особливою родзинкою R.E.A.D.

На відміну від занять, що проводить «Pet Partners», де безпосередніми учасниками заняття є тварина і дитина, а хендлер лише спостерігач, за програмою «R.E.A.D», «провідник може говорити від імені собаки та про неї, щоб навести багато обґрунтованих моментів щодо вимови та розуміння. Провідник може сказати, наприклад: «Ровер ніколи раніше не чув цього слова, Джиммі, чи можеш ти сказати йому, що воно означає?» [60]. Таким чином провідник контролює заняття, а дитина вступає в гру, комунікує, спілкується, збентеженість і закутість зникають, бо поруч друг, якому потребує пояснення, дитина концентрується на знаннях. У дитини виникає відчуття «я можу», «я знаю краще», отже, підвищується самооцінка. Також за програмою

використовуються невеликі ігри, в які можна пограти: собака допомагає перегортати сторінки лапою або носом, дитина може дати собаці ласощі за допомогу. Невимушена атмосфера стимулює дитину до регулярного відвідування занять. За програмою «Reading Education Assistance Dogs» працюють анімалотерапевти США, Мексики, 23 країн Європи.

У 2003 році у Чикаго (штат Іллінойс, США) в рамках волонтерської програми «Call of the Wild School for Dogs» виникла ідея створення програми «SitStayRead» під керівництвом MaryEllen Schneider, яка на той час працювала у центрі Rainbow Animal-Assisted Therapy зі своїм вихованцем собакою Шенді. MaryEllen Schneider разом з колегами Sarah Murphy та MK Czerwies, які також навчали собак у Call of the Wild, започаткували літературну практику з читанням дітям у класі [109].

Програма «SitStayRead» спрямованна на розвиток грамотності у дітей від дошкільного віку до 3 класу (К-3) початкової школи. Застосовується у державних школах Чикаго, де не менше 90% учнів складають учні з малозабезпечених сімей та 60% третьокласників мають низький рівень читання. За даними журналу TIME, у 2019 році лише 21% учнів із сімей із низькими доходами досягли рівня грамотності до 4 класу; 82% учнів четвертого класу, що читають нижче належного рівня, походять із домогосподарств із низькими доходами. Зокрема в штаті Іллінойс включно з Чикаго за оцінками експертів 5-10% дітей офіційно мають діагноз дислексії, неофіційно 15-20%. За даними освітніх систем до 70-80% учнів із мовленнєвими порушеннями отримують спеціальну освіту через труднощі з читанням, включаючи дислексію.

SitStayRead має 4 вікових рівня двомовних (іспанська, англійська) програм з залученням собаки:

- Kindergarten (дошкільнята) - включає читання дітям, розпізнавання коротких слів, письмо;
- 1-й клас - Little Buddies (Маленькі друзі): програма зосереджена на розвитку загальної грамотності, включає завдання на загальне розуміння тексту, читання вголос, розпізнавання персонажів, розуміння слів на слух,

розуміння послідовності подій, емоцій; особлива увага надається соціально-емоційному навчанню. Після читання вголос і групового обговорення проводиться зустріч з собакою під час творчого письма та малювання.

- 2-й клас - Tail Blazers (Хвостаті блейзери): завдання фокусуються на розвитку читання та розумінні прочитаного. Читають повільно, потім проводять мозкові штурми, після яких діти пишуть твори поруч із хвостатим помічником;

- 3-й клас - Poetry Pals (Поетичні друзі): читання та аналіз поезії, складання віршів, зокрема віршів про собак, читання з собакою та обговорення змісту прочитаного.

Кожен курс триває шість тижнів один раз на тиждень. Заняття триває 60 хв. Кожен візит містить п'ять основних навчальних компонентів, розрахованих на певний вік учасників процесу:

1. Читання вголос: заняття починається з читання співробітниками текстів програми учням вголос учням. Під час читання дітям ставляться запитання щодо сюжетної лінії чи ілюстрацій та звертають увагу на емоції, поведінку та дії персонажа.

2. Обговорення: після завершення читання книги учні обговорюють та діляться думками щодо оповідання, визначають ключові елементи тексту, послідовність подій. Учні працюють в команді, спілкуються, таким чином розвиваються соціальні, комунікативні навички, що є підготовкою до написання перших текстів.

3. Письмо: за ідеями, що виникли під час обговорення книги, учні починають писати власні історії. Стимулююча родзинка - під час заключного візиту учні отримують переплетену книгу, що містить усі історії, які вони написали протягом програми.

4. Соціально-емоційне навчання: персонал програми обирає книги, які відображають індивідуальність учнів, близькі їм емоції, події та будуть цікаві учням. У програмних книгах SitStayRead задіяні кольорові персонажі,

демонструються різні сімейні структури та райони, а також знайомляться з учнями з різними стилями письма, жанрами та мовами.

5. Розвиток зв'язку між собакою та людиною: партнери-собаки допомагають учням розвивати впевненість у читанні, соціально-емоційні навички (емпатія, самоконтроль).

«SitStayRead» постійно моніторить відгуки та результати своєї роботи, проводить анкетування учасників. «Після кожної шеститижневої програми вчителі-партнери проводять оцінювання, щоб надати відгук про прогрес учнів у грамотності та соціально-емоційному навчанні під час та поза нашими візитами до класу» [61]. За результатами оцінювання учні, задіяні в програмі, володіли читання на 47.8% вищою, ніж у звичайних класах.

Майже одночасно зі SitStayRead у 2008-2009 навчальному році в Chimacum Creek Primary School [63] (штат Вашингтон, США) команда волонтерів «Olympic Mountain Pet Pals» заснувала програму читання з собаками «Read to Rover» [62], що передбачає щотижневі 20-хвилинні читання дитини собаці-партнеру у присутності кінолога. Заняття аналогічні до занять програми «SitStayRead». Подібні ініціативи діють в інших місцях, наприклад у бібліотеках Луїзіани, Колорадо, Вашингтона. Результати емпіричних досліджень, проведених фахівцями Chimacum Creek Priary School, показали, що якість читання серед третьокласників зросла на 12%, а серед учнів, що займалися дома – на 30% після занять по 10-тижневій програмі, 75% батьків відзначили збільшення впевненості та якості в читанні дітей [115].

З 1985 року у Калгарі (Канада) працює «Pet Access League (PALS) [61]» – це некомерційна організація, яка регулярно проводить візити зоотерапії для дітей, підлітків та дорослих у понад 60 закладах міста. У команді зареєстровано 450 волонтерів, біля 4 тис. собак та більше 2 тис. котів, а також дрібні домашні тварини. PALS має декілька напрямків у своїй роботі:

- Pet Visitation Therapy Program: волонтери з тваринами (собаки, коти, кролики) відвідують установи (лікарні, школи, бібліотеки, притулки, аеропорт)

у місті Калгарі, таким чином забезпечуючи емоційну підтримку через контакт з твариною

- Pawsitive PALS: робота з підлітками, які належать до груп ризику. Використовуючи інтерактивні вправи з тваринами, формуються соціальні зв'язки між підлітком та спільнотою.

- Pre-Board Pals: програма задіяна в аеропорту Калгарі. Терапевтичні тварини супроводжують пасажирів під час періодів затримок чи стресу, допомагаючи знизити тривогу або дискомфорт.

З точки зору логопедії нам буде цікава програма «Story PALS», яка стартувала у 2006 році як частина місії PALS - «підвищувати якість життя через взаємодію людей і тварин» [61]. Вона передбачає 6-тижневі індивідуальні читальні сесії для дошкільнят і молодших школярів, які готові самостійно читати та без страху йти на контакт з тваринами. Одне заняття становить 1,5 години. Діти віком 5-12 років, які мають труднощі з читанням чи діагноз дислексія, об'єднуються в пари з хендлером та собакою-терапевтом для індивідуальних сеансів читання.

На заняттях діти у власному темпі читають нескладні історії, вірші, казки. Якщо трапляється важке слово, хендлер ненав'язливо просить учня «пояснити» значення невідомого слова собаці. Після читання дитина веде діалог зі вчителем, відповідає на питання на зразок: хто головний герой оповідання? Які тварини згадуються в тексті? Що означає бути другом тварини та інші питання, сформульовані відповідно до віку та мовленнєвих можливостей учня. Під час читання по складах дитина торкається до різних частин тіла тварини - вуха, спина, хвіст, - асоціюючи це з початком, серединою, кінцем слова.

Спеціальні вправи для дітей із дислексією під час читань не застосовуються. Увага в першу чергу акцентується на емоційній підтримці, мотивації та комфорті читання. Тварина використовується як сенсорний інструмент.

Окремої уваги заслуговує досвід ААА вчителя з Вілмінгтону (Делавер, США), яка, щоб допомогти першокласникам з читанням, створила власну

програму анімалотерапії з цуценятами «Foster Tales Puppy Therapy» [74, 111]. Програма «Оповідки про цуценят» була заснована Brooke Hughes (Брук Хьюз) у 2023р. і мала на меті не лише покращити навички читання, а й покращити психічне здоров'я учасників. Вчитель зауважує: «Цуценятам байдуже, якщо ви застрягнете на якомусь слові. Вони просто із задоволенням сидітимуть у вас на колінах. Стільки впевненості прийшло завдяки цій програмі». Наразі Хьюз Брук співпрацює з рятувальним центром для тварин штату Пенсільванія, залучаючи ААА цуценят віком 6-12 місяців, які є гарним стимулом для заохочення до старанного виконання завдань вчителя. Для повноцінної реалізації програми до догляду за цуценятами залучаються сім'ї дітей, які беруть участь в курсі, доглядають цуценят вечорами та на вихідних, а рятувальний центр покриває витрати на утримання цуценят. Зазвичай протягом двох тижнів цуценята знаходять собі сім'ї, а дитина має постійного партнера для читання.

Фактично Брук Хьюз організувала впровадження програми, починаючи з ідеї і до успішного впровадження методики у класах школи: отримала дозвіл від адміністрації школи, підготувала дозволи від батьків, організувала співпрацю з притулком, організувала догляд за цуценятами протягом всього часу перебування їх в програмі, отримала дозволи від батьків дітей на участь в заняттях, організувала перебування цуценят в закладі (ветеринарія, гігієна) і власне проведення самих занять.

За даними сторінки People.com, внаслідок систематичних занять за програмою «Foster Tales Puppy Therapy» у дітей відмічалось покращення читацьких навичок на 21% у осінній період, порівняно з таким самим періодом без участі цуценят.

На теренах Європи програма «R.E.A.D», запроваджена в США, розповсюджена на ліцензійній основі в багатьох країнах серед яких: Словенія, Італія, Бельгія, Польща, Фінляндія, Швеція, Норвегія, Нідерланди, Іспанія, Великобританія, Німеччина, Хорватія. Розглянемо деякі з них.

В 2007 році за ліцензією «Intermountain Therapy Animals» (США) було впроваджено програму “Beremo s tačkami” [86]. До 2011 року програма була втілена в 24 початкових школах та 11 бібліотеках по всій Словенії. На сьогодні це вже близько 150 закладів, у яких працюють до 100 пар хендлер + собака. Усі пари проходять тестування, спеціалізовані тренінги та обов’язковий ветеринарний контроль для собак

Програма “Beremo s tačkami” включає наступні види ААІ:

- ААА (Animal Assisted Activity): Заняття такого формату в основному проходять в бібліотеках у вільній невимушеній обстановці і не передбачають навчальної мети, спрямовані на емоційний бік спілкування та проведення різних активностей з залученням тварин;
- ААТ (Animal Assisted Therapy): заняття з залученням собак відбуваються під контролем фахівців (учитель, логопед) за встановленою програмою, переслідується конкретна терапевтична мета, весь процес обов’язково документується, зміни і процес документуються;
- ААЕ (Animal Assisted Education): як і у випадку ААТ, заняття з залученням собак відбуваються під контролем фахівців (учитель, логопед) за встановленою програмою, в першу чергу переслідуються навчальні індивідуальні цілі, весь процес обов’язково документується,

У школах собак залучають до уроків у рамках програми «Шкільні собаки». Як пояснює член відділення асоціації в Новій Гориці та представниця Асоціації “Beremo s tačkami” Анна Цукіяті: «Група освітян, які також є кінологами-терапевтами, у співпраці з експертами Інституту освіти Республіки Словенія розробила першу словенську Концепцію інтеграції шкільних собак в освітній процес. Документ є результатом багаторічної роботи з терапевтичними собаками в освіті. Робота також проводилася в перші роки в рамках Інноваційних проектів Інституту освіти Республіки Словенія та розроблена відповідно до Концепції відкритого навчального середовища» [112]. Собаки залучаються до шкільних занять різними способами. «Або собака-терапевт може просто тихо лежати під дошкою і просто своєю присутністю сприяти

кращій атмосфері в класі», - зазначає Анна Цукіяті. Це може бути як читання дитиною собаці, проговорення та діалоги, пояснення, так і «виконання» завдань собакою: собака «переглядає» шкільні завдання, «допомагає» вирішити завдання вчителя, приносить рюкзак з зошитами з завданнями та книгами. Після регулярних 30-хвилинних занять протягом встановленого періоду в учасників спостерігається покращення моторики, читальні навички, зменшення страху читання вголос, краще розуміння прочитаного, іти готові активніше обговорювати текст. За наявності собаки діти легше включаються в активності, краще взаємодіють між собою.

Zavod PET («Berem za PET») - ще одна ліцензійована організація в Словенії, яка впроваджує ААА та ААТ терапію, використовуючи аналогічні методики.

Цікавим є підхід до навчання нідерландської організації «Stichting AAI-maatje» («Друг ААІ»), яка теж входить до мережі ІТА. Програма спрямована на роботу з дітьми 4-7 класів, в тому числі з діагнозами дислексія, дискалькулія, РДУГ, СДУ, аутизм та ін.

Програма «Learning differently with dog» поєднує навчання (когнітивний розвиток) та соціально-емоційний розвиток. Хід заняття побудований за принципом від загального до окремого, з короткого наглядного пояснення «зверху вниз». На уроках використовується яскрава наочність, щоб зберегти увагу дитини та зацікавити навчальним матеріалом. Після короткого заняття пропонується розминка «для забезпечення правильної координації між правою і лівою півкулею». Далі знову подається матеріал у динамічній формі та у взаємодії з собакою. Наявність домашнього завдання та його регулярне виконання обов'язкова. Команда «Stichting AAI-maatje» пропонує спеціально розроблені заняття, які можна виконувати в ігровій формі.

З 2012 року програма «R.E.A.D.» через асоціацію «Perros y Letra» в ряді провінцій Іспанії. В Італії за ліцензією реалізовано проект Con-Fido. Letture assistite con i cani, який охоплює дітей 6-7 років з труднощами у читанні.

В Україні наразі немає центрів, які мають ліцензію на використання програми «R.E.A.D.», але аналогічні заняття з лютого 2019 року проводилися в Херсонській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Олеся Гончара. Собака-слухач Кіміко (японська акіта) займається з малюками читанням. На сьогодні проєкт «Читаємо разом з Кіміко» працює в онлайн форматі, у якому беруть участь як діти з інклюзією (синдром Дауна, аутизм, вади зору), так і нормотипові. Усі зустрічі проходять у приміщенні бібліотеки у невимушеній, неформальній обстановці у спеціально відведений для читань релакс-зоні з м'якими меблями та мішками-кріслами. На час читання речі, які могли б відволікати увагу дитини, прибираються. Дитина може сидіти в кріслі чи лежати на килимі. Пріоритет - зручність обох учасників. Заняття проходять за попереднім записом, кожного дня по 6 дітей по 15 хв кожна. Після сеансу дитина може погратися з собакою, доторкнутися, погладити. Бібліотека має книги зі шрифтом Брайля, як діти так само можуть читати собаці і після занять мати тактильний контакт з твариною. Цікавим є формат занять у вигляді «маленького театру», коли всі дні приходили одночасно і читали текст по ролях. Куратор проєкту Оксана Шестакова відзначає позитивні зміни у набутті навички читання у дітей, а також зауважує, що завдяки заняттям діти з аутизмом долають страх «спілкування» з собакою та спостерігається позитивний емоційний контакт з твариною у дітей з вадами зору.

У Чернівецькій обласній дитячій бібліотеці організована «Майстерня добра «Читаємо з чотирилапими», де діти читають собаці Алісі.

У Тернопільському обласному центрі комплексної терапії «працюють» золотисті ретривери Вайд і Мая. Вайд залучений до занять з дітьми для покращення навичок читання, Мая бере участь у рухливих іграх, спрямованих на розвиток моторики у дітей.

Розглянемо приклади використання дрібних тварин у анімалотерапії таких, як кролики, морські свинки, палочники, птахи та інші, які можна успішно використовувати у логопедичній роботі для досягнення терапевтичної мети.

Як зазначає Nancy R. Gee [123, 124], залучення дрібних тварин є досить поширеним явищем у США та розвинених країнах світу. Часто в початковій школі до занять залучаються хом'яки, піщанки, риби, рептилії, кролики, використовуються зображення тварин. На сьогодні розроблені програми інтеграції тварин до класних занять [103].

Волтер-Тьюз подає наступну статистичну інформацію [126], де у відсотковому відношенні повідомляє про види тварин, залучених до ААТ програм, на основі аналізу 150 американських та 74 канадських товариств: 94% складають собаки та коти, 28% - кролики, 15% - дрібні тварини, 10% - птахи. Отже, велика терапевтична частка належить в своїй більшості собакам та кішкам.

«Найвищим щастям для kota є увага, розмова, пестощі й любов з боку людини; а для людей ніщо не може бути приємнішим, ніж прихильність істоти настільки незалежної», - зауважує відомий німецький письменник та журналіст, Євген Скаса-Вайс (Eugen Skasa-Weis).

Протягом багатьох тисяч років людство навчалось використовувати природні здібності кішок для лікування патологічних станів людини (перші згадки про одомашнення кішки - 11 000 років до н.е). На сьогодні коти займають пристойну нішу в ААТ. Цей вид терапії знаходить своє застосування в США, Швеції та Великій Британії, Чехії, Польщі та інших країнах Європи.

У Чеській Республіці феліноterapia практикується з 19 століття. Найчастіше заняття проводяться у формі виїзної сесії [131]. Заняття можуть проводитися в приміщенні чи на вулиці (прогулянка з котом на повідку). Тривалість заняття займає 60 хв, але може відбуватися двічі на день. Завдання дитини грати з котом, розчісувати, гладити, годувати. Завдання логопеда - організувати заняття так, щоб активізувати мовлення дитини в процесі діяльності

Розглянемо феліноterapia на прикладі діяльності польського благодійного фонду «Mruczasy terapeuta» в Ольштині, заснованого Мирославом Венде, який започаткував феліноterapia в Польщі в 2005 році, хоча відома вона

ще з 1947 року. У світі вперше цей термін використала бразильська лікар Нісе де Сільвейра - засновниця Професійної терапевтичної секції в Національному центрі психіатрії в Ріо-де-Жанейро (1946 р.), яка відійшла від традиційних методів лікування і почала використовувати новаторські на той час підходи – феліно- та арт-терапію.

Фонд «Mruszacy terapeuta» у своїй практиці повністю дотримується вимог європейських стандартів ААТ. Як і до собак, до терапевтичних котів є певні вимоги, оскільки спілкування з цим видом тварин передбачає часті погладження, доторки чи обійми чужих людей, що є частиною терапії. Основною вимогою до тварини є задовільний стан здоров'я, своєчасна вакцинація, дегельмінтизація. Терапевтичною може бути тварина віком від 1 року, мати врівноважений темперамент, соціалізований характер, позитивно сприймати спілкування з людьми, спокійно реагувати на різкі рухи, підвищений шум.

Отже, на заняттях задіяні лише здорові тварини, обов'язково контактні, які позитивно реагують на дорослих та дітей, сприйнятливі до дотиків, їм комфортно в компанії незнайомої людини. У Польщі є сертифіковані заводчики котів для фелінотерапії, які займаються відбором і вихованням кошенят із урахуванням їхньої поведінки, темпераменту й придатності до терапевтичної роботи. Зокрема, до їх обов'язків належить:

- вибір порід і ліній (британські короткошерсті, редголли, мейн-куни, бірманські, сфінкси);
- проведення селективних заходів залежно від темпераменту тварини. Кошенят тестують на рівень соціалізації, сприйнятливість до дотиків, шуму, різких звуків, реакцію на дітей;
- соціалізація кошенят. Малят привчають до рук, нових людей в різних обставинах;
- підтримка здоров'я. Окрім слідкування за необхідно вакцинацією, харчуванням, заводчики контролюють генетичні хвороби, щоб у майбутньому попередити проблеми з серцем, диханням, психікою;

- навчання й адаптація. Заводчики співпрацюють з фахівцями з анімалотерапії, які адаптують свої методики для котів. Завдання заводчика – навчити кота спокійно сидіти на руках, реагувати на голос, витримувати заняття у присутності галасливих дітей;

- співпраця з фахівцями з логопедії, психології, педагогіки, які практикують ААТ, а також відбір кота залежно від мети використання тварини (учбовий заклад, родина, лікарня);

- популяризація та просвітницька діяльність заводчиків полягає в поширенні знань про фелінотерапію серед сімей, які беруть кошенят, пояснюють, як взаємодіяти з котом, щоб отримувати терапевтичний ефект (тактильний контакт, муркотіння).

Вчені зазначають, що одним з найбезпосередніших наслідків муркотіння кота для людини є зменшення стресу. Дослідження показують, що частота муркотіння котів в діапазоні 25-150 герц має розслаблюючу дію на нервову систему людини. Виробляються ендорфіни, організм виділяє серотонін, який регулює настрій, знижується кортизол, отже, і стрес та напруга. Пояснити це можна сенсорним та емоційним досвідом: коти повільні, плавні, граційні, їхні рухи передбачувані, що є ідеальним для дітей, яким важко працювати з більш енергійними тваринами-терапевтами. Навіть фізична взаємодія з котом при елементарному погладжуванні дає дитині можливість самотійно заспокоїтися без стороннього втручання під час тривоги або порушенні регуляції.

Окрім того, зазначають, що погладжування кота під час муркотіння є «формою усвідомленості». Тобто під час зосередження на ритмічному звуці та вібраціях муркотіння увага людини переорієнтовується від стресових факторів та створюється відчуття усвідомленості теперішнього моменту, як під час медитації та вправ на глибоке дихання.

Саме цей факт є необхідним у логопедичній практиці. Щоб заняття було ефективним, дитина має перебувати в стані спокою, довіри, емоційної стабільності. Контакт із котом є підготовчим етапом до проведення

логопедичного заняття: відчуття емоційного комфорту сприяє кращому засвоєнню знань та концентрації на завданні.

Серед методик, які використовують працівники Фонду «Mruczący terapeuta» виділимо наступні:

- AAA (Animal-Assisted Activities) – недовготривалі візити з котами у школи, садки, соціальні установи, створюючи таким чином сприятливе позитивне емоційне середовище;
- ААТ (Animal-Assisted Therapy) – заняття, що проводяться за сформованою програмою, розробленою спеціалістами – логопедом, психологом, педагогом;
- ААЕ (Animal-Assisted Education) – передбачає використання котів у навчанні: проводяться заняття з розвитку мовлення, читання вголос, формування комунікативних навичок.

Отже, як і собака, кіт, в першу чергу, - емоційний мотиватор. Під час комунікації знижується тривожність - дитина легше починає говорити, не боїться робити помилки. Стимулюється комунікація - дитина описує котика, його дії, зовнішність, поведінку, свої почуття, відчуття від дотику. Таким чином збагачується словниковий запас (вводяться нові слова), розвивається артикуляція (вправи на імітацію звуків, логопедичні артикуляційні ігри). Практикуються «читання для кота», розмови та історії про котів. Як бачимо, елементи фелінотерапії активно застосовуються в логопедії під час групових занять з котом.

Вчені та дослідники зазначають [132-135], фелінотерапія є корисною для:

- стимулювання полісенсорного розвитку;
- розвитку навичок розпізнавання емоцій, їх назви та вираження думок;
- спілкування, навчання та підвищення впевненості в собі;
- формування емпатії, розвиток активності під час ігор;
- формування самостійної поведінки та відповідальності;
- соціалізація в дитячому колективі.

Особливо корисними можуть бути фелінотерапевтичні заняття для дітей зі РДУГ, РАС, синдромом Дауна, поведінковими та емоційними розладами, тривожними станами. Під час таких занять тварини забезпечують структуровану заспокійливу взаємодію. Адже такі діти часто є сенсорно чутливими та мають проблеми соціального спілкування. Ненапружена та ненав'язлива присутність kota діє заспокійливою, що також сприяє взаємодії логопеда і учня, коли традиційна терапія на основі розмов може бути не доступною.

Чеська дослідниця Кадельцова [131] зазначає такі переваги фелінотерапії: з фізичного боку, насамперед запобігання та розсіювання стресу, з соціального боку, здатність «розтопити лід», з психологічного боку, «вільне» отримання емоційної підтримки (це обмежує концентрацію на проблемах і люди схильні поводитися з тваринами м'яко та повільно, тому заспокоюємося).

Отже, згідно досліджень практичного використання фелінотерапії, цей напрямок ААТ є досить ефективним в підготовці до логопедичних занять, завдяки підготовці емоційного стану дитини до навчання: зниження рівня тривожності, розвитку комунікативних навичок, створенні емоційної стабільності під час терапії. Однак, не лише коні, собаки чи коти можуть бути корисними в анімалотерапії. У світовій терапії все частіше залучають дрібних тварин: кроликів, морських свинок, хом'яків, шиншил, декоративних птахів, акваріумних риб. Варто зауважити, що згадані тварини використовуються скоріше, як заспокійливий чинник у роботі з дітьми та дорослими і не мають чіткого логопедичного використання. У логопедичній практиці вони найчастіше використовуються як підготовка до основного заняття, адже допомагають дитині розслабитися, подолати тривожність, налаштуватися на контакт. Проте варто підкреслити, що навіть у такій ролі вони надзвичайно корисні: завдяки високому рівню мотивації та емоційної залученості дитини їх можна ефективно інтегрувати і в основний логопедичний процес.

Розглянемо деякі з них. Фретки є одомашненими тхорами, легко приручаються, швидко звикають до навколишніх обставин, швидко стають

ручними, допитливі, грайливі, приємні на дотик, контактні, дають до себе торкатися, видають цікаві звуки – саме ці ознаки імпонують дітям, особливо зі РАС [138]. Використовуються тварини віком від 1 до 5 років.

Серед відомих ААТ організацій, які активно використовують фреток у терапії є Paws for Friendship Inc (США, Небраска) та Клуб заводчиків і любителів фреток (Чехія).

Paws for Friendship Inc працює з 1993 року на громадських волонтерських засадах та на залучені благодійні кошти. Основною метою організації є втілення громадських просвітницьких програм через відвідування шкіл, бібліотек, закладів освіти для підлітків з сертифікованими домашніми тваринами. В компанії тварини діти опановують навички читання за методиками аналогічними «R.E.A.D».

Позитивний вплив фреток на навчання та розвиток дітей з аутизмом відмічають дослідники чеської організації «Klub chovatelů a příznivců fretek». Вони організовують виїзні соціально-реабілітаційні програми з дітьми та дорослими. Фретки-«терапевти» відвідують своїх «пацієнтів» вдома або в громадських закладах, допомагають соціалізуватися та заспокоїтися. Діти більше довіряють маленькій тварині, ніж собаці чи коту, спостерігають за ними, можуть обрати собі одного для спілкування.

Ряд сучасних досліджень підтверджують позитивний та прогресивний вплив кроликів під час проведення ААТ програм. Вчені відмічають, що залучення тварин (ААІ) для спеціальних педагогічних цілей (діти з ООП) застосовується вже давно [138]. Вони добре себе зарекомендували та мають розроблені протоколи лікування синдрому дефіциту уваги/гіперактивності (СДУГ), емоційного та поведінкового контролю у неповнолітніх, РАС [140]. Вчені Loukaki (Κ. λουκακη) Κ., & Koukoutsakis у своєму дослідженні у дитячому садочку Греції серед нормотипових дітей підтверджують позитивну «ефективність втручання за допомогою кролика. У присутності тварини здатність учнів до соціалізації, спілкування та вираження емоцій значно покращилася. Вихователі також вважають результати втручання особливо

позитивними. Зроблено висновок, що втручання за допомогою кролика в державному дитячому садку є здійсненим, недорогим та не потребує спеціалізованого персоналу. Кролик - популярна тварина, знайома дітям, тому втручання було успішним та ефективним, як і аналогічні втручання з собаками, надаючи дітям можливість навчатися та звикати до тварин» [140]. В Австрії на державному рівні дозволено залучати власного домашнього улюбленця вчителя до ААІ у класі [137].

У дослідженні Марсель Молнар [138] визначені основні переваги використання кроликів ААТ процесі: діти люблять цих тварин і зазвичай не завдають їм шкоди, кролики тихі та не заважають навчанню. «Їх можна привчати до дому, вони здатні вирішувати різні завдання та не бояться взаємодії з людьми». Їх легко утримувати та вони дешеві, не потребують особливого дресирування, малого розміру і завдають менше клопоту, ніж коти чи собаки. Однак часто кролики схильні до захворювань і потребують вакцинації. Як і будь-яка анімалотерапевтична тварина кролики вимагають тренування від народження у звиканні до людини та змінного оточення. У своєму дослідженні Марсель Моноар доходить висновків, що інтервенції з кроликами у початкових класах знижували тривогу дітей, підвищували мотивацію, увагу та самоконтроль; кролики активно ініціювали контакти. Зі свого боку додамо, що це слугує гарним підґрунтям до проведення логопедичних занять. Єва Суба-Бокд та ін. у своїй статті підтверджує, що кролики підходять для роботи у шкільному/освітньому середовищі: зрозуміла мова тіла, легші для соціалізації, підходять для сенсорних й емоційних вправ [139].

Найвідомішими американськими організаціями, які проводять заняття з кроликами є Rosie's Snuggle Bunnies, Great River Angoras (GRA), в Австралії - CRAMLI Psychological and Behavioural Services, в Канаді Covenant Health (Канада) проводить пілотні дослідження про використання кроликів в ААТ, в Європі та Україні поширена приватна практика, офіційно не зареєстрована.

Шиншили вирощувались як хутрові тварини і лише згодом з 1970-х років почали тримати як декоративного улюбленця. Тварина тиха, соціальна і дуже

активна, їй потрібен простір для прогулянок, дуже соціальна, легка в догляді, не кусається. Має дуже приємне хутро на дотик, чим забезпечується тактильна стимуляція. У дослідженні Шнайдера [141] показаний позитивний вплив шиншил на дітей з соціальними проблемами віком 4-6 років. У дітей спостерігалось зниження тривожності, збільшення участі у групових обговореннях, розвиток соціальних навичок. Тварина ставала нейтральним посередником, завдяки якому знижувалася напруга, стимулювалася спонтанна взаємодія. Відповідно за потреби діти можуть легше включатися в логопедичні заняття, вступати в діалог, зростатиме мотивація внаслідок отримання позитивного досвіду.

Ще одним досить практичним видом для проведення ААТ занять є одомашнена морська свинка. Тварина невибаглива в утриманні та харчуванні, не схильна до захворювань, соціальна, активна. Досить посидючі і терпеливі. Вони спілкуються за допомогою писку та писклявих звуків або пози тіла. Чеські дослідниці Кршкова Л., Таларовичова А., Олексова Л. досліджували вплив морських свинок на дітей з аутизмом. Вони спостерігали, що у присутності морської свинки у дітей покращувався контакт з незнайомою людиною, тобто така взаємодія позитивно впливає на соціальну поведінку дітей з РАС [142].

Варто згадати приклади організацій в Україні, які використовують ААТ дрібними тваринами, хоча в наведених випадках дрібні тварини використовуються як емоційна, психосоціальна, сенсорна підтримка, підготовка до терапії або для зменшення стресу.

Хаб «Екосвіт» + БФ «Avsi» (Безлюдівська селищна рада, Харківщина) використовують у терапії кроликів, черепах та собачкою Полі. У роботі застосовується командний підхід: діти спілкуються з тваринами, знайомляться, потім - творча частина (вироби). Працівники вдало поєднують анімалотерапію з арт-терапією.

Полтавський навчально-реабілітаційний центр Полтавської обласної ради - заклад освіти для осіб з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку. За даними сайту www.ombudsman.gov.ua, у

Реабілітаційному центрі працює 8 дошкільних груп, 1 реабілітаційне відділення, 14 класів. У 2022-2023 н.р.- кількість дітей із складними порушеннями розвитку, які навчаються в закладі освіти 197 (серед них дітей з порушеннями слуху - 9, з порушеннями опорно-рухового апарату - 12, з порушеннями інтелектуального розвитку - 197, тяжкими порушеннями мовлення - 165). До роботи з дітьми необхідні спеціалісти, в тому числі практичні психологи та логопеди.

У Центрі працює анімалотерапевтична кімната, де утримують кроликів, морських свинок, щурів, папуг. Діти спостерігають за поведінкою тварин, доглядають за ними. Анімалотерапевтичні заняття є одним із методів комплексної реабілітації дітей з ООП.

КиївЗоо + соціальна реабілітація поранених бійців. Пілотний проєкт соціальної реабілітації у медичних установах з використанням кроликів, морських свинок, шиншил та інших дрібних видів: тварини контактують із пацієнтами, викликають емоційний відгук, полегшують психологічний стан. Проєкт не містить логопедичної складової, але необхідний у налагодженні комунікації у військових, особливо з ПТСР.

Київський зоопарк впровадив проєкт «Добрий палочник», в межах якого проводяться зустрічі з дітьми та військовими. Застосовуються дрібні тварини, комахи (паличники), равлики-ахатини. Метою є надання всебічної можливої психологічної підтримки тим категоріям населення, які її потребують.

Будинок пристарілих Львів - «Затишок» залучає різних тварин. Зоотерапія є частиною реабілітації для людей похилого віку: контакт з тваринами, поліпшення психоемоційного стану, стимуляція зору, слуху, дотику.

Попри численні позитивні результати використання дрібних тварин у анімалотерапії у світі - кроликів, морських свинок, хом'яків, тхорів, птахів та риб - на жаль, в Україні офіційно не зафіксовано їх застосування у логопедичній практиці. Це створює унікальну можливість для розвитку нових інноваційних підходів у реабілітації дітей з мовленнєвими порушеннями. Використання

дрібних тварин може не лише підвищити мотивацію дітей до занять, а й сприяти розвитку мовлення, дрібної моторики, емоційної стабільності та соціальних навичок. Таким чином, інтеграція таких тварин у логопедичні програми відкриває перспективу створення більш ефективних, комплексних та приємних для дітей методик, які поєднують навчання та терапію через безпосередню взаємодію з живими істотами.

2.3 Шляхи впровадження міжнародного анімалотерапевтичного досвіду в українську логопедичну практику

Попри перспективність розвитку анімалотерапевтичних напрямків в Україні її розвиток лише набирає обертів. На жаль, у більшості це відбувається у приватних практиках. Найпоширенішими є іпотерапія, каністерапія, дельфінотерапія, які, безперечно, є найперспективнішими і практичний досвід їх використання та наукові дослідження підтверджують гарні результати учасників ААТ програм. Однак ці види анімалотерапії є дорогівартісними та потребують значних фінансових вкладень: необхідні спеціально треновані тварини, професійний командний супровід, розвинена інфраструктура утримання та догляду тварин, повноцінний ветеринарний контроль. Саме тому перераховані види ААТ залишаються малодоступними для широкого загалу в Україні, а впровадження можливе лише у великих містах, обласних центрах, а з фінансового боку - за підтримки благодійних організацій.

Згідно офіційних статистичних даних сайту Міністерства освіти, за період з 2020 по 2025 роки «кількість учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти збільшилась майже вдвічі»: з 25078 осіб до 47610 осіб [137]. Така тенденція актуалізує потребу у розширенні системи логопедичної та корекційної допомоги, а також у впровадженні інноваційних методів, зокрема анімалотерапії, для підтримки мовленнєвого й соціального розвитку дітей. Пропонуємо розглянути можливість впровадження використання гризунів у корекційній роботі з метою організації анімалотерапевтичних занять без значних витрат, що робить їх

перспективними для впровадження державних закладах освіти, де займаються діти з ООП.

Пропонуємо наступні складові у впровадженні ААТ програми з використанням дрібних гризунів.

Найперше, до чого потрібно звернутися при розробці будь-якої ААТ методик, це її відповідність до вимог українського законодавства. Будь-які новітні підходи та ініціативи в освіті мають опиратися на чинну нормативно-правову базу держави. До таких належать:

Закони України:

- Закон України «Про освіту» (2017 р.) - – визначає право кожної дитини на якісну освіту та індивідуальну траєкторію навчання.

- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.) - регламентує організацію освітнього процесу з урахуванням особливих освітніх потреб.

- Закон України «Про дошкільну освіту» (2001 р., із змінами) - закріплює принципи інклюзії та можливість використання інноваційних методів розвитку дітей.

- Закон України «Про охорону дитинства» (2001 р.) - гарантує захист прав дитини, у тому числі права на корекційну допомогу.

- Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» (2020 р.) - регламентує питання комплексної реабілітації, у т.ч. із застосуванням інноваційних технологій.

- Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991 р., із змінами) - визначає права дітей з інвалідністю на корекційно-розвивальні послуги.

Постанови Кабінету Міністрів України (КМУ)

- Постанова КМУ № 872 від 12.07.2017 р. «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» регламентує діяльність ІРЦ, які можуть впроваджувати ААТ як додаткову послугу.

- Постанова КМУ № 957 від 14.12.2016 р. «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти».

- Постанова КМУ № 872 від 21.08.2019 р. «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти».

Накази та листи МОН:

- Наказ МОН № 609 від 08.06.2018 р. «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти».

- Наказ МОН № 1027 від 08.09.2020 р. «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах освіти».

- Листи МОН України щодо організації інклюзивного навчання та роботи ІРЦ (щорічні рекомендації).

Міжнародні документи, ратифіковані Україною:

- Конвенція ООН про права дитини (1989 р., ратифікована Україною у 1991 р.).

- Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006 р., ратифікована Україною у 2009 р.).

Зауважимо, що 30.09.2015 Верховною Радою України було одержано на розгляд Проект Закону про терапію за допомогою тварин (зоотерапія). Станом на 29.08.2019 за інформацією сайту ВРУ проєкт відкликано [149].

Оскільки в Україні відсутній окремий офіційний Наказ МОН чи МОЗ стосовно терапевтичних тварин, з метою дотримання ветеринарних вимог варто спиратися на:

- Закон України «Про ветеринарну медицину» (2021);
- Ветеринарно-санітарні правила утримання дрібних свійських і декоративних тварин.

Однією з безпосередніх складових анімалотерапевтичного процесу є правильний підбір тварини для взаємодії та дотримання всіх ветеринарних вимог, що є обов'язковим фактором у взаємодії «дитина-тварина».

Спеціалісти закордонних ААТ організацій рекомендують гризунів віком від 1 місяця до 1 року, привчених до рук, спокійних, стресостійких, завчасно дресированих. Спробуємо адаптувати вимоги, сформовані Animal Assisted Services International (AASI), для дрібних гризунів. До використання рекомендуються тварини, які мають наступні характеристики:

- при взаємодії тварина демонструє надійну, керовану, передбачувану поведінку, яка викликає у дитини почуття довіри, дотику та комунікації;
- тварина активно взаємодіє з дитиною, спокійно реагує на прояв позитивних емоцій з боку дитина та непередбачувані звуки;
- тварина не проявляє ознак переляку чи агресії;
- тварина проявляє бажання грати;
- тварині подобаються доторки, тривалий контакт, коли беруть на руки;
- тварина здатна зберігати спокій при голосній розмові, вигуках, незграбних рухах;
- тварина спокійно переміщується в межах наданого їй простору, не ховається, проявляє цікавість до процесу;
- тварина дозволяє себе тримати дітям чи іншим учасникам навчального процесу протягом кількох хвилин;
- тварина товариська в різних умовах;
- якщо передбачена вакцинація, тварина має бути вакцинована;
- допускаються до роботи лише чисті здорові тварини.

Вимогою є наявність ветеринарного паспорта із відмітками про щеплення. Для гризунів щеплення проводяться рідше, але контролюється загальний стан і відсутність зооантропонозів (сальмонельоз, дерматомікози), регулярна профілактична дегельмінталізація та обробка від ектопаразитів за необхідності. Тварина має оглядатися ветеринаром не рідше 1 разу на 6 місяців, наприклад, перед початком навчального року, на відсутність інфекційних хвороб, за необхідності частіше, у випадку появи ознак хвороби (апатія, випадіння шерсті, поява висипів, діарея тощо). Нові тварини перед залученням до занять мають витримати 14-денний карантин.

Отже, зоотерапія передбачає строгий ветеринарний контроль з залученням відповідного фахівця, який буде контролювати стан терапевтичної тварини та можливість її залучення до навчального процесу.

Дотримання ветеринарних вимог, вимог закладу освіти, правила особистої гігієни та правила догляду тварин обов'язково беруться до уваги.

Важливим етичним моментом є забезпечення безпеки та вимог до утримання власне тварини. Тварини мають утримуватися в чистих і просторах клітках, в комфортних умовах з достатньою кількістю води та їжі, що забезпечить їм спокійне та комфортне існування. В приміщенні має бути низький рівень шуму. Контакт з дітьми має відбуватися лише під контролем педагога (терапевта), що убезпечить як тварину, так і дитину від можливого травматизму чи укусів. Тварина не повинна перевтомлюватися, тому терапевтичні сеанси безпосередньо в контакті з твариною можуть тривати лише 15-20 хвилин.

З метою уникнення ризику можливих захворювань, пов'язаних з контактом з твариною, важливим є дотримання правил гігієни та санітарно-епідеміологічних норм. Це дозволить мінімізувати можливість виникнення алергічних захворювань, інфекційних захворювань та випадкових травм, а також формує у дитини навички гігієни необхідні для використання у щоденному побуті (регулярні повторювані події). Отже, у закладі мають бути розроблені чіткі правила дотримання гігієнічних норм дітьми та подані на ознайомлення батькам.

Окремо слід наголосити на документах, які мають надати батьки перед початком зоотерапевтичних сеансів. До них належить медична довідка від педіатра про відсутність/наявність у дитини алергічних реакцій на тварину, наявні щеплення, поточні та хронічні хвороби. Батьки/опікуни мають надати підписану заяву-інформовану згоду на участь дитини у ААТ заняттях. У закладі має бути розроблений чіткий протокол дій на випадок виникнення алергічної реакції у дитини чи укусів тварин.

Важливим фактором успішного впровадження ААТ програм є налагодження партнерства з сертифікованими командами каністерапевтичних центрів, іппотерапевтичних центрів, ІРЦ, зоо- чи екопарків, ветеринарних клінік, які будуть готові надавати рекомендації та проводити ознайомчі курси для логопедів з безпечної взаємодії з тваринами.

Розглядаючи впровадження пілотного логопедичного анімалотерапевтичного проєкту, першочергово потрібно визначитися з цільовою групою (діти з РАС, РДУГ, ЗНМ, заїкання та ін.) та конкретними терапевтичними цілями (фіксуємо, якого результату ми хочемо досягти і через яку кількість занять).

Зупинимось на визначенні терапевтичних цілей та шляхів їх реалізації у роботі з дітьми молодшого шкільного віку (6-10 років) з дислексією засобами анімалотерапії, оскільки саме в цей віковий період відбувається формування навичок читання, звуко-буквеного аналізу та мовленнєвої моторики розвиток мовлення, уваги, пам'яті, а отже, корекційний вплив має найвищу ефективність.

Таблиця 2.1

Терапевтичні цілі ААТ при дислексії

Терапевтична ціль	Мета	Шляхи реалізації
Розвиток фонематичного сприймання та звукового аналізу	Покращити здатність дитини розрізняти та відтворювати звуки, підвищити чутливість до звуко-буквених відповідностей	Імітаційні ігри: «Як пищить морська свинка?», «Як стрибає кролик?» - розвиток фонематичного слуху через наслідування звуків. Завдання на підбір слів із певним звуком («знайди всі слова, що починаються на звук С»).
		Використання карток із назвами тварин для звукового аналізу

		(розкладання слова на склади, визначення першого/останнього звуку).
Розвиток зорово-просторового сприймання та орієнтації на сторінці	Удосконалити здатність розрізняти напрям, форму, розташування елементів.	Ігри «Хто швидше знайде морську свинку?» - пошук тварини серед іграшок або малюнків за словесною інструкцією. Робота з просторовими командами: <i>«Поклади морквину перед кроликом, позаду шиншили»</i> . Лабіринти й графомоторні вправи: дитина проводить лінію від зображення тварини до її клітки, тренуючи орієнтацію зліва направо (як при читанні).
Розвиток навичок читання та розуміння тексту	Підвищити здатність зосереджуватися та відтворювати послідовність дій.	Ігри «Запам'ятай і повтори»: логопед описує дії (<i>«кролик їв - біг - сховався»</i>), дитина відтворює послідовність. Завдання «Знайди відмінності» на картках із тваринами. Вправи на увагу: дитина має помітити зміни у поведінці або положенні тварини.
Розвиток мовленнєвої активності та	Стимулювати вербальну активність,	Опис дій тварини: <i>«Що робить морська свинка?»</i>

емоційного вираження	формувати зв'язне мовлення й емоційне розкриття.	Вправи «Розкажи історію про кролика» або «Що думає шиншила?» - розвиток зв'язного мовлення. Введення рольових діалогів: дитина «говорить від імені тварини».
Психоемоційна стабілізація	Зменшити тривожність, напругу, підвищити впевненість і довіру.	Контакт із твариною (погладжування, годування, спостереження) як спосіб емоційного розвантаження. Дихальні вправи поруч із твариною: <i>«Дихаємо спокійно, щоб не налякати морську свинку».</i> Вправи на тілесну усвідомленість - <i>«Погладь тваринку повільно, слухай своє дихання».</i>
Соціалізація та розвиток емпатії	Формування соціально-комунікативних умінь і відповідальності.	Спільний догляд за тваринами, навчання правилам безпеки. Колективні ігри у групі дітей: <i>«Передай морквину», «Хто краще подбає про кролика?»</i> Обговорення почуттів: <i>«Як ти думаєш, що відчуває тварина, коли її гладять?»</i>

Звертаємо вашу увагу на те, що перед початком втілення проєкту потрібно провести базову діагностику дітей, які будуть залученні до ААТ навчання: заповнити протоколи логопедичних обстежень, зафіксувати рівень тривожності, сенсорні показники. Такі зрізи потрібно робити щомісяця,

фіксувати досягнення та зміни в мовленні. Залежно від мети та запланованої тривалості курсу сформулювати підсумкову оцінку (через 6-12 місяців).

Пропонуємо цикл із 5 послідовних корекційно-розвивальних занять «Пухнаті друзі» для дітей 6 років із дислексією із застосуванням анімалотерапії з дрібними гризунами (кролик, морська свинка, шиншила).

Кожне заняття має обов'язкові складові:

1. Привітання та адаптація (5-10 хвилин) - знайомство з твариною, наголошення на правилах безпеки.
2. Заохочення до навчання (5-10 хвилин) - сенсорні вправи (погладити тварину, описати відчуття від дотику, шерсть тварини). Такі вправи розвивають словниковий запас, побудову фраз.
3. Основна частина (20-30 хвилин) - цілеспрямовані логопедичні вправи в ігровій формі. Використовуємо завдання на зразок почитати вголос тварині, переказати їй текст, описати дії, діалоги.
4. Закріплення, релаксація (5-10 хвилин) - спокійні дії на зразок погладити тварину, похвалити дитину, попросити дитину похвалити тварину. Підсумувати заняття, зафіксувати досягнення.

ЗАНЯТТЯ 1

Тема: Що вміє кролик?

Мета:

- Навчальна: розширити уявлення дітей про домашніх тварин; сформувати навички опису зовнішності та дій тварини; ввести у мовлення дієслова, що позначають рухи й поведінку кролика.
- Корекційно-розвивальна: розвивати фонематичне сприймання, встановлювати зв'язок між словом і дією, зорово-рухову координацію, слухову увагу та послідовне мовлення. Стимулювати мовленнєву активність через позитивний емоційний досвід взаємодії з твариною.

- Виховна мета: формувати бережливе ставлення до живих істот, уміння дотримуватися правил спілкування з тваринами, розвивати емоційну чутливість, доброту й довіру.

Тварина: кролик.

Обладнання: килимки/каремати, обідки на голову з вушками, картинки з діями та предметами кролика, картон з вушками, ножиці, клей, олівці.

SMART-цілі: Протягом одного заняття діти зможуть назвати щонайменше 4 дії кролика (*стрибає, їсть, спить, слухає*) та скласти 2–3 простих речення з використанням цих дієслів. Діти правильно виконають не менше 6 інструкцій, що поєднують слово і дію.

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Привітання та адаптація (5-7 хв)

Мета: створити доброзичливу атмосферу, зняти напругу, викликати зацікавлення, встановити емоційний контакт, розвивати довіру та відчуття безпеки).

На столі клітка, накрита скатертиною.

Логопед: *Вітаю, діти! Сьогодні у нас на занятті гість, який допоможе у навчанні і, сподіваюсь, стане справжнім другом і помічником. Як думаєте? Хто це може бути?*

Діти намагаються відгадати.

Демонструється кролик (живий або м'яка іграшка).

Обговорення: *Як ви думаєте, як його звати? Який він? На кого він схожий?*

Логопед повідомляє правила поведінки з твариною: *Діти, кролик не великий, йому трішки страшно, бо це наша перша зустріч. Давайте будемо тихенько розмовляти, щоб не лякати нашого друга, будемо з ним обережними і ніжними.*

Діти виконують сенсорну вправу «Доторкнись і погладь ніжно»: по черзі торкаються шерсті.

Логопед: *Яка шерсть у нашого кролика? Що ви відчуваєте? (Тепла, м'яка, пухнаста, гладенька, кольорова).*

2. Сенсорні вправи (10 хв)

Мета: активізувати дихання, увагу, підготувати артикуляційний апарат.

Дихальна Вправа «Кролик нюхає морквину»: за прикладом логопеда діти виконують короткий вдих носом із закритим ротом і витягнутими в трубочку губами, повільно видихають ротом «пффф».

Гра «Як прокидається кролик» (під музику): діти повторюють рухи за логопедом (нахиляють голову вліво-вправо, «дрімають», підкладаючи долоні під щоки, потягуються, умиваються – розминають долонями щоки, жують, стрибають.

Мета гри: зв'язати слово з дією, створюється асоціативний образ дієслова. Обговорення.

Логопед: *Щойно ми були кроликами? Що кролики робили?*

Діти називають дії: *спали, прокидалися, вмивалися, їли, стрибали, гралися.*

3. Основна частина (20-25 хв)

Мета: формувати активний словник дієслів, навчити складати прості речення з ними.

Вправа «Як проходить день кролика?»

Логопед демонструє картинки з зображенням кролика, який виконує різні дії. Діти мають відповісти простим реченням: кролик стрибає, кролик їсть, кролик спить, кролик слухає.

Після перегляду картинок логопед пропонує виконати дітям дії, зображені на картинках: одна дитина показує, решта вгадують.

Вправа розвиває розуміння мовлення, зорову увагу, фонематичне сприйняття.

Вправа «Прочитай і покажи»: на картинках написані дієслова (їсть, спить, сидить, лежить, стрибає, мие, грається), дитина або логопед читає слово і допомагає кролику-іграшці виконати дію. Якщо кролик їсть, дитина може покласти морквину живому кролику.

Очікування: закріплення графічного образу слова, тренування зорового сприймання при дислексії.

Вправа 3 «Склади речення».

Логопед пропонує картинки: кролик, морква, трава, клітка, їсть, сидить, грається, стрибає, спить.

Дитина складає речення.

Розвивається граматично правильне мовлення, формується послідовність думки.

Вправа 4 «Спробуй повтори».

Діти порівнюють дії кролика зі своїми. Логопед пропонує дітям порівняти, що роблять вони, а що може кролик: *Я сиджу – кролик лежить. Кролик стрибає, а я їду. Кролик їсть моркву, а я їм яблуко.*

Вправа формує навичку висловлювання через дію.

4.Закріплення та релаксація (5-10 хв).

Гра «Кролик відпочиває»: діти сидять на килимку в колі.

Обговорення.

Логопед: *Скажіть, будь ласка, чи цікавим було ваше знайомство з кроликом? Допомагав він нам навчатися? Хто помітив, що робив сьогодні кролик, поки ми працювали? Що ми вчилися робити разом?*

За хвилину ми відпочинемо і намалюємо кролика. Пропоную вам сісти зручно, закрити очі і уявити свою тваринку.

Звучить релаксуюча музика, вчитель розповідає цікаві факти про кроликів.

Логопед: *Кролики мовчазні, але свої емоції вони передають мовою тіла. Легенько стукають задньою лапою, коли налякані; трясуть головою і вушками, коли граються; мурчать, коли задоволені. У них дуже гарна пам'ять, вони запам'ятовують звуки, обличчя людей і голос господаря. Отже, сьогодні у вас з'явився новий друг, який тепер буде допомагати нам навчатися. Давайте попрощаємося з ним на сьогодні, погладимо спинку і подякуємо за заняття.*

Діти прощаються, гладять тварину. На завершення кожна дитина отримує обідки, картон з обведеними вушками кролика, вирізає, розфарбовує, приклеює їх до обідка.

Ефективним можна вважати це заняття, якщо діти вдало називали кілька дій тварини за допомогою дієслів, розуміли інструкції та зв'язок слово-дія, активно комунікували на занятті й проявляли інтерес до читання.

З точки зору анімалотерапевтичного впливу емоційний ефект має проявлятися під час спілкування з кроликом, створюючи відчуття спокою, довіри, безпеки. Під час сенсорного контакту дотик до шерсті мав стимулювати нервову систему, покращуючи зосередженість дітей на завданнях. Когнітивний ефект забезпечується зміцненням нейронних шляхів через зв'язком між дією і словом.

У другому занятті переходимо до опису ознак (прикметників), за допомогою яких діти з дислексією розвивають словниковий запас, зв'язне мовлення, розуміння смислових зв'язків і навички узгодження слів у реченні.

ЗАНЯТТЯ 2

Тема: Меню для кролика

Мета:

- Навчальна: розвивати мовлення дітей через роботу з прикметниками; учити помічати, описувати та добирати ознаки предметів і тварин. Закріпити поняття «який?», активізувати словник за темами: колір, форма, смак, дотик.
- Корекційно-розвивальна: формувати зв'язок між сенсорними відчуттями (дотик, спостереження) і мовленням, розвивати зорову увагу, асоціативне мислення, дрібну моторику, фонематичне сприймання, покращувати навички розуміння інструкцій і послідовність висловлювань.
- Виховна мета: виховувати емоційну чуйність, дбайливе ставлення до тварин, уважність, лагідність і здатність виражати почуття через слово.

Тварина: кролик.

Обладнання: килимки/каремати, муляжі їжі, овочів, предмети побуту, цукерки.

SMART-цілі: протягом заняття діти зможуть правильно добрати та назвати щонайменше 5 прикметників до їжі та кролика (*колір, смак, форма, текстура*), а також правильно відповісти на запитання «який?» у 6–8 ситуаціях, пов'язуючи прикметник із предметом. Діти сформулюють 2–3 короткі описові висловлювання.

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Привітання та адаптація (10-15 хв)

Мета: створити позитивний настрій, відновити емоційний контакт дитини і тварини.

На столі клітка з кроликом.

Логопед: *Вітаю, діти! Пам'ятаєте, хто був нашим помічником на занятті? Так, наш кролик. Сьогодні ми дізнаємося, що любить поїсти наш кролик і складемо йому меню на завтра. Але нагадайте мені, будь ласка, чи можна біля кролика галасувати і ображати тваринку?*

Діти згадують правила поведінки з твариною.

А тепер давайте привітаємось з нашим другом.

Сенсорна вправа «Привіт, друже!»: діти по черзі гладять кролика і вітаються.

Гра «Який наш кролик?»

Мета: розвивати словниковий запас, розуміти протилежні ознаки.

Логопед: *Сьогодні шерсть така сама у тваринки? Тверда? Жорстка? Може, її немає? А який у кролика сьогодні настрій?*

Діти заперечують і висловлюють свою думку, підбираючи прикметники до опису кролика: білий, сірий, пухнастий, лагідний, маленький, добрий, тихий, веселий. Додаємо використання антонімів: *кролик маленький, а собака великий, кролик тихий, а півень голосний.*

Отже, це той самий кролик і наш новий друг. Давайте подихаємо і порухаємось разом з кроликом.

Дихальна вправа 1 «Вушка кролика».

Мета: розвиток концентрації, координації, мовного дихання.

Діти ставлять долоньки біля вух, ніби вуха кролика.

Логопед: *Щось наш кролик прислухається – вдихаємо носиком, повільно видихаємо носиком. Кролик насторожив вушка – витягуємо долоньки вгору. Все добре – опускаємо ручки.*

Дихальний механізм працює через рух і образ.

Дихальна вправа 2 «Кролику стрибати легко».

Мета: активізувати дихання через фізичну дію, тренувати власний видих.

Логопед: *Кролику з нами весело і він, напевне, хотів би з нами пострибати. Давайте покажемо йому, що ми теж гарно й легко стрибаємо. Підстрибуємо і під час кожного стрибка кажемо «хоп». Глибокий вдих і один довгий повільний видих, протягуючи голосом «хooooп».*

Вправа тренує контроль над видихом, що впливає на чіткість мовлення.

2. Основна частина (20-25 хв).

Вправа «Корзинка для кролика».

Мета: розвивати розуміння смислових зв'язків «предмет - ознака», активізувати логічне мислення.

На столі лежать предмети (муляжі) овочі, фруктів, побутових речей (морква, капуста, яблуко, сіно, книжка, м'яч, цукерка).

Логопед: *Діти, час нашому кролику підготуватися до обіду. Давайте виберемо йому їжу до кошика.*

Діти мають обрати те, що їсть кролик, і пояснюють: *«Кролик любить солодку моркву, зелену капусту, свіже сіно».*

Логопед: *А що кролик не любить?*

Діти пояснюють самостійно або за допомогою вчителя: *«Кролик не любить гучні звуки, тверду іграшку, холодну воду, брудні овочі».*

Вправа «Чи смакує кролику?»

Мета: розуміння смаку, кольору, текстури; формування категорій «приємне - неприємне».

Логопед: *Діти, давайте подумаємо, що до смаку нашому кролику. Морква яка? Трава яка? Сіно яке? Газета яка?*

Діти по чергово називають їжу і її характеристики та визначають підходить вона кроликові чи ні.

Вправа «Кольори для кролика».

Мета: розвиток зорової уваги, засвоєння прикметників кольору, тренування читання.

Логопед розкладає перед дітьми кольорові картки. Дітям потрібно підняти той колір, який назве логопед. Потім повторюють речення за логопедом або утворюють речення самі.

«Кролик бачить червону моркву», «Кролик сидить на зеленій траві», «Кролик має білу шерсть».

Вправа «Опиши свого кролика».

Мета: розвиток зв'язного мовлення, граматичної будови речення.

Логопед: *Діти, давайте уявимо кожен свого кролика. Вони будуть чудові! Давайте кожен спробує описати своє кроленя.*

Діти по черзі за бажанням пробують описати свого кролика: *«Мій кролик сірий, пухнастий, веселий. Він любить смачну помаранчеву морковку і зелену капусту».*

3.Закріплення та релаксація (5-10 хв).

Логопед: *Ви великі молодці сьогодні. Бачите, як уважно кролик роздивлявся ваші малюнки і трусив вушками. Йому точно сподобалось. Наш кролик лагідний і добрий. Давайте пригостимо його смачненьким.*

Вправа «Поділись добром».

Діти самостійно обирають, чим пригостити кролика (морква, сіно, капуста).

Логопед: *Пригостіть кролика, погладьте ніжно і зробіть комплімент.*

Кожна дитина погладжує кролика і каже слово, яке характеризує тварину та викликає позитивні емоції (*дружній, гарний, щасливий, веселий*).

Логопед: *А тепер отримайте гостинець від кролика – невеличкий льодяник* (Опція застосовується за 100% згоди батьків). *Дякую вам за слухняність і увагу. До зустрічі!*

Ефективним можна вважати це заняття, якщо діти вдало характеризували предмет за ознакою, розуміли питання «який?», правильно добирали прикметники, у мовленні з'являлися описові конструкції з кількома прикметниками підряд, діти розуміли текст і пов'язували його з реальним застосуванням, були впевненими у висловлюваннях і емоційно позитивними.

З точки зору анімалотерапевтичного впливу емоційний ефект має проявлятися через взаємодію з твариною у теплій атмосфері комунікації, що стимулює мовленнєву активність. Під час сенсорного контакту дотик до шерсті мав розвиває тактильну чутливість, асоціації між відчуттям і словом. Когнітивний ефект забезпечується через спостереження за поведінкою тварини, що допомагає засвоювати поняття предмета, його ознак та якостей.

ЗАНЯТТЯ 3

Тема: Де живе кролик

Мета:

- Навчальна: формувати розуміння просторових відношень: *у, на, під, перед, за, біля*; навчати вживати прийменники у мовленні; розвивати логічне мислення, мовленнєву послідовність і зв'язок слова з дією.
- Корекційно-розвивальна: розвивати просторове мислення, зорово-рухову координацію, увагу, пам'ять; активізувати міжпівкульну взаємодію через нейроігри; підсилити сенсомоторну інтеграцію через рух, дотик і взаємодію з твариною.
- Виховна мета: виховувати дбайливість, уважність, здатність співпрацювати з твариною та однолітками.

Тварина: кролик.

Обладнання: килимки/каремати, коробка, кошик, кубик, подушка, стрічка, папір вирізані зображення, папір А4, клей.

SMART-цілі: Протягом заняття діти правильно визначають та назвуть не менше 6 просторових відношень (*у, на, під, перед, за, біля*) у ситуаціях з реальним або іграшковим кроликом, а також самостійно виконують 8–10 інструкцій, що містять ці прийменники. Під час нейроігор та рухових завдань не менше 70% дітей виконуватимуть серії з 2–3 послідовних команд (*«вперед-ліворуч-у нірку»*). Діти складуть щонайменше 3 короткі речення,

ХІД ЗАНЯТТЯ

3. Привітання та адаптація (10-15 хв)

Мета: становити контакт, створити довірливу атмосферу.

На столі клітка з кроликом.

Логопед: *Вітаю, діти! Подивіться, сьогодні з нами знову наш кролик. Сьогодні нам потрібно знайти і облаштувати йому домівку. Допоможемо? Але спочатку привітаємось.*

Діти згадують правила поведінки з твариною.

Сенсорна вправа «Доторкнись»: діти по черзі гладять кролика, коментують, описують зовнішність і настрій.

Нейрогра «Кролик стрибає - кролик сидить».

Мета: розвиток міжпівкульної взаємодії, уваги, самоконтролю. Гра активізує слух, мову, координацію.

Логопед: *Правила прості. На слово «стрибає» - ви підстрибуєте. На слово «сидить» - ви присідаєте.*

Діти граються.

Логопед: *Ускладнюємо завдання. Коли я кажу «Кролик сидить під лавкою», ви присідаєте біля стільчика, кажу «На траві» - залишаєтесь на килимі, «в хатинці» - робите ручки дашок над голівкою.*

Діти виконують завдання.

Логопед: *Тепер трішки відпочинемо.*

Дихальна вправа “Кролик будує нірку”

Мета: розслабитися, сконцентруватися, встановити плавне мовне дихання.

Логопед: Робимо ручки даком. Глибоко вдихаємо носиком, повільно видихаємо ротиком. Кролик спокійно дихає у своїй хатинці. Подихаємо ще трішки.

Діти повторюють завдання декілька разів.

2.Основна частина

Вправа “Знайди, де кролик”

Мета: формувати розуміння просторових відношень і розвиток мовлення через дію.

На підлозі розташовані предмети: коробка (хатка), кошик (травичка), куб (огорожа), м'яка подушка (пеньок). Логопед кладе кролика в різні місця, а діти відповідають: *кролик у коробці, кролик на подушці, кролик під столом, кролик біля мене*.

Поступово діти самі ховають і коментують свої дії.

Вправа-нейрогра “Ліворуч - праворуч”

Мета: тренувати просторову орієнтацію та координацію рухів, розвивати міжпівкульні зв'язки, слухову увагу, здатність утримувати інструкції в пам'яті.

Логопед: *«Кролик стрибає ліворуч!»* - діти роблять крок вліво; *«Кролик стрибає праворуч!»* - крок вправо; *«Кролик уперед - назад - у нірку!»* - послідовність із рухів.

Потім логопед показує команди руками - діти орієнтуються на зоровий сигнал.

Вправа “Проведи кролика додому” (інтерактивна нейроподорож).

Мета: закріплення прийменників і логічної послідовності подій. Мова, рух і зорове мислення поєднані в єдину дію.

На килимі або столі створюється “карта”: пеншок (подушка), камінчик кубик), місток (стрічка), нора-будиночок (коробка).

Кролик має “повернутися додому”. Діти рухають іграшку-кролика по маршруту, проговорюючи кожен крок: *кролик стрибає через камінчик, під мостом, біля дерева, у нірку*.

3. Закріплення та релаксація (5-10 хв)

Грає заспокійлива музика.

Логопед: *Наш кролик потрапив додому. Ми йому дуже допомогли, ви молодці. Давайте погодуємо його, погладимо. Де сьогодні був наш кролик? Йому добре в хатці? Що йому подобається? Давайте прикрасимо кроликові хатинку. Виготовимо картину-аплікацію.*

Діти отримують аркуш паперу, вирізані зображення: нора, хатка, травичка, морква. Вони створюють аплікацію, підписують і пояснюють: *Мій кролик у хатці, біля моркви, під деревом»*.

Ефективним можна вважати це заняття, якщо діти правильно вживають просторові прийменники у мовленні, безпомилково орієнтуються у напрямках ліворуч-праворуч, у, на, під, перед, характеризують предмет за ознакою, розуміють питання «який?», правильно добирають прикметники, розвивають навички слухового та зорового сприймання, послідовного мислення.

З точки зору анімалотерапевтичного впливу емоційний ефект має проявлятися через навчання в атмосфері довірливого контакту з твариною взаємодією з твариною у теплій атмосфері комунікації, що стимулює мовленнєву активність. Під час сенсорного контакту дотик до шерсті мав розвивати тактильну чутливість, асоціації між відчуттям і словом. Когнітивний ефект забезпечується через спостереження за поведінкою тварини, що допомагає засвоювати поняття предмета, його ознак та якостей.

ЗАНЯТТЯ 4

Тема: Читаємо для кролика

Мета:

- Навчальна: формувати позитивне ставлення до читання через емоційно безпечну взаємодію з твариною; розвивати навички читання коротких речень і розуміння прочитаного; закріпити правильну артикуляцію, інтонацію, ритм мовлення.
- Корекційно-розвивальна: розвивати фонематичний слух, послідовність мовлення, зорове сприймання тексту; знижувати тривожність під час читання, покращувати концентрацію уваги; формувати зв'язок «звук - буква - зміст» через емоційно позитивний досвід.
- Виховна мета: виховувати любов до тварин, турботу, відповідальність, емпатію; формувати впевненість у власних силах і позитивне сприйняття навчання.

Тварина: кролик.

Обладнання: килимки/каремати, картинки текстом, каки з діями, прикметами, предметами, вирізані кролики, олівці.

SMART-цілі: До кінця заняття дитина прочитає кролику 2–3 короткі речення з правильною артикуляцією та інтонацією, виконає не менше 70% завдань на слухове й зорове сприймання та продемонструє 1–2 прояви турботи або позитивного ставлення, що свідчитиме про розвиток читання, мовлення й емоційної впевненості.

ХІД ЗАНЯТТЯ

Привітання та адаптація (10-15 хв)

Мета: створити спокійне середовище довіри.

На столі клітка з кроликом.

Логопед: *Вітаю, діти! Сьогодні будемо навчатись не тільки ми, а й наш кролик. Ми будемо йому читати. Але спочатку давайте привітаємось з нашим другом.*

Діти згадують правила поведінки з твариною.

Сенсорна вправа «Погладь і привітай»: діти по черзі гладять кролика, коментують, описують зовнішність і настрій.

Логопед: *«Коли нас хтось слухає уважно, як ми відчуваємося?»*

Діти відповідають.

2. Артикуляційна та нейровправа

Вправа “Кролик дихає спокійно”: діти роблять глибокий вдих носом - повільний видих ротом.

Мета: стабілізація дихання.

Нейровправа “Вушка кролика”: діти ставлять долоньки біля вух, роблять “вушка”. Логопед читає слова або склади (ма, ми, му, ра, ре, ру), міняючи голос від шепоту до голосного діти повторюють і “насторожують вушка”.

Мета: розвиток слухової уваги, артикуляцію та міжпівкульної координацію.

3. Основна частина

Вправа “Кролик слухає, як я читаю” (методика R.E.A.D.)

Мета: формування навичок читання у спокійній, неоцінювальній атмосфері.

Кожна дитина отримує короткий текст (2–3 простих речення або картки зі словами): кролик білий і пухнастий, він їсть моркву, кролик живе у нирці. Дитина сідає поруч із кроликом. Читає уголос тварині, торкаючись її або тримаючи поряд. Логопед підтримує: *«Кролик слухає дуже уважно! Він розуміє, коли ти читаєш чітко»*.

Після читання триває коротке обговорення: «Про що ми розповіли кролику?»

Вправа “Прочитай і покажи”.

Мета: розвивати розуміння прочитаного, формувати зв'язок слово - рух - образ.

Логопед роздає дітям картки, на яких зображені дії і прикметники: стрибає, спить, м'який, білий, лагідний. Діти по черзі читають слова і разом із логопедом або кроликом показують дію. Наприклад, “Кролик стрибає” і дитина робить маленький стрибок.

Вправа 3. “Знайди пару”

Мета: розвиток мовно-зорового сприймання, підкріплення читання зоровими образами.

Логопед пропонує картки із зображеннями: морква, нора, трава, кролик, капуста. Діти мають поєднати слово з відповідною картинкою і проговорити створену фразу.

Вправа 4: “Кролик допомагає мені розповісти”

Мета: стимулювати розвиток зв'язного мовлення, самовираження, упевненість у комунікації.

Діти вибирають улюблену картинку з кроликом і складають 1-2 речення. Наприклад: кролик слухає мене, йому цікаво; кролик лагідний і спокійний; я читаю, а кролик моргає очками.

4.Закріплення та релаксація (5-10 хв)

Логопед: *Скільки всього цікавого кролик почув сьогодні. А ви? Що запам'яталось? Як ви думаєте, що кроликові сподобалось?*

Діти відповідають.

Логопед: *Всі молодці. Сподіваюсь, ми закінчуємо заняття з гарним настроєм. Оберіть собі кольоровий смайлик настрою (жовтий - весело, зелений - спокійно, синій - затишно).*

Тепер давайте зробимо глибокий вдих – видих, ручки підняли – опустили, потягнулися. А тепер розмалюємо кролика.

Діти отримують вирізаних з картону кроликів, олівці.

Ефективним можна вважати це заняття, якщо діти під час заняття були спокійними, впевненими у власних мовленнєвих і читацьких навичках, розуміли зв'язок між побаченим та почутим, виконували завдання з задоволенням.

З точки зору анімалотерапевтичного впливу емоційний ефект досягався через присутність кролика, знижуючи страх помилки й підвищуючи самооцінку. Сенсорний ефект втілювався через дотик і спостереження з твариною, стимулюючи спокій і концентрацію. Когнітивний ефект

забезпечувався через природне тренування мовних центрів шляхом читання тварині.

Гарним продовженням серії занять «Знайомство» може бути серія «Кролик читає казки». Метою такого читання може бути розвиток навички читання та слухового сприймання, стимуляція емоційного залучення дитини через казковий сюжет, забезпечення мовно-сенсорної інтеграції через контакт із твариною. Така методика допомагає дітям із дислексією тренувати плавність читання, інтонацію та розуміння тексту без відчуття тиску.

ЗАНЯТТЯ 5

Тема: Кролик читає казку

Мета:

- Навчальна: формувати інтерес до читання через емоційно безпечну взаємодію з твариною; розвивати навички усвідомленого читання простих текстів; навчати виразно читати короткі речення й переказувати зміст

- Корекційно-розвивальна: розвивати зорове сприймання тексту, фонематичний слух, інтонаційне мовлення; активізувати мислення, увагу, пам'ять, мовленнєву послідовність; формувати асоціацію «читання = приємний досвід».

- Виховна мета: виховувати турботливість, співчуття, любов до тварин і природи; формувати позитивну самооцінку та впевненість у своїх можливостях

Обладнання: килимки/каремат, тексти для читання, кольоровий пластилін.

SMART-ціль: До кінця заняття дитина прочитає кролику 4–6 простих речень казки з розумінням змісту, правильно виконає не менше 70% завдань на слухову й зорову увагу та послідовність, а також проявить хоча б один емоційно-позитивний або турботливий жест щодо кролика, що підтвердить розвиток читання, мовлення та впевненості.

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Привітання та адаптація (10-15 хв)

Мета: створити затишну атмосферу для сприйняття казки.

Логопед: *Наш кролик сьогодні прийшов до нас із цікавою казкою. Він хоче, щоб ми допомогли йому її прочитати!»*

Діти сідають півколом.

Сенсорна вправа “Пухнастий друг”: діти згадують правила поводження з тваринами, гладять кролика, звертаються до нього.

Дихальна вправа “Тихе дихання кролика”: вдих носом, повільний видих ротом (3 рази).

2. Нейровправа (5–7 хв)

Нейровправа “Казкові рухи».

Мета: активізувати увагу, слух, координацію, розвивати слухову увагу, роботу обох півкуль, самоконтроль і пам'ять.

Логопед: *Коли я скажу “кролик стрибає”, робимо маленький стрибок; коли скажу “кролик слухає”, торкаємось вушка; коли скажу “кролик читає”, складаємо долоньки книжечкою.»*

Потім логопед змінює порядок команд, поступово пришвидшуючи темп.

3. Основна частина

Вправа “Кролик читає казку разом із нами” (методика R.E.A.D.)

Мета: розвивати навички читання, увагу й розуміння тексту.

Казка (адаптована, 4–6 простих речень) “Кролик і чарівна морквина”

Кролик жив у норі під великим деревом. Щоранку він стрибав по галявині й шукав моркву. Одного разу він знайшов велику, блискучу морквину. Морквина була чарівна - вона світилася в темряві і виконувала бажання. Кролик поділився нею зі своїми друзями. Кожен з друзів міг загадати одне бажання. Відтоді всі жили дружно й весело.

Діти читають по 1–2 речення вголос кролику.

Після кожного речення логопед підкріплює: *«Кролик киває - йому подобається, як ти читаєш!»*

Якщо дитина вагається, логопед м'яко допомагає, не виправляючи прямо.

Логопед: *Діти, вам сподобалася казка? Що було в ній чарівного? А що буденного? А ви маєте бажання?*

Діти відповідають.

Вправа “Запам’ятай і покажи” (розуміння тексту)

Мета: закріпити зміст казки через дію та мову. Переказ через рух підкріплює зорово-рухову пам’ять і мовлення.

Після читання логопед запитує:

Де жив кролик? - діти показують “нору”.

Що він робив? - стрибають.

Що він знайшов? - показують круглу форму руками.

Що зробив із морквою? - простягають руки, ніби діляться.

Вправа 3. “Опиши словами момент з казки”

Мета: розвиток зорово-образного мислення та зв’язного мовлення.

Кожна дитина обирає улюблений момент казки й малює його.

Потім описує малюнок: кролик стрибає по галявині, кролик ділиться морквою, морквина світиться уночі.

Вправа “Кролик-хлопчик” (емоційна гра)

Мета: розвиток емпатії, усвідомлення емоцій персонажа.

Логопед: *Як почувався кролик, коли знайшов моркву? А коли ділився з друзями?*

Діти обговорюють і обирають смайлик (радісний, спокійний, здивований) і пояснюють вибір.

4. Закріплення та релаксація (5-10 хв)

Діти сідають в коло. Логопед саджає кролика в середину кола. Діти годують, гладять кролика і відповідають на питання логопеда.

Логопед: *Як ви думаєте, що запам’ятав кролик із казки? А який момент вам сподобався? Чи легко вам було читати кролику?*

Вправа “Теплий будиночок”: діти, сидячи навколо кролика, закривають очі, роблять глибокий вдих і видих. Звучить медитаційна музика.

Логопед говорить тихо: *Уявімо, що ми кролики у нірці, серед своїх друзів, тут спокійно, тихо, тепло і затишно. Кроликові добре з нами. Ми поруч із ним».*

По завершенню медитації дітям пропонується кольоровий пластилін для виготовлення чарівної морквини.

Ефективним можна вважати це заняття, якщо логопед спостерігає у дітей розвиток навичок читання коротких текстів, покращення фонематичного слуху, пам'яті, зорового сприймання, зростання впевненості та інтересу до читання, зміцнення емоційного контакту з твариною та групою.

З точки зору анімалотерапевтичного впливу емоційний ефект досягався через зменшення страху читання, виникнення відчуття прийняття. Присутність кролика, знижуючи страх помилки й підвищуючи самооцінку. Сенсорний ефект втілювався через дотик до тварини та активізацію тактильних рецепторів, що сприяє мовленнєвій увазі. Когнітивний ефект забезпечувався через комбінацію читання – рух – емоція, підсилюючи запам'ятовування тексту.

2.4. Рекомендації для подальшого розвитку анімалотерапії України.

Можемо стверджувати, що використання анімалотерапії в логопедичній практиці є ефективним засобом корекції порушень читання у дітей із дислексією. Анімалотерапевтичний підхід сприяє гармонійному розвитку когнітивної, мовленнєвої та емоційної сфер, формує в дітей стійку мотивацію до навчання, розвиває емпатію та соціальну взаємодію.

Проведене дослідження доводить, що інтеграція елементів анімалотерапії у систему логопедичної роботи розширює педагогічний інструментарій фахівця, забезпечує індивідуалізацію навчання та підвищує його результативність. Впровадження подібних методик у практику інклюзивно-ресурсних центрів може стати вагомим кроком до створення більш гуманної, сучасної та науково обґрунтованої системи логокорекції в Україні.

З метою узагальнення та систематизації матеріалу, викладеного у компаративному дослідженні, пропонуємо виокремити основні аспекти, що характеризують використання анімалотерапевтичних методик в Україні та у світі (Додаток Г).

Рівень впровадження.

В Україні знаходиться на початковому рівні. Окремі практики використовуються в ІРЦ, приватних центрах, окремих дослідницьких проєктах. Відсутнє широке стандартизоване розгортання.

У світі притаманне широке застосування, характерні системні впровадження в школах, реабілітаційних центрах, лікарнях. Запроваджені загальнонаціональні та локальні програми, що фінансуються державою та на волонтерській основі.

Нормативно-правова база.

В Україні відсутні єдині нормативно-правові документи, що регулюють впровадження та застосування ААТ практик; ініціативи часто працюють на підставі внутрішніх правил власника тварини та на основі внутрішніх етичних домовленостей.

За кордоном наявні офіційні рекомендації та стандарти у ряді країн; чітко сформульовані вимоги до утримання та гігієни, відбору тварини та підготовки команд (організації: Pet Partners, AAI, ESAAT тощо).

Типи тварин, що використовуються.

В Україні, як і у світі використовуються різні види тварин: собаки, коні, коти, кролики, дрібні гризуни, равлики. Виняток становлять локальні випадки: вовки, лами.

Популярні методики.

В Україні мають втілення запозичені закордонні логопедичні методики. Активно використовується іппотерапія, каністерапія, дельфінотерапія.

У світі застосовуються визнані програми: R.E.A.D., StoryPALS, Pet Visitation, іпотерапія зі стандартизованими протоколами; вводяться системні експериментальні програми з контролем ефекту застосування.

Підготовка фахівців.

В Україні частіше практикується самонавчання або курси від окремих центрів, заснованих на самофінансуванні. Спостерігається брак формальної міждисциплінарної підготовки (логопед + зоотерапевт + ветеринар). Однак при

окремих вищих учбових закладах починають відкриватися навчальні спеціальності. Наприклад, Центр каністерапії DOCADOG (Рівне) пропонує навчання «Базовий курс підготовки спеціалістів з каністерапії»; Європейська академія натуропатії і натуральної медицини (Київ) проводить курси «Анімалотерапії, зоотерапії, пет-терапії – метод реабілітації людини за допомогою тварин».

За кордоном впроваджені Системні навчальні програми, сертифікація хендлерів і терапевтичних тварин, відпрацьовані стандарти підготовки персоналу (тренінги, акредитація).

Етичні та ветеринарні стандарти.

В Україні застосовуються часткові вимоги на розсуд власника центру, що ґрунтуються на внутрішніх потребах та частково опираються на нормативно-правові документи, що стосуються ветеринарної служби та безпеки учасників анімалотерапевтичного процесу. Існує потреба в уніфікації протоколів догляду, гігієни, проходженні ветеринарних оглядів тварин, а також в розробці.

За кордоном чітко прописані вимоги до вакцинації, поведінки тварини, умов гігієни; затверджені етичні кодекси організацій.

Сфери застосування.

В Україні ААТ методики застосовуються у реабілітації та роботі з інклюзією в приватних реабілітаційних центрах, на волонтерській основі у державних лікувальних закладах, приватних дитячих центрах, бібліотеках.

У світі ААТ практики залучено до освітніх програм (читальні програми), охорони здоров'я (реабілітація, паліатив), пенітенціарних установ, аеропортів (відео/стрес-інтервенції).

Доказова база (дослідження).

В Україні є поодинокі дослідження та емпіричні звіти; бракує великих контрольованих досліджень в українському контексті.

У світі напрацьована міжнародна доказова база (рандомізовані контрольовані дослідження, мета-аналізи, довгострокові програми) щодо зменшення тривоги, покращення комунікації, психофізіологічних змін.

Інтеграція з логопедією.

У порівнянні з Америкою та Європою, де логопедія широко інтегрована в анімалотерапію (спеціальні програми читання з тваринами, поєднання з логопедичними протоколами), впроваджені системні підходи до моніторингу результатів, в Україні існують частіше експериментальні цикли занять чи методичні рекомендації; зустрічаються поодинокі приклади впровадження R.E.A.D.

Доступність, фінансування.

В Україні обмежене та недостатнє фінансування та зацікавленість у дешевих проєктах. У більшості це приватні дороговартісні ініціативи (іппотерапія), гранти, волонтерські проєкти.

Закордоном залучені різні види фінансування: державні програми, благодійні фонди, страхові ініціативи. В окремих країнах сформовані стійкі моделі фінансування в окремих країнах.

Культурні особливості та ставлення громадськості.

В Україні спостерігається позитивне ставлення до використання анімалотерапії в реабілітаційній практиці, але оскільки наразі вона ще не знайшла свого широкого застосування у терапії, можливі побоювання щодо гігієни та безпеки. Відповідно є потреба у просвітницькій роботі щодо поширення та застосування ААТ практик в медицині та логопедії в цілому.

У світі анімалотерапія широко застосовується, публічно визнається її користь. Анімалотерапевтичні сертифіковані програми мають високий рівень довіри серед різних верств населення. У державах проводиться широка інформаційна підтримка через широке застосування та поширення ознайомчої інформації через засоби масової інформації.

Проблеми та бар'єри.

В Україні серед найголовніших проблем, які зустрічаються при впровадженні ААТ програм є: низька зацікавленість у використанні, відсутність державного фінансування, відсутність законодавчої бази, нестача сертифікації фахівців, етичні/ветеринарні ризики, брак масштабних

досліджень, відсутність навчальних спеціалізованих курсів в достатній кількості.

У країнах Європи та Америки засновники ААТ програм стикаються з глибоким бюрократичним процесом щодо стандартизації в різних юрисдикціях, вирішенням етичних питань стосовно добробуту тварин. Окремим є питання забезпечення сталого фінансування, оскільки велика частина програм створюються на волонтерські кошти.

Рекомендації для подальшого розвитку.

В Україні на державному рівні потрібно розробити національні протоколи, за якими можуть працювати анімалотерапевти, впровадити курси сертифікації, масштабувати пілотні дослідження, створити реєстри терапевтичних тварин/хендлерів.

Анімалотерапевти світової практики можуть вдосконалювати та поширювати свої найкращі напрацьовані методики, адаптувати міжнародні стандарти до локального контексту, посилювати рандомізовані дослідження для подальшого вдосконалення методик.

У процесі дослідження анімалотерапії як інноваційного методу корекційно-розвивальної роботи з дітьми було доведено, що взаємодія людини з твариною має потужний потенціал для підтримки психічного, емоційного та мовленнєвого розвитку. Аналіз сучасних наукових праць, міжнародних практик та матеріалів професійних конференцій в Україні дозволяє стверджувати, що анімалотерапія поступово утверджується як міждисциплінарний напрям - на стику психології, педагогіки, логопедії, медицини та нейронаук.

Досвід українських фахівців, презентований на конференціях («Анімалотерапія в контексті сучасних методів реабілітації», Київ, 2019; «Анімалотерапія для зміцнення здоров'я, профілактики та реабілітації», Львів, 2024; «Анімалотерапія в системі реабілітації дітей з особливими потребами», Київ, 2010), демонструє активний розвиток цього напрямку у сфері спеціальної освіти та реабілітації. Зокрема, у виступах і публікаціях розглядалися питання

впливу каністерапії, іпотерапії, дельфінотерапії та роботи з дрібними тваринами на соціалізацію, емоційну стабільність і когнітивну активність дітей.

Хоча безпосередньо логопедичний напрям на більшості цих конференцій не був виокремлений у самостійну секцію, у багатьох доповідях підкреслювалася роль анімалотерапії як допоміжного засобу розвитку комунікативної функції, формування мовленнєвої активності, артикуляційної моторики та фонематичного слуху. Це дає підстави стверджувати, що в українській науковій спільноті поступово формується усвідомлення значення тварин у процесі подолання мовленнєвих порушень, зокрема у дітей з дислексією, затримкою мовного розвитку чи розладами спектра аутизму.

Варто розвивати тенденцію адаптації міжнародних методик до українського освітнього середовища. Найчастіше згадуються програми R.E.A.D. (Reading Education Assistance Dogs), Pet Partners, Animal Assisted Intervention International, які в Україні можна брати за основу у роботі з дрібними тваринами (кроликами, морськими свинками, шиншилами, хом'яками). Такі адаптації є логічним кроком, адже вони враховують санітарні, просторові та вікові особливості українських дитячих закладів.

У матеріалах конференцій простежується також посилення науково-доказового підходу: дедалі частіше доповідачі представляють результати емпіричних досліджень, анкетувань педагогів і батьків, описують кількісні показники змін у поведінці, рівні тривожності, соціальній активності дітей. Це свідчить про прагнення українських учених інтегрувати анімалотерапію у систему спеціальної освіти не лише як емпіричну практику, а як метод, що має наукове підґрунтя й корекційну ефективність.

Порівняння вітчизняного та світового досвіду засвідчує, що в Україні цей напрям поки що перебуває на етапі становлення. Водночас активна участь українських науковців у міжнародних форумах, підготовка методичних рекомендацій, публікація результатів досліджень у фахових виданнях свідчать про динаміку розвитку галузі. Саме конференційна діяльність сприяє створенню міждисциплінарного середовища, де логопеди, психологи,

реабілітологи, ветеринари та педагоги спільно формують підґрунтя для професійного впровадження ААТ у практику.

У ході дослідження також виявлено низку проблем, про які неодноразово йшлося на конференціях: відсутність законодавчого регулювання діяльності анімалотерапевтів, нестача сертифікаційних програм, недостатня кількість підготовлених фахівців та тварин, відсутність єдиних етичних і ветеринарних стандартів. Ці виклики збігаються із зауваженнями міжнародних експертів, однак для України вони залишаються ключовими бар'єрами на шляху масштабного впровадження анімалотерапії у державну систему освіти.

Загалом аналіз науково-практичних конференцій та власні результати магістерського дослідження дозволяють зробити висновок, що анімалотерапія має значний потенціал для розвитку логопедичної науки і практики. Її застосування сприяє гармонізації емоційного стану дитини, формуванню позитивного ставлення до навчання, розвитку мовлення, уваги, пам'яті, сенсомоторної координації. Саме тому інтеграція анімалотерапії у логопедичну практику дітей є перспективним напрямом сучасної педагогічної науки.

Підсумовуючи, можна зазначити, що діяльність українських фахівців створює передумови для формування національної системи професійної підготовки спеціалістів у сфері анімалотерапії. Подальші дослідження мають бути спрямовані на стандартизацію методик, наукове обґрунтування ефективності програм, а також на розвиток спеціальних логопедичних протоколів терапії із залученням тварин. Це дозволить зробити анімалотерапію не лише альтернативою традиційним підходам, а повноцінним науково й методично вивіреним інструментом у системі корекційної педагогіки України

Висновки до другого розділу

Ми розглянули основні види тварин, які найкраще підходять до адаптації до логопедичних занять. Звичайно, кожна з них має свої недоліки й переваги. Важко не погодитися, що найпоширенішим видом ААТ є каністерапія. Але особливості догляду та харчування, ветеринарні вимоги є дуже клопіткими в

застосуванні в дитячих садочка чи ІРЦ, логопедичних класах, приватних кабінетах. Собаки вимагають високого рівня дресирування та вміння терапевта взаємодіяти з собакою та дитиною одночасно. Коти менш вибагливі, але вимоги до утримання й застосування аналогічні до собак. Якщо кіт домашній або дресирований з раннього віку до використання в ААТ заняттях, ним буде можливо керувати, окрім того, дітям зазвичай коти подобаються. Однак поведінка кішки залишається непередбачуваною і може травмувати дитину. Кіт може бути алергеном. Як собака, так і кіт не є досить дрібними тваринами, отже можуть викликати страх в окремих категорій дітей.

Кролики мають спокійну поведінку, м'яку шерсть, яку приємно гладити. Це створює сенсорну стимуляцію, що сприяє розвитку дрібної моторики та тактильного сприймання, які є важливими чинниками у формуванні мовлення. Логопед може використовувати кролика для стимуляції артикуляційних вправ через поєднання гри й вправ на дихання (наприклад, «подуй на морквину для кролика»).

Тхори/фретки активні, грайливі, з ними можна будувати інтерактивні ігри, які стимулюють мовленнєві реакції. Наприклад, дитина може називати команди або коментувати дії тварини, що сприяє розвитку спонтанного мовлення. Однак, навіть використовуючи ручну фретку, завжди є ризик укусу.

Морські свинки та шиншили приваблюють дітей через свій невеликий розмір та лагідність. Дитина легко встановлює контакт, вчиться бути обережною і тихою. Їхнє спостереження та догляд формують у дітей посидючість і увагу, що є важливими передумовами для мовленнєвої роботи. У логопедичних іграх діти можуть описувати поведінку тваринки, вчитися будувати прості речення. Однак, шиншил у можна використовувати лише домашню для індивідуальних занять, оскільки вони звикають лише до одних рук.

Хом'яки, щурі, миші ведуть нічний спосіб життя. Хоч і домашніми улюбленцями, але годяться до використання лише у випадку спостереження.

Окрім того невеликий розмір тварини загрожує травмою тварині під час заняття, оскільки вони вимагають бережливого і ніжного поводження.

Як елемент спостереження та опису можна використовувати черепах. Вони не є досить приємними на дотик і більшості дітей можуть бути не цікавими.

Пташки (папуги, канарки) додають у терапію звуковий аспект. Імітація співу або повторення звуків папуг може стати додатковим мотиватором для дітей із затримкою мовлення. Крім того, вправи на слухове сприймання (відгадування «чий спів») розвивають фонематичний слух.

Акваріумні риби не взаємодіють фізично з дитиною, але створюють заспокійливу атмосферу. Спостереження за ними може знижувати рівень тривожності перед заняттям, що важливо для дітей, які бояться або соромляться говорити. Також логопед може використовувати рибку як візуальний стимул для розвитку словника («велика - маленька», «швидко - повільно», вправи на кольори, розміщення в просторі).

Таким чином, навіть якщо дрібні тварини часто застосовуються лише як підготовчий етап перед логопедичним заняттям, їхній вплив досить важливий. Вони підвищують мотивацію, стимулюють комунікацію, розвивають сенсорні й когнітивні функції, а отже, цілком можуть стати повноцінним інструментом логопедичної практики.

Дослідник ААТ Altschiller, D. [137] влучно задокументував вичерпний перелік всіх переваг використання тварин-терапевтів:

- тварини-терапевти забезпечують комфорт;
- підсилюють навчання;
- мотивують мовлення;
- мотивують рухи та фізичні вправи;
- стимулюють органи чуття;
- сприяють консультуванню;
- заохочують позитивну соціальну поведінку;
- сприяють почуттю безпеки та прийняття; підвищують самооцінку;

- зменшують самотність; надають можливість для дотику та турботи; надають можливість давати замість того, щоб отримувати;
- надихають людей посміхатися, сміятися та веселитися;
- пропонують безумовну любов/прийняття;
- нормалізують крайнощі у здоровому напрямку;
- змушують людей забути про свій біль та обмеження, зосереджуючись на зовнішньому світі;
- забезпечують зв'язок з домом та домашньою атмосферою.

ВИСНОВКИ

У магістерському дослідженні здійснено комплексний аналіз ефективності використання анімалотерапії в логопедичній практиці на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду. Отримані результати підтверджують, що взаємодія дитини з твариною позитивно впливає на емоційний стан, знижує рівень тривожності, підвищує навчальну мотивацію та створює сприятливі умови для активізації мовленнєвої діяльності.

Вивчення міжнародних джерел показало наявність різних моделей анімалотерапевтичних програм. Особливо значущою є методика R.E.A.D. (Reading Education Assistance Dogs), у межах якої дитина читає уголос тварині, що зменшує страх помилки та стимулює мовленнєву активність. Саме ця модель була адаптована у нашому дослідженні для занять з дрібними тваринами — кроликами та морськими свинками — з урахуванням потреб дітей із дислексією.

Проаналізовано діяльність провідних організацій, зокрема Pet Partners, PALS та Animal-Assisted Intervention International (AAI), які впроваджують системні програми терапії за участю тварин у закладах освіти, охорони здоров'я та соціальної сфери. Доведено, що анімалотерапія виступає не лише засобом психологічної підтримки, а й ефективним інструментом розвитку комунікативних, когнітивних і сенсомоторних функцій, тісно пов'язаних із формуванням мовлення.

Вітчизняний досвід застосування ААТ перебуває на етапі становлення, проте вже існують успішні практики в інклюзивно-ресурсних центрах, логопедичних службах та приватних реабілітаційних установах. Українські дослідники (Н. Пахомова, О. Губарь, З. Мацюк, О. Кіпаренко та ін.) активно працюють над поєднанням сенсорної інтеграції й терапії за участю тварин, що розширює можливості логопедичної роботи, поєднуючи сенсорні, моторні та мовленнєві механізми розвитку.

У практичній частині роботи розроблено цикл анімалотерапевтичних занять для шестирічних дітей із дислексією, які зазнають труднощів у читанні

та оволодінні письмом. Заняття побудовані на принципах структурованості, повторюваності, ігрової мотивації та емоційної підтримки. Використання кролика як терапевтичної тварини забезпечило безпечний, гігієнічний та доступний формат взаємодії.

У процесі роботи реалізовано корекційні цілі: розвиток фонематичного слуху, артикуляційної моторики, зорово-моторної координації, послідовності мовлення та просторової орієнтації. Застосування елементів нейропсихологічних вправ і сенсорної стимуляції сприяло інтеграції роботи обох півкуль мозку, що є особливо важливим для дітей із дислексією.

Емоційно-позитивне підкріплення, яке забезпечує взаємодія з твариною, значно підвищило ефективність корекційних впливів. Діти демонстрували збільшення кількості самостійних висловлювань, покращення плавності читання та точності звуковимови, а також стабільніший емоційний стан під час занять. Узгоджено з попередніми дослідженнями, присутність кролика чи морської свинки підвищує відчуття довіри, комфорту й прийняття — чинники, критично важливі для розвитку комунікативних навичок.

Розроблені заняття — «Хто такий кролик», «Що любить кролик», «Де живе кролик», «Кролик слухає, як я читаю» та «Кролик читає казку» — логічно вибудовані та передбачають поступове ускладнення мовленнєвого матеріалу. Вони охоплюють опрацювання дієслів, прикметників, просторових орієнтирів, розвиток словника та зв'язного мовлення. Ключовою особливістю є інтеграція елементів методики R.E.A.D. з логопедичними вправами, що сприяє одночасному вдосконаленню техніки читання та формуванню комунікативної впевненості.

У роботі обґрунтовано нейрофізіологічні механізми впливу анімалотерапії. Встановлено, що взаємодія з твариною сприяє виробленню окситоцину, зниженню рівня кортизолу, стабілізації лімбічної системи та формуванню відчуття безпеки. Ці процеси створюють оптимальні умови для мовленнєвої активності, концентрації уваги та ефективності навчання.

Порівняльний аналіз світових та українських практик засвідчив, що результативність ААТ значною мірою залежить від рівня підготовки фахівця, добору тварини, структури заняття та дотримання етичних норм. У роботі підкреслено необхідність створення нормативно-правової бази для впровадження зоотерапії в систему спеціальної освіти України, а також важливість підготовки фахівців з міждисциплінарною кваліфікацією (логопед, психолог, зоотерапевт, кінолог).

З огляду на результати дослідження можна стверджувати, що анімалотерапія є ефективним інструментом корекції порушень читання у дітей із дислексією. Вона сприяє гармонійному розвитку когнітивної, мовленнєвої та емоційної сфер, формує стійку навчальну мотивацію, розвиває емпатію та соціальні навички.

Інтеграція елементів анімалотерапії в логопедичну практику розширює педагогічний інструментарій фахівця, дозволяє індивідуалізувати навчання та підвищує результативність корекційної роботи. Використання таких методик у діяльності інклюзивно-ресурсних центрів може стати важливим кроком до створення сучасної, гуманної та науково обґрунтованої системи логокорекції в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Найтінгейл Ф. Нотатки про сестринську справу та інші праці. Нью-Йорк: Dover Publications Inc., 1969. 160с.
2. Палларді Р. Собаки еволюціонували разом з людьми, як ніякий інший вид 2021. *Відкрийте для себе США*. URL <https://discovermagazine.com>
3. Іппотерапія. 2023. *Зцілення героїв Америки*. URL : <https://heroesamerica.org>
4. Розлади аутистичного спектру. URL: <https://habri.org/research/child-health/autism/>
5. Animal Assisted Intervention. URL: <https://aas-int.org/aai/animal-assisted-intervention/>
6. Fine A. H., Beck A. M., Ng Z. The State of Animal-Assisted Interventions: Addressing the Contemporary Issues that will Shape the Future. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2019. Vol. 16(20). Article E3997. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph16203997>.
7. O’Haire M. E. Animal-assisted intervention for autism spectrum disorder: A systematic literature review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 2013. Vol. 43. P. 1606–1622.
8. O’Haire M. E. Research on animal-assisted intervention and autism spectrum disorders, 2012–2015. *Applied Developmental Science*. 2017. Vol. 21. P. 200–216.
9. Gabriels R. L., Pan Z., Dechant B., Agnew J. A., Brim N., Mesibov G. A randomized controlled trial of therapeutic horseback riding in children and adolescents with autism spectrum disorders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 2015. Vol. 54. P. 541–549.
10. Грандін Т., Файн А., О’Хайр М., Карлайл Г., Габриелс Р. Роль тварин для людей з розладами аутистичного спектра: Довідник з терапії за участю тварин / за ред. А. Файн. 5-те вид. Сан-Дієго: Elsevier/Academic Press, 2019. - С. 285–289.

11. Hediger K., Thommen S., Wagner C., Gaab J., Hund-Georgiadis M. Effects of animal-assisted therapy on social behaviour in patients with acquired brain injury: a randomised controlled trial. *Scientific Reports*. 2019. Vol. 9(1). P. 5831.
12. Beetz A., Uvnäs-Moberg K., Julius H., Kotrschal K. Psychosocial and psychophysiological effects of human-animal interactions: the possible role of oxytocin. *Frontiers in Psychology*. 2012. Vol. 3(234). P. 1-15.
13. Мінєнко Г. М., Крошка С. А. Основні лікувальні властивості анімалотерапії. Система надання освіти дітям з особливими потребами. Лисичанськ: ВП «ЛПК ЛНУ»; ФОП Пронькіна, 2016. С. 97-100.
14. Лікувальні властивості анімалотерапії. URL: <http://uwm.com.ua/taxonomy>
15. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи: навч. посіб. Л. Царенко, Т. Вебер, М. Войтович, Л. Гриценко, В. Кочубей, Л. Гридковец. Київ, 2018. Т. 2. 240 с.
16. Проект Закону про терапію за допомогою тварин (зоотерапія) URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=66025
17. Лабінський А. І., Грицина М. Р., Гутий Б. В., Лабінська Х. Б. Анімалотерапія як перспективний напрям реабілітаційного лікування людини. *Науковий вісник ЛНУ ветеринарної медицини та біотехнологій*. 2019. Т. 21, № 92. С. 160–164.
18. Barker S., Knisely J. S., McCain N. L., Schubert C. Exploratory study of stress-buffering response patterns from interaction with a therapy dog. *Anthrozoös*. 2010. Vol. 23(1). P. 79–91.
19. Spink J. Developmental Riding Therapy: A Team Approach to Assessment and Treatment. Tucson, AZ: Therapy Skill Builders, 1993.
20. Hawaii Island Recovery. URL: <https://hawaiianrecovery.com/>
21. Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS). URL: <https://www.pnas.org>

22. Петінов Я. М. Теоретичний аналіз можливостей залучення тварин до соціально-психологічного супроводу. Психологія та психосоціальні інтервенції. 2020. Т. 3. С. 42–49.
23. Rodrigo-Claverol M. Animal-Assisted Therapy Improves Communication and Mobility amon. *Integrative Medicine. Public Health*. 2020, 17(16), URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph171658992020>.
24. Antonucci S. M. Animal-Assisted Intervention in Speech-Language Pathology URL: <https://www.researchgate.net>
25. Chitic V., Rusu A. S., Szamoskozi S. The Effects of Animal-Assisted Therapy on Communication and Social Skills: A Meta-Analysis. URL: <https://www.researchgate.net>
26. Коляденко Н. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія. Підручник. Київ: Персонал, 2019. 508 с.
27. Єгоренков А. І., Кіхно І. М. Зоотерапія як метод альтернативної медицини. Здоров'я, медицина та філософія. Київ: Українська асоціація з біоетики. 2022. С. 107–115.
28. Краснопольська С.М., Снігур Л.А. Тварини та птахи як фактор психологічної допомоги людині (зоопсихотерапія). Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної діяльності. матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Одеса, 06 жовт. 2023. Одеса: ОДУВС, 2023. С. 95-9929.
29. Буцик О.П. Анімалотерапія як засіб подолання тривожності в умовах війни. Актуальні задачі сучасних технологій : зб. тез доповідей XIII міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів, (Тернопіль, 11-12 грудня 2024) / М-во освіти і науки України, Терн. націон. техн. ун-т ім. І. Пулюя [та ін.]. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2024. С. 385-386.
30. Palley L. S., O'Rourke P. P., Niemi S. M. Mainstreaming Animal-Assisted Therapy. *ILAR Journal*. Vol. 51, Issue 3, 2010. P. 199–207. URL: <https://doi.org/10.1093/ilar/ilr033>

31. Kruger K. A., Serpell J. A. Animal-assisted interventions in mental health: definitions and theoretical foundations. URL: Handbook on animal-assisted therapy [electronic resource] : theoretical foundations and guidelines for practice / edited by Aubrey H. Fine - Penn State University Libraries Catalog
32. Wolf Connection. URL: <https://wolfconnection.org/>
33. Boris M. Levinson. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Boris_M._Levinson
34. Gabriels R. L., Agnew J. A., Holt K. D. et al. Social development of adults with autism during dog-assisted therapy. ScienceDirect. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1750946711001589>
35. Wilson E. O. Biophilia. Cambridge: Harvard University Press, 1984. 157 p.
36. Levinson B. M. Pet-Oriented Child Psychotherapy. Springfield: Charles C Thomas, 1969. 202 p.
37. Wright K. M., Whitaker B. R. Amphibian Medicine and Captive Husbandry. 2010. 570 p.
38. Corallo F., Bonanno L., Cardile D. et al. Improvement of Self-Esteem. PubMed. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36979983/>
39. European Society for Animal Assisted Therapy. URL: <https://www.esaat.org/>
40. Zhang W., Goodale E., Chen J. How contact with nature affects children's biophilia. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0006320714002389>
41. Biophilic design in architecture. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/biophilia>
42. How and why do animal-assisted interventions work? Pet Partners. URL: <https://petpartners.org/how-and-why-do-animal-assisted-interventions-work-7-theories-that-explain-the-process-of-the-practice/>
43. Liu H., Lin J., Lin W. Cognitive mechanisms and neurological. URL : <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11076790/>
44. Animal Assisted Services International (AASIS). URL: <https://aas-int.org/>
45. Knickmeyer R. C., Baron-Cohen S. Fetal testosterone and sex differences. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17005117/>

46. Yatawara C. J., Einfeld S. L., Hickie I. B., Davenport T. A., Guastella A. J. The effect of oxytocin nasal spray. 2015. *Springer Science and Business Media LLC*. 2015, Molecular Psychiatry, № 9, p. 1225-1231. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26503762/>
47. Odendaal J. S., Meintjes R. A. Neurophysiological correlates of affiliative behaviour between humans and dogs. *The Veterinary Journal*. 2003. Vol. 165(3). P. 296–301.
48. Guller B., Yaylaci F. Eating and sleep problems. PubMed. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/38699491/>
49. Yazdani A., Samms-Vaughan M., Saroukhani S. et al. Metabolomic profiles in Jamaican children with and without autism spectrum disorder. arXiv. 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2403.07147>
50. Carson D. S., Garner J. P., Hyde S. A. et al. Arginine Vasopressin Is a Blood-Based Biomarker of Social Functioning in Children with Autism. PubMed. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26200852/>
51. Романенко Є. О., Коляденко Н. В. Теоретичне обґрунтування зоотерапевтичних втручань щодо психоемоційного стану особистості URL: <https://eprints.zu.edu.ua/37998/1/271-1-10-20210601.pdf>
52. Levinson B. M. The Dog as a Co-Therapist. Springfield, Illinois, USA. 1969. 202 p.
53. Pet Partners URL: <https://petpartners.org/>
54. Pet Partners Policies and Procedures TAP 2017 URL: <https://petpartners.org>
55. Therapy Animal Standards URL: <https://therapyanimalstandards.org/>
56. We Are All Ears: Pet Partners Events and Fundraisers URL: <https://petpartners.org/events-fundraisers/we-are-all-ears/>
57. Therapy Animals – Read FAQ. URL : <https://therapyanimals.org/read-faq/>
58. Sit Stay Read: Curricula and Standards URL: <https://www.sitstayread.org/curricula-and-standards>
59. Coulee Humane Society URL: <https://www.couleehumane.com/>

60. Read to Rover Program - Coulee Humane URL: <https://www.couleehumane.com/read-to-rover>
61. PALS Pets: What We Do URL : <https://www.palspets.com/what-we-do/>
62. Goodmon L. B. The Effect of a Dog-Assisted Reading Program on the Reading Ability and Motivation of Children with Dyslexia. *Human-Animal Interaction Bulletin*. 2021. 1(1). URL: <https://www.researchgate.net>
63. Kiernan J., Siminerio S., Wong Z. The impact of a therapy dog program on children's reading skills and attitudes toward reading. *Journal of Early Childhood Education*. 2016. Vol. 44(6). P. 637–651.
64. Levinson E. M., Vogt M., Barker W. F., Jalongo M. R., Van Zandt P. Reading with Adult Tutor/Therapy Dog Teams: Effects on Elementary School Students' Reading Achievement and Attitudes. *Society and Animals*. 2017. Vol. 25(1). P. 38–51.
65. Linder D. E., Mueller M. K., Gibbs D. M., Alper J. A., Freeman L. M. Animal-Assisted Intervention and Reading Skills in Second Grade Students. *Journal of Early Childhood Education*. 2018. Vol. 46(3). P. 323–329.
66. Fujisawa H., Kumasaka T., Masu H., Kataoka M. Mood Changes in 4th Grade Elementary School Students During Dog Interaction and Reflection. *International Medical Journal*. 2016. Vol. 23(6). P. 633–635.
67. Specific Learning Disorder: What It Is American Psychiatric Association. URL: <https://www.psychiatry.org/patients-families/specific-learning-disorder/what-is-specific-learning-disorder>
68. Facoetti A., Lorusso M. L., Cattaneo C., Galli R., Molteni M. Visual and auditory spatial attention in developmental dyslexia is sluggish. *Acta Neurobiologiae Experimentalis*. 2005 Vol. 65(1). P. 61–72.
69. Pauliina Parhiala, Minna Torppa, Kenneth Eklund, Tuija Aro, Anna-Maija Poikkeus, Riikka Heikkilä, Timo Ahonen. Psychosocial Functioning of Children with and without Dyslexia: A Follow-up Study from Ages Four to Nine. 2014. *Dyslexia*, Volume 21, Issue 3, P. 197–211

70. Dockrell J., Peace N., Lunt I. Meeting the Needs of Children with Special Educational Needs through Human-Animal Interaction. *Human-Animal Interaction Bulletin*. 2002. Vol. 9(2). P. 1–26.
71. Dale A., Knepsberg A., Andreassen A. Comorbid Problem Behaviour in Severe Dyslexia. *Journal of Research in Special Educational Needs*. 2011. Vol. 11(3). P. 162–170.
72. Burrows K. E., Adams C. L., Spiers J. Guardians of Safety: Assistance Dogs Provide Safety and Promote Wellbeing for Families with Autism. *Qualitative Health Research*. 2008. Vol. 18(12). P. 1642–1649.
73. Kertes D. A., Liu J., Hall J., Haddad N. A., Wynne C. D., Bhatt S. S. The Effect of Pet Dogs on Children's Perceived Stress and Cortisol Stress Response. *Social Development*. 2017. Vol. 26(2). P. 382–401.
74. Foster Tales Puppy Therapy. URL : <https://fostertalespuppytherapy.com/>
75. Watson J. B. Psychology as the Behaviorist Views It. URL: <https://psychclassics.yorku.ca/Watson/views.htm>
76. Engel G. L. The Need for a New Medical Model: A Challenge for Biomedicine. *Science*. 1977. Vol. 196(4286). P. 129–136. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/847460/>
77. Maslow A. A Theory of Human Motivation. URL: <https://ru.scribd.com/document/853248844/Humanism-Theory>
78. Kilroy E., Aziz-Zadeh L., Cermak S. Ayres Theories of Autism and Sensory Integration Revisited: What Contemporary Neuroscience Has to Say. *Brain Sciences*, 2019, vol. 9, issue 3, article № 68. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6468444/>
79. Ayres A. J. Sensory Integration and Learning Disorders. Western Psychological Services (WPS), Los Angeles, CA, US. 1972. 228p
80. Vygotsky L. Thinking and speech. – Buenos Aires : Colihue, 2007. 450 p.
81. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Cambridge : Harvard University Press, 1979. 352 p.

82. Anderson H. K., Hayes S. L., Smith J. P. Animal-Assisted Therapy in Pediatric Speech-Language Therapy: A Single-Subject Design. *Internet Journal of Allied Health Sciences and Practice*. 2019. Vol. 17(3). URL: <https://nsuworks.nova.edu/ijahsp/vol17/iss3/1> (дата звернення: 21.11.2024).
83. Atherton W. L., Hudock D. Addressing the Psychosocial Needs of Individuals with Communication Disorders: The Integration of Animal-Assisted Therapy within Counseling. *Seminars in Speech and Language*. 2022. URL: <https://www.thieme-connect.de>
84. Gee N. R., Rodriguez K. E., Fine A. H., Trammell J. P. Dogs Support Human Health and Wellbeing: A Biopsychosocial Approach. *Frontiers in Veterinary Science*. 2021. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fvets.2021.630465/full>
85. Antonucci S. M. Animal-Assisted Intervention in Speech-Language Pathology: Practical, Clinical, and Theoretical Considerations. *Seminars in Speech and Language*. 2022. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/39361024/>
86. Claude I. Le cheval médiateur. Paris: Belin. 2015. 191 p.
87. Grandgeorge M. Le lien à l'animal permet-il une récupération sociale et cognitive chez l'enfant avec autisme. URL: https://fondation-apsommer.org/product/le-lien-a-lanimal-permet-il-une-recuperation-sociale-et-cognitive-chez-lenfant-avec-lautisme/?utm_source
88. Mignot A. Assisted Interventions in France: Is the IAHAIO Model Relevant? URL: https://docs.lib.purdue.edu/paij/vol4/iss1/7/?utm_source=chatgpt.com
89. Corson S. A., Corson E. O., Gwynne P. H. Pet-Facilitated Psychotherapy in a Hospital Setting. *Pets as Mediators of Therapy*. Herald Open Access. URL: <https://www.heraldopenaccess.us/openaccess/the-rich-history-and-evolution-of-animal-assisted-therapy>
90. Druin S. Pets Help Teach in Speech-Language Pathology Sessions. *The ASHA Leader*. 2021. Volume 11. Number 2. Pages 34 – 35. URL: <https://leader.pubs.asha.org/doi/10.1044/leader.MIW2.11022006.34>

91. Gocheva V., Hund-Georgiadis M., Hediger K. Effects of Animal-Assisted Therapy on Concentration and Attention Span in Patients with Acquired Brain Injury: A Randomized Controlled Trial. 2017. URL: <https://www.researchgate.net/publication/358463497>
92. European Proceedings of Social and Behavioural Sciences URL: <https://www.europeanproceedings.com/article/10.15405/epsbs.2016.12.14>
93. Vodka M. Y., Aliieva T. A., Vashkite I. D. Анімалотерапія як метод роботи з дітьми з ранньою затримкою психічного розвитку. *Актуальні проблеми сучасної медицини*. 2018. № 1(1). С. 42–49.
94. Macauley B. L. The Effectiveness of Hippotherapy for Children with Language-Learning Disabilities. *Communication Disorders Quarterly*. Vol. 25, No. 4, pp. 205-217.
95. Boyer V. E., Mundshenk J. Using Animal-Assisted Therapy to Facilitate Social Communication. *Canadian Journal of Speech-Language Pathology and Audiology*. 2014. Vol. 38(1). URL: http://www.cjslpa.ca/files/2014_CJSLPA_Vol_38/No_01/CJSLPA_Spring_2014_Vol_38_No_1_Boyer-Mundshenk.pdf
96. Mitchell-Cannone A. The Incorporation of Hippotherapy as a Treatment Tool in Speech-Language Therapy Sessions for Adolescents With Communication Disorders. URL: <https://www.pearsonassessments.com/content/dam/school/global/clinical/us/assets/ebp-briefs/ebp-v14a6.pdf>
97. Machová, K. Canine-assisted Speech Therapy for Children with Communication Impairments: A Randomized Controlled Trial. *Anthrozoös*, 2018. URL: <https://colab.ws/articles/10.1080%2F08927936.2018.1505339?>
98. Lobato Rincón, L. L. Effects of Dog-Assisted Education on Physical and Communicative Skills in Children with Severe and Multiple Disabilities: A Pilot Study. *Animals*, 2021. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34200895/>

99. Wolan-Nieroda, A. Effect of Dog-Assisted Therapy on Psychomotor Development of Children with Intellectual Disability. *Children* (online 2020), 2021. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7824354/>
100. Hengst, J. A., & Sherrill, M. Exploring Animal-Assisted Therapy for Creating Rich Communicative Environments and Targeting Communication Goals in Subacute Rehabilitation, 2022. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34495681/>
101. Коломоєць, Т. Каністерапія як допоміжний альтернативний засіб спілкування дітей із РАС. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2015. вип. 6(1), с. 159–170.
102. Brookner, L. F. Is Therapy Going to the Dogs? Evaluating Animal Assisted Programs in Schools. Dissertation, Portland State University, 2018. URL: <https://therapyanimals.org/>
103. Grové, C., et al. Therapy Dogs in Educational Settings: Guidelines and Evidence. Open Access Review, 2021. URL: https://www.frontiersin.org/journals/veterinary-science/articles/10.3389/fvets.2021.655104/full?utm_
104. Canelo, E. Perceptions of Animal Assisted Reading and its Results. *Human–Animal Interaction Bulletin*, 2020. URL: https://therapyanimals.org/wp-content/uploads/2021/03/perceptions-of-animal-assisted-reading-and-its-results-reported-by-involved-children-parents-and-teachers-of-a-portuguese-elementary-school-2020.pdf?utm_
105. Scandurra, C., et al. An Animal-Assisted Education Intervention with Dogs to Promote Emotion Comprehension in Primary School Childrenю The “Federico II” Model. *Animals*, 2021 URL: https://www.mdpi.com/2076-2615/11/6/1504?utm_source
106. Пахомова, Н. Г., Губарь, О. Г., Олефір, О. І., Дрозд, Л. В., & Коваленко, В. В. Сенсорна інтеграція як засіб корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами. *Імідж сучасного педагога*, 4(223), 84–90, 2025. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-4\(223\)-84-90](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-4(223)-84-90)

107. Мацюк, З., Фенко, М. Сенсорна інтеграція в дітей: порушення та шляхи подолання розладів шкільних навичок. URL: https://journals.spu.sumy.ua/index.php/inclusion/article/view/552?utm_source
108. Кіпаренко, О. Сенсорна інтеграція як метод корекції розладів у дітей. *Проблеми сучасної психології*, 2020. (49), С. 152–176. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2020-49.152-176>
109. SitStayRead. Available at: <https://www.sitstayread.org/>
110. Loyola University Evaluation Report, 2013. URL: https://static1.squarespace.com/.../loyola_eval_2013.pdf
111. Foster Tales Puppy Therapy. URL: <https://fostertalespuppytherapy.com/>
112. Reading with Paws Programme. Tacke Pomagacke. URL: <https://tackepomagacke.si/...>
113. Vizita za Zivali. URL: <https://www.zurnal24.si/vizita-za-zivali/festival/...>
114. Roe, B. D., Stoodt-Hill, B. D., & Burns, P. C. Secondary School Literacy Instruction: The Content Areas.. 2014. Wadsworth: Cengage Learning. 480 p.
115. Reading Comprehension Level and Academic Performance of College Students in Their Mathematics Course. URL: <https://www.researchgate.net/>
116. Bano, J., & Qutoshi, S. Perceptions of Teachers about the Role of Parents in Developing Reading Habits of Children to Improve their Academic Performance in Schools. *Journal of Education and Educational Development*. 2021. 5(1). P. 42–59.
117. Chua, P. C., & Sulaiman, N. A. Reading Comprehension Problems in English Among Malaysian Primary Year 4 ESL Pupils. *Int. J. of Academic Research in Progressive Education and Development*, 2021. 10(2). P. 797–813.
118. Suson, R. M., Cagape, W. E., & Atillo, F. F. Differentiated Instruction Practices: A Disclosure of Receiving Teachers. *Int. J. of Education and Practice*. 2020. 8(4). P. 1–10.
119. Akin, A. Is Reading Comprehension Associated with Mathematics Skills: A Meta-Analysis Research. *International Online Journal of Primary Education*. 2022. 11(1). 47–61.

120. Karacaoğlu, Ö. C., & Kasap, Y. The Effect of Reading Comprehension Skills on Mathematics and Science According to PISA Data. *International Journal of Educational Research Review*. 2023. 8(3). P. 623–637.
121. Румянцева О. А/ Розвиток дослідницької компетентності через навчання академічному читанню та письму. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/items/a6869a67-4ecd-465b-a037-6a65aceffed5>
122. Бабич, Н. М., & Любенко, Л. В. Дослідження навички читання у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами засобами сучасної типографіки. *Norwegian Journal of Development of the International Science*. 2021. 4(54).С. 6–12.
123. Gee, N. R., Griffin, J. A., & McCardle, P. Human–Animal Interaction Research in School Settings: Current Knowledge and Future Directions. Hardcover: Cengage Learning., 2013. 480 с.
124. Джі, Р. Н., & Шуленбург, А. Н. В. Рекомендації щодо вимірювання впливу тварин в освітніх установах. Нью-Йорк: Routledge, 2017, с. 162–174.
125. Anderson, K. L. Who let the dog in? How to incorporate a dog into a self-contained classroom. *TEACHING Exceptional Children Plus*. 2007. 4(1). Article 4.
126. Walter-Toews, D. Зоонозні захворювання у програмах терапії за участю тварин та відвідування тварин. *Can. Vet. J.* 1993. 34. С. 549–551.
127. Koniecki, K. T. Ludzie i ich zwierzęta. Interakcjonistyczno-symboliczna analiza społecznego świata właścicieli zwierząt domowych. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar., 2005. 236 с.
128. Oszubski, T. Zwierzę leczy człowieka. Człowiek leczy zwierzę. *Nieznany Świat*, 2004. URL: https://hodowla-perlowyraj.pl/en/felinoterapia/?utm_source=chatgpt.com
129. Abc psychologicznej pomocy / ред. Santorski, J. Warszawa: Jacek Santorski & Co Agencja Wydawnicza., 1993. 158 с.
130. Sutton, C. Jak radzić sobie z trudnymi zachowaniami у дітей. Warszawa: Fundacja Synapsis., 1992. 150 s.

131. Kadlecová, E. Fyzické vlivy felinoterapie na klienta-pacienta. In: *Vliv zooterapie ve zdravotnických zařízeních*, Sborník z odborné konference. Praha. 2012. s. 37–41.
132. Nerandžič, Z. Animoterapie aneb Jak nás zvířata umí léčit. Praha: Albatros., 2006. 159 s.
133. Mahelka, B. Malá zvířata. In: Velemínský, M. (Ed.). *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*, České Budějovice: DONA, 2007, s. 292–298.
134. Stout, R. Sean and Rocky. *Modern Ferret Magazine*, 2001. URL: <http://www.modernferret.com/mfm029/seanandrockyforweb2a.pdf>
135. О'Хейр, М. Є. Втручання за допомогою тварин при розладах аутистичного спектру: систематичний огляд літератури. *J. Autism Dev. Disord.* 2013. 43, p. 1606–1622.
136. Пелхем, В. Є., & Фабіано, Г. А. Психосоціальні методи лікування синдрому дефіциту уваги/гіперактивності, що базуються на доказах. *J. Clin. Child Adolesc. Psychol.* 2008. 37. P. 184–214,.
137. Bundesministerium für Bildung und Frauen. Hunde in der Schule. 2014. URL: <https://bmbf.gv.at/schulen/unterricht/ba/hundeinderschule/hundeinderschule.pdf>
138. Molnár, M., Ivancsik, R., DiBlasio, B., & Nagy, I. Study on the Effects of Rabbit-Assisted Interventions in Classroom Environment. *Animals (Basel)*. 2019. 10(1):26.
139. Suba-Bokodi, É., Nagy, I., & Molnár, M. Changes in Stress Resistance of Dwarf Rabbits During Animal-Assisted Interventions. 2020. *Applied Sciences*, 2022, volume 12, number 14, article 6979/
140. Loukaki, K., & Koukoutsakis, P. Rabbit-Assisted Interventions in a Greek Kindergarten. *Journal of the Hellenic Veterinary Medical Society*, 65(1), 43–48.
141. Schneider, S., & Schneider, C. Animal-Assisted Therapy with a Group of Young Children with Social Problems. In: Fehr S. S. (Ed.), *101 Interventions in Group Therapy*, New York: Routledge., 2010. 628 p.

142. Kršková, L., Talarovičová, A., & Olexová, L. Guinea pigs – The “Small Great” Therapist for Autistic Children, or: Do Guinea Pigs Have Positive Effects on Autistic Child Social Behavior? *Society and Animals*. 2010. 18(2), P.139–151.
143. Altschiller, D. *Animal-Assisted Therapy. Health and Medical Issues Today*. Greenwood, 2011. URL: <https://www.scribd.com/document/428953963/Animal-Assisted-Therapy>
144. Міністерство освіти і науки України. Інклюзивне навчання: статистичні дані. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>
145. Проект Закону про терапію за допомогою тварин (зоотерапія). Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=66025
146. Limbic System. Queensland Brain Institute. URL: <https://qbi.uq.edu.au/brain/brain-anatomy/limbic-system>

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікація нейромедіаторів

№	Категорія	Нейромедіатори	Роль у мовленні
За функціональною роллю			
1	Моторні/рухові	Дофамін, ацетилхолін	Артикуляція, ініціація мовлення, моторне планування
2	Когнітивні	Глутамат, ацетилхолін	Формування фраз, побудова синтаксису, пам'ять, увага
3	Емоційні	Серотонін, ендорфіни, окситоцин	Інтенація, емоційне забарвлення, комунікативна мотивація
4	Активаційні/ регуляторні	Норадреналін, ГАМК (гамма-аміномасляна кислота)	Загальний тонус, гальмування чи активація мовлення, контроль тривоги
За впливом на зони мозку			
1	Зона Брока (мовне програмування, моторика)	Дофамін, глутамат, ацетилхолін	Планування рухів для мовлення
2	Зона Верніке (сенсорна мова, розуміння)	Глутамат, ацетилхолін	Обробка сенсу слів, побудова речень
3	Лобова кора (виконавчі функції)	Норадреналін, серотонін	Організація мовлення, увага, гнучкість

	Лімбічна система (емоції)	Серотонін, ендорфіни, окситоцин	Емоційний тон, мотивація до спілкування
	Базальні ганглії (рухи, плавність мовлення)	Дофамін, ГАМК	Автоматизм мови, плавність мовлення

Додаток Б

Нейромедіатори і їхній вплив на мовлення

	Нейромедіатор	Функція у мовленні	Нестача	Надлишок
1	Дофамін	Мотивація до мовлення, артикуляція, флуентність	Уповільнене мовлення, тиха мова, брадифренія (наприклад, при Паркінсоні)	Логорея (надмірна балакучість), дезорганізоване мовлення (наприклад, при шизофренії, манії)
2	Серотонін	Емоційне забарвлення, ініціація мови	Апатія, зниження мовленнєвої ініціативи, монотонність, мовчазність (депресія)	Ейфоричне мовлення, гіперактивність, вербальна імпульсивність
3	Норадреналін	Увага, енергія, тонус мовлення	Млявість, погіршення концентрації, мовна загальмованість	Прискорене, нервово мовлення, підвищена тривожність
4	ГАМК	Гальмування, контроль емоцій і темпу	Тривожність, тремор, можливі вербальні тики, надмірна балакучість	Уповільнене мовлення, затруднена артикуляція, “заспокоєна” мова
5	Глутамат	Побудова фраз, мовне	Погіршення розуміння,	Збуджене, фрагментоване

		планування, когніція	мовна дезорганізація, афазії	мовлення, ризик нейротоксичності
6	Ацетилхолін	Увага, пам'ять, вербальне навчання	Зниження концентрації, труднощі з підбором слів (наприклад, при Альцгеймері)	Можливе перевантаження уваги, рідко призводить до надмірного мовлення
7	Ендорфіни	Соціальне задоволення від мови, емоційна експресія	Зниження мотивації до спілкування, байдужість у мовленні	Гіперемоційна, тепла, можливо надмірно емоційна мова
8	Окситоцин	Соціальне сприйняття, інтонаційна чутливість	Соціальна відстороненість, сухість мови, зниження емпатії	Гіперсоціальність, надмірна довіра, тепле та “солодке” мовлення

Додаток В

Функції анімалотерапії

№	Функція	Опис
1	Психофізіологічна	Зменшення стресу, нормалізує роботу нервової системи, стабілізує психічний стан.
2	Психотерапевтична	Покращення міжособистісних відносин.
3	Реабілітаційна	Позитивний вплив на задоволення потреби у взаємодії з природою та психічну й соціальну реабілітацію.
4	Задоволення потреби в компетентності	Людина відчуває власну спроможність - «я можу».
5	Самореалізація	Реалізація внутрішнього потенціалу, як наслідок - людина відчуває свою значущість.
6	Спілкування	Тварина партнер-співбесідник, що сприяє розвитку комунікативних та соціальних навичок, налагоджує психоемоційний контакт з оточенням.

Додаток Г

Порівняльний аналіз впровадження ААТ в Україні та світі

Аспект	Україна	Світ
Рівень впровадження	Початковий, фрагментарний: практики з'являються в ІРЦ, приватних центрах, окремих дослідницьких проєктах; немає широкого стандартизованого розгортання.	Широке, системне впровадження у школах, лікарнях, реабілітаційних центрах; існують масштабні національні та локальні програми
Нормативно-правова база	Відсутність єдиних нормативів; ініціативи часто працюють на підставі локальних правил і етичних домовленостей.	Наявність офіційних рекомендацій і стандартів у ряді країн; чіткі вимоги до гігієни, відбору тварини та підготовки команд (організації: Pet Partners, AAI, ESAAT тощо).
Типи тварин, що використовуються	Собаки, коні, коти, кролики, дрібні гризуни; равлики.	Широкий спектр: собаки (каністерапія, R.E.A.D.), коні (іппотерапія), коти, кролики, дрібні гризуни; унікальні локальні варіанти (ламы тощо).
Популярні методики	Іппотерапія, каністерапія, дельфінотерапія, терапія дрібними тваринами	Визнані програми: R.E.A.D., StoryPALS, Pet Visitation, іпотерапія зі стандартизованими протоколами; системні

		експериментальні програми з контролем ефекту
Підготовка фахівців	Частіше самонавчання або курси від окремих центрів; брак формальної міждисциплінарної підготовки (логопед+зоотерапевт+ветеринар). Починають відкриватися спеціальності при університетах.	Системні навчальні програми, сертифікація хендлерів і терапевтичних тварин, стандарти підготовки персоналу (тренінги, акредитація).
Етичні та ветеринарні стандарти	Часткові вимоги; потреба в уніфікації протоколів догляду, гігієни, проходженні ветеринарних оглядів.	Чітко прописані вимоги до вакцинації, поведінки тварини, умов гігієни; етичні кодекси організацій.
Сфери застосування	Реабілітація, інклюзія	Освіта (читальні програми), охорона здоров'я (реабілітація, паліатив), пенітенціарні установи, аеропорти (відео/стрес-інтервенції).
Доказова база (дослідження)	Є поодинокі дослідження та емпіричні звіти; бракує великих контрольованих досліджень в українському контексті.	Суттєва міжнародна доказова база (RCT, мета-аналізи, довгострокові програми) щодо зменшення тривоги, покращення комунікації, психофізіологічних змін.

Інтеграція з логопедією	Частіше експериментальна - окремі цикли занять, методичні рекомендації; поодинокі приклади впровадження R.E.A.D.	Широка інтеграція (спеціальні програми читання з тваринами, поєднання з логопедичними протоколами); системні підходи до моніторингу результатів.
Доступність, фінансування	Обмежена: приватні ініціативи, гранти, волонтерські проєкти; недостатнє держфінансування.	Різноманітне: державні програми, НУО, благодійні фонди, страхові ініціативи; стійкі моделі фінансування в окремих країнах.
Культурні особливості та ставлення громадськості	Ставлення загалом позитивне, але є побоювання щодо гігієни та безпеки; потреба у просвітницькій роботі.	Широке публічне визнання користі; висока довіра до сертифікованих програм; активна інформаційна підтримка.
Проблеми та бар'єри	Відсутність законодавчої бази, нестача сертифікації фахівців, етичні/ветеринарні ризики, брак масштабних досліджень.	Виклики стандартизації в різних юрисдикціях, етичні питання стосовно добробуту тварин, забезпечення сталого фінансування.
Рекомендації для подальшого розвитку	Розробити національні протоколи; впровадити курси сертифікації; масштабувати пілотні дослідження; створити реєстри терапевтичних тварин/хендлерів.	Поширювати кращі практики; адаптувати міжнародні стандарти до локального контексту; посилювати рандомізовані дослідження для подальшого вдосконалення методик.